

KSIĄŻKA STAN UMYSŁU

pod redakcją naukową

Marty Ślusarek

i Wandy Bukowczan

KSIAŻKA

STAN UMYŚŁU

NOWE OGÓLNOPOLSKIE FORUM BIBLIOTEK PEDAGOGICZNYCH

KSIAŻKA

S T A N U M Y S Ł U

POD REDAKCJĄ NAUKOWĄ
MARTY ŚLUSAREK
I WANDY BUKOWCZAN

Kraków 2023

© Copyright by Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
and individual authors, 2023

Recenzenci:
prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk
prof. nadzw. dr hab. Krzysztof Walczak

Opracowanie redakcyjne:
Joanna Cieślik

Projekt okładki i logo:
Adrian Idzik

Grafika na okładce:
Pixabay

ISBN 978-83-8138-910-5 (druk)
ISBN 978-83-8138-911-2 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381389112>

Publikacja sfinansowana ze środków przeznaczonych na działalność statutową

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

Marta Ślusarek, Wanda Bukowczan, Wstęp	7
Anna Piotrowska, Krótka historia stuletniej biblioteki	11
Jolanta Betkowska, Książka. Stan umysłu bibliotekarza	25
Magdalena Wójcik, Niestandardowe formy książki jako narzędzia wspierania procesów edukacyjnych	37
Katarzyna Majchrzak, Starodruki i dużo więcej. O zbiorach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie dostępnych w Polonie	47
Beata Kania, Lidia Marzec, „Bliżej książki, bliżej siebie” – czyli o rodzinnym czytaniu na podstawie projektu „Najmłodsi Małopolsanie lubią czytanie”	61
Róża Pomiecińska, Wykorzystanie nowoczesnych technologii na polu szerzenia idei czytelnictwa na przykładzie działań Publicznej Biblioteki Pedagogicznej Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu	69
Aldona Zimna, Książnica Pedagogiczna w Kaliszu placówką propagującą czytelnictwo wśród różnych grup użytkowników	81
Klaudyna Bociek, Student jako użytkownik biblioteki pedagogicznej – potrzeby a możliwości	89
Agnieszka Fluda-Krokos, Działalność wydawnicza bibliotek pedagogicznych	97
Dagmara Kawoń-Noga, Dać słowo, czyli jak uczyć biblioterapii – z doświadczeń nauczyciela akademickiego	113
Dorota Bełtkiewicz, Integracja poprzez książkę – budowanie dialogu społecznego na podstawie literatury	129
Krystyna Łętocha, <i>Mindfulness</i> – stan umysłu	141
Indeks nazwisk	153

Wstęp

Książka. Stan umysłu – tytuł wyjątkowy, bo i rok szczególny. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, organizator Nowego Ogólnopolskiego Forum Bibliotek Pedagogicznych (NOFBP), w 2022 roku obchodzi setną rocznicę istnienia. Na historię każdej biblioteki składają się przede wszystkim ludzie i książki, dlatego w związku z jubileuszem postanowiono podczas Forum podjąć rozważania na temat roli książki w życiu człowieka. Główne obszary tematyczne sformułowane w zaproszeniu objęły:

- zagadnienia ogólne i teoretyczne dotyczące książki,
- problematykę roli i funkcji książki w życiu człowieka,
- praktyczne aspekty pracy z użytkownikiem.

Niniejszy tom, wydany w serii *Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych*, jest pokłosiem szóstej edycji Forum, które odbyło się w dniach 9-10 czerwca 2022 roku.

Książkę otwiera publikacja okolicznościowa – krótki rys historyczny Biblioteki autorstwa Anny Piotrowskiej, dyrektor Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie. Tekst nie jest wyłącznie przypomnieniem przeszłych wydarzeń, lecz także ukazuje współczesną działalność bibliotekarską i edukacyjną placówki oraz wyzwania, jakie niesie rozwój technologiczny i społeczny. Zawiera także sprawozdanie z obchodów jubileuszu 100-lecia istnienia Biblioteki, których kulminację stanowiła konferencja zorganizowana 7 października 2022 roku.

Jolanta Betkowska, autorka tekstu *Książka. Stan umysłu bibliotekarza*, w eseistycznej formie wypowiedzi stawia istotne pytania: jakie znaczenie ma książka w życiu bibliotekarza? Czy po zamknięciu drzwi biblioteki jest on nadal miłośnikiem ksiąg? Jak funkcjonuje w zaciszu swojego domowego księgozbioru? Przywołując przykłady z literatury pięknej, udowadnia tezę, że bibliotekarz i książka zazębiają swoje byty, stanowią swoistą jedność czy wręcz są w nierozzerwalnym związku.

Magdalena Wójcik w artykule *Niestandardowe formy książki jako narzędzia wspierania procesów edukacyjnych* relacjonuje stan badań nad nowoczesnymi formami książki, jakimi są m.in.: książka konwergencyjna, książka haptyczna, *step-in-book*,

lapbook, oraz ich wykorzystaniem w edukacji. Wyniki kwerendy badawczej skłoniły autorkę do sformułowania wniosku, że wykorzystanie alternatywnych form książki może pozytywnie wpłynąć na procesy rozwojowe i edukacyjne osób o specjalnych potrzebach, w tym dzieci czy seniorów.

Wykorzystanie nowoczesnych technologii w propagowaniu szczególnie cennych zbiorów przedstawiła Katarzyna Majchrzak w referacie *Starodruki i dużo więcej. O zbiorach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie dostępnych w Polsce*. Prelegentka podzieliła się doświadczeniami warszawskiej księżnicy w zakresie digitalizacji wybranych egzemplarzy, budowania kolekcji i prezentowania ich w Bibliotece Cyfrowej Polona, zachęcając innych bibliotekarzy do archiwizowania oraz promowania dziedzictwa kulturowego za pomocą nowoczesnych narzędzi.

Troska o wychowanie młodego pokolenia na miłośników książek przyświecała organizatorom kampanii opisaną przez Beatę Kanię i Lidię Marzec w tekście „*Bliżej książki, bliżej siebie*” – czyli o rodzinnym czytaniu na podstawie projektu „*Najmłodszi Małopoleanie lubią czytanie*”. Autorki przedstawiły założenia projektu, jego organizację i przebieg oraz omówiły wydaną z tej okazji publikację – multimedialny poradnik dla rodziców, nauczycieli, bibliotekarzy, który uświadamia (lub przypomina) znaczenie i wartość wspólnego czytania, jego rolę w budowaniu relacji, zrozumienia, zacieśniania więzów rodzinnych oraz społecznych.

Róża Pomiecińska w referacie *Wykorzystanie nowoczesnych technologii na polu szerzenia idei czytelnictwa na przykładzie działań Publicznej Biblioteki Pedagogicznej Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu* zaprezentowała spektrum działań podejmowanych przez bibliotekarzy w celu promowania czytelnictwa, podkreślając, że okres pandemii COVID-19 wywarł znaczący wpływ na rozwój nowych form pracy i kontaktów z czytelnikami. Aplikacje, filmowe tutoriale, blogi, wirtualne półki z książkami, elektroniczne książeczki dla dzieci opracowywane przez bibliotekarzy, escape roomy, lekcje online, tworzenie cyfrowych pakietów dydaktycznych dla nauczycieli – to „pandemiczny dorobek”, który stał się już codziennością w pracy bibliotekarzy.

Aldona Zimna w wystąpieniu *Książnica Pedagogiczna w Kaliszu placówką propagującą czytelnictwo wśród różnych grup użytkowników* zaprezentowała inicjatywy, które cieszą się największym zainteresowaniem wśród czytelników. Działania te zostały uporządkowane według grup adresatów, do których kierowana jest oferta biblioteki. Autorka zaznacza, że podstawą skutecznej pracy są zaangażowanie i kreatywność pracowników oraz bogate zbiory biblioteki, które umożliwiają przygotowanie atrakcyjnych propozycji.

Jednej z wybranych grup użytkowników poświęciła swój tekst Klaudyna Bociek. Artykuł *Student jako użytkownik biblioteki pedagogicznej – potrzeby a możliwości* stanowi omówienie form pracy Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Olsztynie ze szczególną grupą, jaką są studenci. Oprócz tradycyjnych metod działania stosuje się tu nowatorskie rozwiązania (filmowa promocja czytelnictwa, pomoc metodologiczna, współpraca z uczelniami) wykorzystujące szczególne kompetencje i kreatywność pracowników. Autorka podkreśla,

że warto pracować z tą grupą czytelników, ponieważ są to przyszli nauczyciele, którzy zapewne wrócą do biblioteki podczas swojej pracy zawodowej, mając w pamięci bogate zbiory i nowoczesne metody ich promowania.

Referat Agnieszki Fludy-Krokos *Działalność wydawnicza bibliotek pedagogicznych* jest efektem pracochłonnej kwerendy i skrupulatnych obliczeń wykonanych przez Autorkę na podstawie bazy Biblioteki Narodowej i prezentuje aktywność pracowników tworzących różnego rodzaju publikacje oraz działalność wydawniczą wybranych bibliotek pedagogicznych. Przytoczone wyniki badań, zestawienia i graficzne wizualizacje danych przedstawiają te instytucje jako aktywnych uczestników rynku wydawniczego w Polsce.

Dagmara Kawoń-Noga w wystąpieniu *Dać słowo, czyli jak uczyć biblioterapii – z doświadczeń nauczyciela akademickiego* relacjonuje proces prowadzenia zajęć dla studentów z przedmiotu „biblioterapia”, począwszy od etapu projektowania programu, ustalania wyjściowego poziomu wiedzy słuchaczy, przez opis treści programowych, analizę przebiegu procesu dydaktycznego, aż do ewaluacji kończącej kurs. Tekst – oprócz zagadnień teoretycznych – zawiera również inspirujące, praktyczne wskazówki dla osób kształcących biblioterapeutów i dla tych przygotowujących się do tego zawodu.

W kręgu zagadnień biblioterapeutycznych mieści się kolejny referat, *Integracja poprzez książkę – budowanie dialogu społecznego na podstawie literatury*, przedstawiony przez Dorotę Bełtkiewicz. Autorka wskazuje na zauważalną potrzebę integracji i inkluzji społecznej, która pojawia się w dobie dynamicznych przemian lokalnych i globalnych. Konieczna jest praca nad włączaniem do społeczeństwa jednostek i grup z różnymi doświadczeniami oraz problemami (migracja, choroba, zaburzenie, starość). Wymaga to zaplanowania i przeprowadzenia działań optymalnych dla wszystkich uczestników. Prelegentka dowodzi, że zajęcia oparte na odpowiednio i celnie dobranej literaturze mogą być narzędziem integrującym grupę i przynosić wartościowe i długofalowe efekty.

Jak stosować pozytywną – a czasem nawet uszczęśliwiającą – moc książki wobec samego siebie, podpowiada Krystyna Łętocha w zamykającym tom teście *Mindfulness – stan umysłu*. W artykule przedstawiono zagadnienia teoretyczne oraz wyniki badań potwierdzające korzystny wpływ praktykowania uważności na różne sfery życia człowieka, a w szczególności na umysł ludzki. Autorka wskazała związki pomiędzy uważnością a kształtowaniem umiejętności sprawnego czytania oraz ich kontekst edukacyjny, który ma szczególne znaczenie w pracy nauczycieli bibliotekarzy pracujących w bibliotekach pedagogicznych.

Stan umysłu zależny jest również od książek. Im częstszy kontakt z nimi, tym lepsza jego aktywność i sprawność. Czytanie poszerza horyzonty, rozwija wyobraźnię, stanowi trening umysłowy, poprawia pamięć, zwiększa koncentrację, redukuje stres. Pozwala na bezpieczne zbieranie doświadczeń, wpływa na zachowania społeczne, czyniąc odbiorców na przykład bardziej empatycznymi. Książki stanowią niezaprzeczalną wartość w rozwoju ludzkiego umysłu. Zapraszamy więc do lektury.

ANNA PIOTROWSKA

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka
im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

Krótką historia stuletniej biblioteki

BIBLIOTEKA W CZORAJ

Historia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie sięga czasów, kiedy Polska po 123 latach zaborów odzyskała niepodległość. Polskie władze przystąpiły do odbudowy zniszczonego kraju, w tym narodowego szkolnictwa. Część nauczycieli nie była pochodzenia polskiego i opuściła kraj po 1918 roku, dlatego niezwykle ważnym zadaniem było wykształcenie odpowiednio wykwalifikowanych, nowych kadr nauczycielskich. Zarys funkcjonowania bibliotek pedagogicznych przedstawiono wstępnie w zarządzeniu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 23 sierpnia 1921 roku, w którym za główne cele ich działania uznano stworzenie odpowiednich warunków pracy nauczycieli do pogłębiania wiedzy ogólnej i zawodowej oraz pomoc w ich samokształceniu. W 1922 roku powołano Centralną Bibliotekę Nauczycielską Okręgu Szkolnego Krakowskiego. Jak podaje Józef Grycz, utworzono ją z księgozbiorów 12 szkół średnich (10 gimnazjów i 2 seminariów nauczycielskich), uznając, iż żadna z dotychczasowych bibliotek nie zaspokaja oczekiwań kadry nauczycielskiej¹. O warsztat pracy miały za dbać biblioteki pedagogiczne, których profil zbiorów określono w Statucie Bibliotek Nauczycielskich w Okręgu Szkolnym Krakowskim². Zaznaczono w nim, że biblioteki te gromadzą książki i czasopisma z zakresu pedagogiki i dydaktyki, wskazane są

¹ J. Grycz, *Centralna Biblioteka Nauczycielska Okręgu Szkolnego Krakowskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 1927, s. 171-174.

² Dziennik Urzędowy dla Okręgu Szkolnego Krakowskiego wydawany przez Kuratorium O.S.K. w Krakowie (dalej: Dz. Urz. Kr.) 1926, nr 6, poz. 124.

także dzieła i czasopisma naukowe, pozostające w ścisłym związku z pracą nauczyciela. Założenia ówczesnych władz oświatowych pozostały aktualne do dziś.

Pierwszym kierownikiem nowo powstałej placówki został dr Adam Matuszek, nauczyciel Gimnazjum św. Anny w Krakowie, urlopowany do pracy w Bibliotece. Pełnił tę funkcję do 1928 roku. W pierwszych latach funkcjonowania Biblioteka posiadała ponad 9 tys. skatalogowanych dzieł, kilkanaście tys. broszur oraz około 90 tytułów czasopism³. Mieściła się w budynku Gimnazjum św. Anny przy Placu na Groblach 9 (obecnie I Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego). Rozwijała się szybko i intensywnie. W Dzienniku Urzędowym Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego ukazywały się regularnie spisy nowych nabytków placówki. W 1926 roku instytucja otrzymała podstawy prawne i pierwszy statut. Z informacji Kuratora Okręgu Szkolnego doktora Tadeusza Kupczyńskiego dowiadujemy się, że w 1930 roku Biblioteka krakowska liczyła już 15 tys. tomów i około 20 tys. broszur⁴. Jest to jedyny zapis potwierdzający utworzenie Biblioteki w 1922 roku. Inne dokumenty nie zachowały się. W 1926 roku Ministerstwo rozesłało do kuratoriów okręgów szkolnych statut i regulamin biblioteki nauczycielskiej Okręgu Szkolnego Krakowskiego jako wzory aktów normatywnych.

Następcą dr. A. Matuszka był Jan Zaręba. Z tego okresu zachowały się sprawozdania publikowane w Dzienniku Urzędowym Okręgu Szkolnego Krakowskiego, w których kierownik opisywał ograniczenia finansowe, trudności w doborze tematycznym zbiorów, pozyskiwanie nauczycieli do współpracy, konserwację i ochronę zbiorów, a także promocję Biblioteki⁵. W 1936 roku, kiedy kierownictwo objął profesor Jan Hulewicz, Biblioteka posiadała już około 38 tys. tomów dzieł naukowych i prenumerowała wszystkie ważniejsze czasopisma ogólne i pedagogiczne w języku polskim i w językach obcych. Książnica zawdzięcza profesorowi bogaty księgozbiór z zakresu historii, historii szkolnictwa oraz kolekcję zagranicznych wydawnictw pedagogicznych. Należała wówczas do najzasobniejszych w Polsce.

We wrześniu 1939 roku Niemcy zajęli budynek szkolny. Pracownicy gimnazjum zdołali uratować tylko część majątku i ciekawsze pozycje książkowe. Pozostały sprzęt i księgozbiór okupanci wyrzucili na dziedziniec szkoły i spalili⁶. Nie przetrwały księgi inwentarzowe i katalogi Biblioteki ani żadne dokumenty z okresu dwudziestolecia międzywojennego.

W styczniu 1945 roku Bibliotekę reaktywowano pod nazwą Centralna Biblioteka Pedagogiczna Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego. Kierownictwo na rok objął dr Franciszek Michejda. Niezwłocznie przystąpiono do segregowania zachowanych księgozbiorów znajdujących się w gmachu Szkoły Handlowej przy ul. Brzozo-

³ W. Smoleń, *75 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie*, „Wiadomości Historyczne” 1999, nr 1, s. 14.

⁴ Dz. Urz. Kr. 1930, nr 2, poz. 43, s. 48-49.

⁵ Dz. Urz. Kr. 1934, nr 8, poz. 104.

⁶ J. Bąk, *Semper in altum*, Kraków 1976, s. 267, *Cracoviana*.

wej 5 w Krakowie. Warunki pracy były niezwykle trudne. Doskwierało zimno, brak światła, a zbiory były bardzo zakurzone. Wyselekcjonowane książki dołączono do głównego księgozbioru Biblioteki, który podczas wojny był przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej. Łącznie zgromadzono około 8 tys. dzieł. Głównym zadaniem pracowników było sporządzenie katalogu alfabetycznego i działowego książek, aby ułatwić nauczycielom i pracownikom oświaty korzystanie ze zbiorów. Kolejnym kierownikiem został w 1946 roku dr Tadeusz Turkowski, który jako pierwszy rozpoczął starania o stwierdzenie naukowości Centralnej Biblioteki Nauczycielskiej ze względu na zawartość księgozbioru. W latach 1948-1949 Biblioteką kierował dr Benedykt Bienkowski. Księgozbiór liczył już wówczas 60 tys. książek i 1400 woluminów czasopism⁷. W 1949 roku kierownikiem (a następnie dyrektorem) została Stanisława Tokarz-Wisłocka, osoba o ogromnej sile charakteru i pasji. Kierowała pracą Biblioteki przez 24 lata, zapewniając jej intensywny rozwój, pomnażając cenne zasoby i troszcząc się o wysoki poziom merytoryczny zatrudnianego personelu.

Zarządzeniem Ministerstwa Oświaty i Wychowania z 21 maja 1951 roku ogłoszono statut Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej⁸, określając w nim nową nazwę, podstawy prawne, budżet i etaty. Początkowo Biblioteka nie posiadała etatowych pracowników, a jako bibliotekarze pracowali urlopowani nauczyciele. Nowy statut wprowadził funkcję dyrektora w miejsce kierownika i określił wymagania wobec pracowników, którzy powinni posiadać wyższe wykształcenie pedagogiczne, znajomość języków obcych i przygotowanie bibliotekarskie.

W tym samym roku Ministerstwo Oświaty wydało komunikat o utworzeniu Pedagogicznych Bibliotek Powiatowych w skali ogólnokrajowej. Na bibliotekach wojewódzkich spoczywał ciężar organizacji tych placówek. Każda nowa biblioteka otrzymywała od biblioteki krakowskiej wzory inwentarzy, księgi ubytków, katalogu alfabetycznego i rzeczowego, kart książki i legitymacji czytelnika. Pierwsze biblioteki powstały w Bochni, Chrzanowie, Myślenicach, Nowym Targu, Olkuszu, Tarnowie, Wadowicach, Nowym Sączu i Żywcu. W następnych latach uruchomiono placówki w Miechowie, Limanowej, Dąbrowie Tarnowskiej, Brzesku, Zakopanem, Oświęcimiu, Suchej Beskidzkiej, Proszowicach i Jaworznie. Księgozbiór bibliotek powiększał się poprzez zakupy, przydziały z Ministerstwa Oświaty, fundusze pochodzące ze Związku Nauczycielstwa Polskiego i dary czytelników. Od 1954 roku instruktor terenowy opracowywał Centralny Katalog Zbiorów Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie, czuwając na doborem książek w poszczególnych placówkach. W 1959 roku biblioteki otrzymały osobne budżety i dokonywały zakupów we własnym zakresie.

Intensywny przyrost księgozbioru krakowskiego spowodował trudności lokalowe. Biblioteka zajmowała powierzchnię 175 m², a potrzebowała minimum 550 m². Dyrektor S. Tokarz-Wisłocka wnioskowała o lokal około 2 200 m². W maju 1959 roku na

⁷ Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie, t. 1.

⁸ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania 1951, nr 10, poz. 116.

sesji Rady Narodowej Miasta Krakowa zapadła decyzja o przydzieleniu $\frac{2}{3}$ budynku przy ul. Michałowskiego 10 na potrzeby Biblioteki, w styczniu 1964 roku podpisano umowę najmu⁹. Po długim remoncie, w 1968 roku Biblioteka zmieniła swoją siedzibę. W listopadzie tego roku w „Dzienniku Polskim” ukazała się notatka na temat jej działalności. Podkreślono, że posiada najbogatsze zbiory pośród bibliotek tego typu w Polsce, a księgozbiór liczy 80 tys. woluminów.

Jak wspomniano wcześniej, już w 1948 roku ówczesny kierownik dr T. Turkowski uzyskał orzeczenie Komisji Zarządu Krakowskiego Koła Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich, które stwierdziło naukowość Centralnej Biblioteki Pedagogicznej, ale dopiero dzięki staraniom S. Tokarz-Wisłockiej oraz wzmożonym działaniom Ministerstwa Oświaty i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich doprowadzono do włączenia PBW w Krakowie w poczet bibliotek naukowych. Uchwałą Rady Ministrów z 20 sierpnia 1968 roku Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie zyskała status naukowy¹⁰.

Od początku swego istnienia personel Biblioteki wychodził naprzeciw oczekiwaniom i potrzebom nauczycieli. Na konferencjach przedstawiano nowości wydawnicze z zakresu pedagogiki i specjalizacji zawodowych, organizowano liczne wystawy i lekcje pokazowe o tematyce związanej z wiedzą o książce dla nauczycieli z terenu całego województwa. Pracownicy brali czynny udział w konferencjach dla bibliotekarzy oraz zamieszczali artykuły w czasopismach branżowych.

W 1971 roku założono Pedagogiczną Bibliotekę Dzielnicową w Nowej Hucie.

W roku 1972, z okazji obchodów 50-lecia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie, Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego nadało instytucji imię Hugona Kołłątaja, męża stanu, publicysty oświeceniowego, katolickiego prezbitera i kanonika katedralnego, działacza Komisji Edukacji Narodowej i Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, jednego z twórców Konstytucji 3 maja. Biblioteka liczyła wówczas 145 tys. książek i ponad 22 tys. woluminów czasopism. Jako jedyna w kraju zaczęła gromadzić podręczniki szkolne oraz programy nauczania od czasów Komisji Edukacji Narodowej.

W 1973 roku dyrektor S. Tokarz-Wisłocka przeszła na emeryturę z powodu złego stanu zdrowia, a nowym dyrektorem została Krystyna Blamowska, która kontynuowała działalność na rzecz rozwoju instytucji.

1 czerwca 1975 roku weszła w życie ustawa wprowadzająca reformę administracyjną kraju¹¹, w wyniku której nastąpiła zmiana struktury organizacyjnej sieci bibliotek pedagogicznych. Pedagogiczne biblioteki powiatowe przekształcono w filie terenowe. Z 19 pedagogicznych bibliotek powiatowych dawnego województwa kra-

⁹ Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie, t. 1.

¹⁰ Uchwała nr 269 Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1968 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek zaliczonych do bibliotek naukowych, „Monitor Polski” 1968, nr 36, poz. 253.

¹¹ Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, Dz. U. 1975, nr 16, poz. 91.

kowskiego pozostały trzy filie – w Myślenicach, Proszowicach i dzielnicowa w Nowej Hucie. W 1976 roku utworzono Bibliotekę Pedagogiczną w Skawinie.

W 1979 roku stanowisko dyrektora Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej objął Józef Żuradzki – ówczesny wicekurator Oświaty i Wychowania w Krakowie. Biblioteka nawiązała wówczas ścisłą współpracę z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Krakowie. Samoksztalcenie i rozwój kompetencji nauczycieli poprzez studia podyplomowe, seminaria, kursy i konferencje przedmiotowo-metodyczne wymagało wsparcia warsztatowego Biblioteki. Nauczyciele i studenci tłumnie odwiedzali liczącą 50 miejsc czytelną. Wielokrotnie czekali na wolny stolik przesiadując na korytarzu, na którym kłębiła się kolejka do wypożyczalni. Czas pożytkowali, korzystając z fachowych porad pracowników Wydziału Informacyjno-Bibliograficznego, przeglądając katalogi lub oglądając inspirujące wystawy. W 1986 roku krakowska księżnica pedagogiczna posiadała już około 260 tys. woluminów. Tymczasem zainteresowanie ofertą Biblioteki zmniejszało się. W „Echu Krakowa” ukazał się artykuł poruszający problem czytelnictwa nauczycieli oraz niewielkiego zainteresowania zbiorami PBW. „Pracownicy biblioteki starają się przyciągnąć do swojej placówki jak największą ilość nauczycieli, opracowując biuletyny o nowościach pedagogicznych i nowych zakupach, organizując w każdy poniedziałek lekcje biblioteczne dla nauczycieli, ale zainteresowanie jest znikome...”¹²

Księgozbiór rozrastał się i ponownie pojawiły się problemy lokalowe. W 1987 roku, dzięki staraniom dyrektora, Biblioteka otrzymała dwa pomieszczenia na magazyny przy ulicy Karmelickiej w Krakowie. W 1989 roku utworzono filię w Słomnikach. W 1990 roku, po przejściu na emeryturę dyrektora J. Żuradzkiego, funkcję tę objęła Zofia Harasimowicz. W 1991 roku zarządzeniem Kuratora Oświaty Biblioteka zmuszona była kolejny raz zmienić siedzibę. Przeprowadzka trwała do czerwca 1992 roku. W budynkach przy al. Marszałka F. Focha 39 Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja mieści się do obecnych czasów.

W latach 90. XX wieku, w związku z sytuacją w oświacie, Biblioteka borykała się z trudnościami finansowymi. Wielokrotnie wstrzymywano zakup książek, czasopism,

1. Obecna siedziba Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie. Fot. Marta Jesionek

¹² M. Satała, *Czy nauczyciel czyta*, „Echo Krakowa” 1986, nr 22, s. 5.

zbiorów audiowizualnych, brakowało sprzętu technicznego, maszyn do pisania, kserokopiarek, komputerów. Stanowiło to duże utrudnienie dla czytelników i pracowników. W 1999 roku, w związku z wejściem w życie nowej reformy administracyjnej kraju¹³, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie stała się jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Małopolskiego posiadającą 10 filii: w Chrzanowie, Miechowie, Myślenicach, Nowej Hucie, Olkuszu, Oświęcimiu, Proszowicach, Słomnikach, Suchej Beskidzkiej i Wadowicach. W 2007 roku dyrektorem Biblioteki została Wanda Dudek. Zintensyfikowano prace związane z komputeryzacją. W kwietniu 2009 roku podpisano umowę z Uniwersytetem Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie o współpracy przy tworzeniu Pedagogicznej Biblioteki Cyfrowej, w ramach której PBW udostępnia swoje cenne zbiory, starodruki, sprawozdania szkolne i przedwojenne czasopisma do digitalizacji i prezentowania online.

27 marca 2012 roku została powołana Rada Naukowa Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja jako organ opiniotwórczy i doradczy w zakresie działalności naukowej. Od 2013 roku Biblioteka organizuje Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych. Forum ma za zadanie prezentować ofertę usług bibliotek pedagogicznych w zmieniającym się środowisku, propagować dobre praktyki oraz nowatorskie sposoby pracy z czytelnikiem. Jest ogólnopolskim miejscem spotkań teoretyków – pracowników naukowych z praktykami – nauczycielami bibliotekarzami. Spotkania sprzyjają wymianie doświadczeń, zacieśnianiu współpracy oraz wypracowywaniu wspólnych kierunków działań. Po każdym Forum Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie przygotowuje recenzowaną publikację o charakterze monograficznym, która nosi tytuł konferencji, z którą jest związana.

KSIĘGOZBIÓR

Stan księgozbioru Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie to 264 798 woluminów materiałów bibliotecznych, łącznie z filiami – 503 458 (stan na grudzień 2022 roku).

Księgozbiór ma profil humanistyczny ze specjalizacją pedagogiczną. W strukturze zbiorów przeważają wydawnictwa związane z pedagogiką i naukami pokrewnymi, w dalszej kolejności publikacje popularnonaukowe oraz klasyka literatury pięknej.

Najcenniejszą częścią zbiorów są starodruki liczące 1898 woluminów. Najstarszym drukiem jest inkunabuł zawierający poemat Owidiusza *Heroidy* z komentarzem Antoniego Volscusa oraz list Safony do faraona z tegoż poematu i poemat *Ibis* z komentarzem Domicjusza Calderina. Druk ukazał się 24 stycznia 1488 roku w Wenecji w oficynie Andreasa de Paltasichis (Andrija Paltašić z Kotoru). W dru-

¹³ Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Dz. U. 1998, nr 96, poz. 603.

giej połowie XV wieku poematy Owidiusza cieszyły się dużą popularnością, przez co były „ zaczytywane ” i do dzisiejszych czasów zachowało się ich niewiele. Inkunabuł znajdujący się w zbiorach krakowskiej biblioteki pedagogicznej jest jedynym zachowanym w zbiorach polskich egzemplarzem tego wydania¹⁴.

Znaczna część starodruków pochodzi z dawnej biblioteki Państwowego I Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny (obecnie I Liceum Ogólnokształcące im. Bartłomieja Nowodworskiego). Zasób powstawał dzięki planowym nabytkom szkoły oraz darom mecenasów, profesorów i uczniów. Centralna Biblioteka Nauczycielska założona w Krakowie w 1922 roku przejęła wiele egzemplarzy cennych dla historii oświaty także z innych średnich szkół ogólnokształcących oraz seminariów nauczycielskich. Badając proveniencje starych druków PBW, spotkać można znaki własnościowe zarówno szkół, bibliotek, jak i osób prywatnych, ale treściowo tworzą one jednolity zbiór o charakterze edukacyjnym¹⁵. Pod względem językowym na pierwsze miejsce wysuwają się dzieła łacińskie i francuskie, następnie polskie i niemieckie, jest również kilka pozycji w języku greckim, włoskim, czeskim i hiszpańskim. Olbrzymia większość zasobu starych druków PBW reprezentuje wiek XVIII, szczególnie okres działalności Komisji Edukacji Narodowej.

Bardzo cenną kolekcję stanowią sprawozdania szkolne. W zbiorach Biblioteki znajduje się około 2 600 roczników sprawozdań. Zasięg chronologiczny obejmuje lata 1812-1960, a terytorialny to w 90% obszar zaboru austriackiego. Najliczniej reprezentowane są sprawozdania szkół krakowskich i lwowskich, a najstarsze sprawozdanie „ Szkoły Departamentowej Krakowskiej ” pochodzi z 1812 roku¹⁶.

Znaczącą pozycję w zbiorach stanowią czasopisma, wśród których można odnaleźć m.in. większość bieżących czasopism z pedagogiki ogólnej, specjalnej, metodyki nauczania oraz periodyki literackie, bibliotekoznawcze i społeczno-kulturalne.

Spośród dawnych materiałów audiowizualnych na wyróżnienie zasługują cenne archiwalne nagrania obejmujące utwory muzyczne w wykonaniu ich kompozytorów (Ignacy Jan Paderewski, Karol Szymanowski), recytacje poezji polskiej przez jej twórców (Stanisław Grochowiak, Mieczysław Jastrun, Kazimiera Iłakowiczówna) oraz nagrania w wykonaniu czołowych artystów scen polskich (Aleksander Zelwerowicz, Mieczysława Ćwiklińska).

Najnowszą kolekcją, która cieszy się dużym zainteresowaniem wśród czytelników, jest bogaty, liczący ponad 330 pozycji, wybór gier planszowych, które można wypożyczać bezpłatnie. To gry edukacyjne, strategiczne, kooperacyjne, logiczne, ekonomiczne. Również familijne, przygodowe, imprezowe. Większość z nich rozwija

¹⁴ A. Szczecina, A. Piotrowska, M. Ślusarek, *Z ksiąg zrodzona... 90 lat pracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie 1922-2012*, Kraków 2012, s. 144.

¹⁵ *40 lat pracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie 1922-1962. Praca zbiorowa*, red. S. Tokarz-Wisłocka et al., Warszawa 1963, s. 50.

¹⁶ Zdigitalizowana wersja publikacji dostępna jest w Pedagogicznej Bibliotece Cyfrowej. [online:] <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/publication/2938/edition/2871/content> – 24 III 2023.

spostrzegawczość, kreatywność, ćwiczy koncentrację, przydatna jest do pracy z dziećmi, ma również walory towarzyskie i rozrywkowe.

SETNE URODZINY

Rok 2022 jest dla krakowskiej księżnicy pedagogicznej czasem radosnego świętowania. Jedna z najstarszych bibliotek pedagogicznych w Polsce obchodzi 100-lecie swojego istnienia. Z tej okazji od początku roku w mediach społecznościowych publikowano wiele postów dotyczących historii Biblioteki, prezentowano zdjęcia i fragmenty kronik. Opracowano grę miejską na temat miejsc na mapie Krakowa, z którymi była związana Biblioteka. Przeprowadzono badania ankietowe online wśród czytelników pod hasłem „100 książek na 100-lecie Biblioteki” w celu zebrania tytułów najpopularniejszych publikacji. Przygotowano wystawę, na której zaprezentowano krótki rys historyczny jubilatki, stare fotografie, kalendarium wydarzeń oraz informacje na temat kierowników i dyrektorów Biblioteki.

Ukoronowaniem obchodów 100-lecia była uroczysta konferencja jubileuszowa zorganizowana 7 października 2022 roku. W wydarzeniu uczestniczyli liczni goście: I Wicewojewoda Małopolski Ryszard Pagacz, Członek Zarządu Województwa Małopolskiego Marta Malec-Lech, Radny Województwa Małopolskiego, Przewodniczący Komisji Edukacji, Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki Sejmiku Województwa Małopolskiego Rafał Kosowski, Dyrektor Departamentu Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego (UMWM) Dariusz Styrna wraz z zastępcą Agatą Suszczyńską, Starszy specjalista ds. strategii i analiz w Kuratorium Oświaty w Krakowie Ewa Włodarczyk reprezentująca Małopolskiego Kuratora Oświaty, Prezes Okręgu Małopolskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP) Arkadiusz Boroń wraz z Przewodniczącą Okręgowej Sekcji Emerytów i Rencistów ZNP Haliną Bryg, Wicedyrektor Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli Halina Wesołowska, Kierownik projektu „Szkoły Ćwiczeń” w Ośrodku Rozwoju Edukacji w Warszawie Agnieszka Pietryka, Kierownik Zespołu ds. Szkolnictwa Regionalnego UMWM Agata Tatała oraz Kierownik Zespołu ds. Realizacji Projektów UMWM Joanna Kawalec. Obecni byli także członkowie Rady Naukowej Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie: dr hab. Magdalena Wójcik, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr hab. Remigiusz Sapa, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, dr Jan Argasiński z Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr Agnieszka Fluda-Krokos, dyrektor Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie, a także dr Dagmara Kawoń-Noga z Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu, Wydziału Ekonomicznego w Opolu oraz Regionalnego Zespołu Placówek Wsparcia Edukacji w Opolu. Udział w wydarzeniu wzięli również dyrektorzy zaprzyjaźnionych bibliotek pedagogicznych z Poznania, Elbląga, Nowego Sącza, Tarnowa, Warszawy i Skawiny. Gościliśmy również dyrektora Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie Jerzego Woźniakiewicza oraz wicedyrektor Biblioteki Głównej AGH Agnieszkę Podrazik.

2. Dyrektor Biblioteki Anna Piotrowska oraz goście obecni na obchodach jubileuszowych: Ryszard Pagacz, „Hugo Kołłątaj”, Marta Malec-Lech, Rafał Kosowski. Fot. Marta Jesionek

Po powitaniu zgromadzonych gości i przyjęciu okolicznościowych gratulacji, prezentów i kwiatów przystąpiono do prezentacji referatów. Pani dr Agnieszka Fluda-Krokos w referacie pt. „Biblioteki pedagogiczne ponad 100 lat w służbie edukacji” scharakteryzowała biblioteki pedagogiczne oraz omówiła ich historię. Następnie Dyrektor Anna Piotrowska w prezentacji „Krakowska księżnica pedagogiczna, czyli kilka słów o Jubilatce” opowiedziała o dziejach stuletniej Biblioteki. Dr Jan Argasiński swoim wykładem „Cyber-farmakon. Współczesne technologie pisma i rozumienia” wprowadził uczestników w świat nowych technologii.

Ważnym punktem programu uroczystości jubileuszowych była prezentacja przygotowanej przez pracowników Biblioteki publikacji pt. *Od znaku do litery*. Autorami

3. Patron Biblioteki „Hugo Kołłątaj” i tort urodzinowy. Fot. Marta Jesionek

tekstu są Katarzyna Mojska, Karol Baranowski, Anna Piotrowska i Wiktor Wiater. Książka zawiera dedykowaną aplikację AR (rozszerzonej rzeczywistości), którą opracowali studenci Informatyki Gier Komputerowych Uniwersytetu Jagiellońskiego – Anna Hosumbek i Michał Biernat. Wyjątkowe ilustracje do książki wykonał Wiktor Wiater, absolwent Wydziału Grafiki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, nauczyciel Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych im. J. Kluzy. Publikacja *Od znaku do litery* jest nowatorskim narzędziem pozwalającym na korzystanie z cyfrowych rozwiązań przy odbiorze treści.

Uroczystość jubileuszową uświetnił koncert wokально-instrumentalny pod kierownictwem muzycznym Dawida Rudnickiego, podczas którego goście mieli okazję wysłuchać repertuaru związanego tematycznie z literaturą i biblioteką takiego jak: *Piosenka Maryli* (słowa i muzyka Marian Hemar), *Mała książka – wielki człowiek* (słowa i muzyka Igor Jaszczuk z rep. Mieczysława Szczecińskiego), *Świetna książka* (słowa i muzyka Kabaret OTTO), a także piosenkę *Biblioteka* specjalnie napisaną i skomponowaną dla Jubilatki przez Dawida Rudnickiego w wykonaniu solistki Katarzyny Zawiślak-Dolny.

BIBLIOTEKA DZIŚ

Dzisiejsza biblioteka pedagogiczna pełni nadal, jak przed laty, ważną rolę edukacyjną w środowisku oświatowym¹⁷. W myśl rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 28 lutego 2013 roku¹⁸ jednym z zadań bibliotek pedagogicznych jest organizowanie oraz prowadzenie wspomagania szkół i placówek oświatowych, a także pracujących w nich nauczycieli w realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych z uwzględnieniem wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych. W dobie informatyzacji i globalizacji wiedzy sposób przekazywania treści i docierania do uczniów musi się zmieniać. Biblioteki pedagogiczne stają się dla nauczycieli ważnymi partnerami w kształtowaniu kluczowych kompetencji z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych. Obszary, na które obecnie zwraca się szczególną uwagę to rozwijanie umiejętności informacyjnych i medialnych, wykorzystanie serwisów społecznościowych, blogów, wirtualnych sieci współpracy, prezentowanie sposobów uatrakcyjniania procesu dydaktycznego, poznawanie mobilnych aplikacji edukacyjnych, nauka programowania, wykorzystanie narzędzi interaktywnych, otwartych zasobów edukacyjnych i platform e-learningowych.

Biblioteki pedagogiczne mają szczególne zadania w zakresie edukacji i wspierania procesu nauczania oraz rozwijania kompetencji potrzebnych do sprawnego funkcyj-

¹⁷ M. Truszczyńska, A. Walska-Gołowska, *Edukacyjna rola Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2017, s. 269-285.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Dz. U. 2013, poz. 369.

nowania w społeczeństwie ery cyfrowej, nie tylko w aspekcie zawodowym, ale także w życiu osobistym i społecznym. W tym kontekście każda nowa, niekonwencjonalna forma promowania czytelnictwa stanowi cenną inicjatywę. Wspomniana wcześniej książeczka *Od znaku do litery*, przygotowana przez nauczycieli bibliotekarzy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, jest przykładem nowatorskiego narzędzia pozwalającego na korzystanie z cyfrowych rozwiązań przy odbiorze treści.

Powstanie publikacji wiąże się z prowadzonymi przez nauczycieli bibliotekarzy zajęciami dla uczniów klas II-IV szkół podstawowych na temat historii pisma. Podczas warsztatów uczniowie wykonują ćwiczenia, poznając metody i techniki pisanie stosowane przez ludzi setki lat temu. Zajęcia cieszą się dużym zainteresowaniem, stąd zrodził się pomysł wzbogacenia ich o książkę z wykorzystaniem nowych technologii. Publikacji towarzyszy aplikacja, dzięki której uczeń może zobaczyć trójwymiarowy obraz zachowanych do dzisiaj artefaktów związanych z historią pisma. Rozszerzona rzeczywistość angażuje wiele zmysłów, czyniąc naukę ciekawszą i bardziej atrakcyjną. Pragniemy łączyć przeszłość z przyszłością, ukazywać ważne, historyczne treści w nowy, niekonwencjonalny sposób. Prowadzimy warsztaty dla nauczycieli i zajęcia dla uczniów.

Profesjonalizm, otwartość, życzliwość to motto przyświecające wszystkim działaniom pracowników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie.

Książnica wraz ze swoją ofertą służy szerokiemu gronu użytkowników. To Biblioteka na całe życie, z której korzystać mogą dzieci w wieku przedszkolnym, uczniowie, studenci, nauczyciele oraz wszyscy uczący się i rozwijający swoje kompetencje, w tym także seniorzy. Warto odwiedzić mury szacownej jubilatki i zapoznać się z bogatym, niezwykle cennym i wciąż poszerzanym księgozbiorem, zawierającym m.in. literaturę źródłową z dziedziny wychowania, pedagogiki i organizacji szkolnictwa, a także największy w Polsce zbiór przedwojennych sprawozdań szkolnych oraz starodruki z okresu działalności Komisji Edukacji Narodowej. W Bibliotece czeka na użytkowników profesjonalna kadra nauczycieli bibliotekarzy, systematycznie podnosząca swoje kwalifikacje, aby jak najlepiej i najskuteczniej, z wykorzystaniem nowych technologii, wspierać użytkowników w poszukiwaniu literatury i różnych źródeł informacji.

„Biblioteka to przybytek na ścieżaj otwarty, zapraszający każdego w progi. Wejść gościu i stań się przyjacielem”.

Jan Wiktor

Krakowska biblioteka pedagogiczna każdego dnia z zaangażowaniem służy swoim czytelnikom i z radością czeka na kolejnych przyjaciół.

BIBLIOGRAFIA

- 40 lat pracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie 1922-1962. Praca zbiorowa, red. S. Tokarz-Wisłocka et al., Warszawa 1963.
- Bąk J., *Semper in altum*, Kraków 1976, *Cracoviana*.
- Dziennik Urzędowy dla Okręgu Szkolnego Krakowskiego wydawany przez Kuratorium O.S.K. w Krakowie 1926, nr 6, poz. 124.
- Dziennik Urzędowy dla Okręgu Szkolnego Krakowskiego wydawany przez Kuratorium O.S.K. w Krakowie 1930, nr 2, poz. 43.
- Dziennik Urzędowy dla Okręgu Szkolnego Krakowskiego wydawany przez Kuratorium O.S.K. w Krakowie 1934, nr 8, poz. 104.
- Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania 1951, nr 10, poz. 116.
- Grycz J., *Centralna Biblioteka Nauczycielska Okręgu Szkolnego Krakowskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 1927, s. 171-174.
- Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie, t. 1.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Dz. U. 2013, poz. 369.
- Satała M., *Czy nauczyciel czyta*, „Echo Krakowa” 1986, nr 22, s. 5.
- Smoleń W., *75 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie*, „Wiadomości Historyczne” 1999, nr 1, s. 13-16.
- Szczecina A., Piotrowska A., Ślusarek M., *Z ksiąg zrodzona... 90 lat pracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie 1922-2012*, Kraków 2012.
- Truszczyńska M., Walska-Golowska A., *Edukacyjna rola Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2017, s. 269-285.
- Uchwała nr 269 Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1968 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek zaliczonych do bibliotek naukowych, „Monitor Polski” 1968, nr 36, poz. 253.
- Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Dz. U. 1998, nr 96, poz. 603.
- Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, Dz. U. 1975, nr 16, poz. 91.

ABSTRAKT

W artykule omówiono historię Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie. Przedstawiono także jej współczesną działalność edukacyjną i wyzwania, jakie niesie rozwój technologiczny. Zamieszczono sprawozdanie z obchodów jubileuszu 100-lecia istnienia biblioteki.

Słowa kluczowe: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, historia, działalność, jubileusz

ABSTRACT

A Short History of the Hundred-Year-Old Library

The article discusses the history of the Hugon Kołłątaj Voivodeship Pedagogical Library in Krakow. The author also presents its modern educational activities as well as challenges resulting from the technological development. An account of the centenary celebration of the library has been here included.

Keywords: Hugon Kołłątaj Voivodeship Pedagogical Library in Krakow, history, activity, centenary

JOLANTA BETKOWSKA

Pomorska Biblioteka Pedagogiczna w Słupsku¹

Książka

Stan umysłu bibliotekarza

Bibliotekarz, obraz XVI-wiecznego przedstawiciela włoskiego manieryzmu, Giuseppe Arcimboldo², właściwie może wypełnić treść niniejszego tekstu: *Książka. Stan umysłu bibliotekarza*. Można by, śladem Johna Cage'a i jego utworu 4'33" (dzieło składa się z 4 minut i 33 sekund ciszy)³, przeznaczyć pewien czas na kontemplację obrazu, a moment ten nie byłby bynajmniej pusty. Patrzący wypełniliby go swoimi refleksjami, szczególnie – patrzący bibliotekarze.

Giuseppe Arcimboldo, *Bibliotekarz*. Źródło: Wikimedia Commons, [online:] https://en.wikipedia.org/wiki/Giuseppe_Arcimboldo#/media/File:Bibliotekarien_konserverad_-_Skoklosters_slott_-_97136.tif – 24 V 2023

¹ Do 31 sierpnia 2022 roku: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Słupsku.

² Zob. Arcimboldo Giuseppe, [w:] *Słownik sztuki*, Kraków 2008, s. 27. Obraz znajduje się w szwedzkim zamku Skokloster. Zob. [online:] <http://skoklostersslott.se/sv> – 25 V 2022.

³ Zob. Cage John, [w:] *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*, t. 2: c-d, red. Z. Lissa, E. Dziębowska, Kraków 1984, s. 8-11. Obszerniej o utworze 4'33" por. *Muzyka. Kompozytorzy i wykonawcy, prądy i kierunki, dzieła*, red. B. Kaczorowski, Warszawa 2007, s. 143, *Encyklopedia PWN*. Zob. różne wykonania utworu, na różne instrumenty, w serwisie YouTube.

Rozważania podjęte w niniejszym tekście dotyczyć będą próby określenia istoty pięknego zawodu bibliotekarza, sformułowanej w tytule: *Książka. Stan umysłu bibliotekarza*, a wyrażonej chyba najpełniej na załączonym obrazie. Poruszona zostanie kwestia znaczenia książki w życiu bibliotekarza. Życiu zawodowym, ale też i pozazawodowym. Czy po zamknięciu drzwi biblioteki bibliotekarz przestaje być bibliotekarzem? Jako *exemplum* bibliotekarza przywołana będzie postać stworzonego przez Małgorzatę Musierowicz Ignacego Borejki.

Punktem wyjścia będzie pytanie – dlaczego zawód bibliotekarza wybierają ci, którzy go wybierają? Pytanie w tym kształcie jest istotne, gdyż, jak wskazuje doświadczenie każdego niemal bibliotekarza, a także zasygnalizowane dalej badania, nie dla wszystkich pracujących w bibliotekach jest to zawód wymarzony. Jak konstatują Ceylia i Janusz Duninowie, „sam fakt pracy w książnicy nie czyni z jej pracownika typowego miłośnika książki”⁴. Piotr Marcinkowski, przygotowując ankietę, stwierdził m.in.: „[...] należy odpowiedzieć na pytanie, ilu pracowników polskich bibliotek czuje się bibliotekarzami oraz dla ilu pracowników polskich bibliotek obecne zajęcie to zawodowy sukces czy porażka”⁵. Podobne pytanie postawiła Grażyna Bilśka i użyła znamienne odpowiedzi:

[...] do zawodu z własnego wyboru trafiło jedynie 62% ankietowanych, przypadkowo i z konieczności [podkr. moje – J.B.] – aż 33%. Ci, którzy świadomie wybrali ten zawód, najczęściej identyfikują się z biblioteką, w której pracują i praca w niej daje im satysfakcję. Zdecydowana większość badanych – ponad 81% wybrałaby ponownie ten sam zawód, a ok. 20% to osoby, które mimo że przypadkiem trafiły do zawodu, to w nim pozostały i gdyby miały wybierać ponownie, wybrałyby świadomie zawód bibliotekarza⁶.

Zatem, w świetle powyższych konstatacji, powtórzmy – dlaczego zawód bibliotekarza wybierają ci, którzy go wybierają? Pominąć należy pobudki stereotypowe, generalnie nie do zrealizowania, jak: cisza i spokój⁷ (dawno już biblioteki przestały

⁴ C. i J. Duninowie, *Philobiblon polski*, Wrocław 1983, s. 134, *Książki o Książce*.

⁵ P. Marcinkowski, *Autostereotyp czy samouwielbienie, czyli jak sami siebie widzimy*, [w:] *Przyszłość bibliotek w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Warszawa 12-13.10.2007*, Warszawa 2008, s. 138.

⁶ J. Jagielska, *Oczekiwania i nadzieje na umocnienie pozycji zawodowej bibliotekarza*, [w:] *Przyszłość bibliotek...*, s. 127. W dużo ostrzejszym świetle widzi proporcje bibliotekarzy z wyboru i konieczności J. Wojciechowski, piętnując, jak pisze, „bibliotekarski beton, czyli osoby pracujące wprawdzie w bibliotekach, ale nazwać ich bibliotekarzami nie można. Trzymają się posad, z braku innych pomysłów na życie, ale o zawodzie nie mają żadnego pojęcia, bo i nie chcą mieć, tak jak nie życzą sobie zmian, a czynności wykonują intuicyjnie, według wyobrażeń, wyniesionych z najgorszych stereotypów. Sadzę, że jest to mniej więcej 50% osób zatrudnionych w naszych bibliotekach i to jest kula u nogi, ołów polskiego bibliotekarstwa”. J. Wojciechowski, *O bibliotekach po mojemu*, Warszawa 2012, s. 115.

⁷ Chociaż, jak podaje P. Marcinkowski, „są również wśród nas osoby, które głośno i wyraźnie mówią, że praca w bibliotece może i jest mało płatna, ale za to jakże cicha i spokojna”. P. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 138.

być czymś na kształt zakurzonego archiwum) oraz czas na czytanie książek. Najczęściej nasuwającą się odpowiedzią jest miłość do książek⁸. Pięknie, choć nieco stereotypowo pisze o tym autorka bloga miloscdoczytania.wordpress.com: „Chyba każdy z nas, miłośników czytania, marzył kiedyś o pracy w bibliotece. Cieszyć oczy, ręce i nos książkami. Wydawać książki, przyjmować książki, układać książki i tak dzień cały, ach...”⁹. Można jeszcze dodać: kupować książki, wybierać książki z katalogu, polować na książki, zamawiać książki, rozpakowywać kartony z książkami, kartkować książki, oglądać cymelia książkowe na Polonie albo w innej bibliotece cyfrowej, wyszukiwać książki w Karo, przeszukiwać katalogi online innych bibliotek, przyjmować dary książkowe... Dalej – przedstawiać książki, podczytywać książki, podklejać książki, delektować się zapachem nowych książek, szukać zagubionych książek i cieszyć się, gdy się znajdują. Oraz, mniej chętnie, poddawać książki selekcji, ubytkować książki, oddawać książki na makulaturę. W każdym razie książka stanowi centrum życia bibliotekarza. Pięknie byłoby, gdyby w języku polskim także etymologicznie świadczyła o naszym nierozzerwalnym tandemie. Niestety, historia pokierowała inaczej i to w słowie „księgarz” książka związała się z także pięknym, pokrewnym nam zawodem – aczkolwiek niektóre biblioteki noszą miano księżnicy¹⁰ (choć pracują w nich nadal bibliotekarze!). My za to możemy wywodzić źródłosłów naszego posłannictwa od starożytnego greckiego *byblos*¹¹, co zapewne podkreśliłby w tym miejscu Ignacy Borejko, filolog klasyczny i bibliotekoznawca.

Obraz Giuseppe Arcimboldo doskonale wyraża istotę naszego zawodu. Jesteśmy bowiem my, bibliotekarze, nierozzerwalnie związani z książką. Związek ten jest obustronny, bowiem książka potrzebuje nas, a my potrzebujemy książek. Bez bibliotek i bibliotekarzy wiele książek nie przetrwałoby, a także nie trafiłoby do swoich odbiorców. Oczywiście, ewoluujemy, już dawno wyszliśmy poza, jak skondensowanie podaje to Janina Jagielska, funkcję podstawową w starożytności i średniowieczu, czyli

⁸ Bardzo ciekawie o pozycji książki w swoim życiu wypowiadają się np. V. Łabędzka, *Bibliotekarz: praca czy powołanie?*, „Biuro Literackie”, [online:] <https://www.biuroliterackie.pl/biblioteka/debaty/bibliotekarz-praca-powolanie/>; R. Otto, *Bibliotekarz w bibliotece publicznej. Zawód z pasją*, Studia.pl, [online:] <https://studia.pl/bibliotekarz-w-bibliotece-publicznej-zawod-z-pasja/>; I. Biesiada, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. H. Kołłątaja w Krakowie, [online:] https://www.pbw.edu.pl/images/stories/News/Wywiad_16maja2017.pdf czy E. Mielcarek, *Bibliotekarka: w swojej pracy lubię wszystko*, „Gazeta Wyborcza” (Poznań), [online:] <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,20040846,bibliotekarka-w-swojej-pracy-lubie-wszystko.html?disableRedirects=true> – 26 V 2022.

⁹ *Zawód: bibliotekarz, czyli konfrontujemy marzenia z rzeczywistością*, Miłość do Czytania, [online:] <https://miloscdoczytania.wordpress.com/2017/02/03/zawod-bibliotekarz-czyli-konfrontujemy-marzenia-z-rzeczywistoscia/> – 26 V 2022.

¹⁰ Np. Książnica Pomorska, Książnica Podlaska, Książnica Płocka, Kopernikańska czy Pruszkowska.

¹¹ Sklepy sprzedające rękopisy, czyli ówczesne księgarnie, istniały także w starożytności, pojawiły się w Atenach w II poł. V w. p.n.e. Por. *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, s. 1310-1311.

strażnika książ¹². W tym miejscu należałoby dodać, że, niestety, niektórzy wykonujący pracę bibliotekarza zatrzymali się na tym, pejoratywnie pojętym, etapie rozwoju, o czym niejednokrotnie możemy się przekonać w osobistym doświadczeniu, jak też przeczytać w badaniach dotyczących stereotypu naszego zawodu, z których wynika np. konkluzja podana przez P. Marcinkowskiego, iż „część naszych koleżanek i kolegów uważa się za »kapłanów« świętej wiedzy, broniących swych świątyń (bibliotek) przed hordami profanów (czytelników)”¹³. Najostrzej chyba wypowiada się w tej kwestii J. Wojciechowski, który owego strażnika książ nazywa „bibliotekarzem buldogiem, cerberem nie swoich zasobów”¹⁴. Nie jednak stereotypowy bibliotekarz jest tematem rozważań (choć zapewne i tak można zinterpretować obraz Arcimboldo), ale związek między bibliotekarzem a książką.

Tematem naszych dociekań zatem jest bibliotekarz, dla którego stanem umysłu jest książka. Książka, która wypełnia życie nie tylko zawodowe. Bo czy po zamknięciu drzwi biblioteki bibliotekarz przestaje być bibliotekarzem? Niejednokrotnie żartujemy, że bierzemy pracę do domu, wynosząc stosik lektur na wieczorne czytanie (*notabene*, sny biblioteczne zasługują na osobne rozważania). A jak zachowujemy się na wizycie u znajomych? Nasza uwaga w pierwszej chyba kolejności skupia się na domowej biblioteczce w danym domu. Podobnie, robiąc zakupy, czyż nie kierujemy wzroku ku działom z książkami? I nie mówimy tu o Empiku, ale choćby o markietach spożywczych. Zauważymy też zawsze miejsce bookcrossingu, a także okazyjne wystawki książek czy punkty biblioteczne np. w budce telefonicznej. Gdy zaś jesteśmy na wakacjach, zawsze wypatrzymy napis „biblioteka” w różnych językach, i jeśli możemy, wstępujemy do niej choć na chwilę. W mieście naszymi ulubionymi kawiarniami są kluboksięgarnie, a nawet w pizzeriach rozglądamy się za półkami z książkami. W jednej z nich był też Ignacy Borejko, o czym szerzej w dalszej części tekstu.

Bibliotekarz a jego własna biblioteczka domowa to temat na osobne rozważania. Czy tzw. skażenie zawodowe nakazuje bibliotekarzowi porządkować osobisty księgozbiór według reguł sztuki bibliotekarskiej, czy też w domu może on przejawiać radosną twórczość w ustawieniu książek na półkach? Jak twierdzą C. i J. Duninowie, „charakterystyczne jest, że większość znanych nam zbieraczy zawodowych bibliotekarzy nie opracowuje swych kolekcji w typowo katalogowy sposób. W domowym zaciszu starają się znaleźć odpoczynek od zawodowej rutyny. Widzieliśmy natomiast

¹² J. Jagielska, *op. cit.*, s. 125. O drodze rozwoju zawodu bibliotekarza zob. *Encyklopedia wiedzy...*, s. 205-206. Interesujące refleksje o funkcjach biblioteki, poczynszy od zarania, snuje Umberto Eco: U. Eco, *O bibliotece*, Warszawa 2007, s. 13-14.

¹³ P. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 138.

¹⁴ J. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 123. Przywołany wyżej typ bibliotekarza jest jednym z trzech w typologii Wojciechowskiego, najgorszym. Stereotypem „takim sobie”, według nomenklatury autora, jest akceptowalny typ skutecznego doradcy, ale zarazem mądrali, pyszałka. Najwyżej ceniony jest „przyjazny stereotyp bibliotekarza: zręcznego profesjonalisty, doradcy [...], partnera [...], kogoś, kto umie wysłuchać i być przyjaznym rozmówcą”. *Ibidem*.

pięknie i fachowo skatalogowane książki w mieszkaniach amatorów”¹⁵. Jednakowoż, nawet jeśli bibliotekarz chce w układzie domowej biblioteczki wprowadzić pewne innowacje i własny, autorski układ, to i tak raczej stosuje się do trzech reguł, które podają autorzy *Philobiblonu polskiego*. Zatem, warunki wewnętrznego uporządkowania domowego księgozbioru są następujące: „1. właściciel lub właściciele w pełni są zorientowani, co gdzie leży, 2. istnieje łatwy dostęp do posiadanych pozycji, 3. zostało wydzielone stałe miejsce zabezpieczające całość zbioru oraz pewien porządek układu druków”¹⁶. Oczywiście, można też traktować własną domową bibliotekę jak kopalnię skarbów, idąc za Umberto Eco, który wyznaje, że „główną funkcją biblioteki w moim domu i w domach wszystkich znajomych, jakich możemy odwiedzać, jest odkrywanie książek, których istnienia się nie podejrzewało”¹⁷. Ignacy Borejko zawsze wiedział, co gdzie leży.

Zanim jednak przejdziemy obszerniej do postaci stworzonego przez Małgorzatę Musierowicz poznańskiego filologa klasycznego i bibliotekoznawcy, zatrzymajmy się na bibliotekarzach rzeczywistych. Z pewnością każdy z nas, z grona bibliotekarskiego, mógłby podać przykład bibliotekarza, dla którego życiem jest książka. Najczęściej są to osoby pełniące swą powinność bez rozgłosu – choć trzeba przyznać, że obecne czasy tego rozgłosu wymagają, a wyrazista promocja bardzo służy książce. Dobitnie wypowiada się w tej materii J. Wojciechowski, stwierdzając, iż „brakuje szeroko znanych (ewentualnie byłych) bibliotekarzy z ponadprofesjonalnym autorytetem. Jeśli nawet ktoś uzyska rozgłos, to proveniencję bibliotekarską na ogół ukrywa. Znam kilka takich przypadków. Trudno”¹⁸. Podobnie konstatuje P. Marcinkowski, pisząc o podejściach bibliotekarzy do własnego zawodu: „Kolejna, typowa postawa pracowników bibliotek to unikanie słowa »bibliotekarz«. Reprezentują ją kulturoznawcy, historycy sztuki, animatorzy kultury, literaturoznawcy, zdegradowani pracownicy naukowi i politycy niższych lotów, którzy tylko »chwilowo zaczęli się w bibliotece»”¹⁹. A przecież bibliotekarzami były, jak wiemy, takie znakomitości, jak: Gottfried Leibniz, papież Pius XI, Stefan Żeromski, bracia Grimm, Johann Wolfgang Goethe czy nawet, bardzo nośny marketingowo, Giacomo Casanova²⁰.

Być bibliotekarzem to znaleźć się w doskonałym towarzystwie, i chodzi nie tylko, a nawet nie tyle o ludzi sławnych, ale o tych bibliotekarzy, którzy znani są jedynie wśród innych bibliotekarzy. Weźmy przykład Faustyna Czerwijowskiego,

¹⁵ C. i J. Duninowie, *op. cit.*, s. 136-137.

¹⁶ *Ibidem*, s. 9.

¹⁷ U. Eco, *op. cit.*, s. 27-28.

¹⁸ J. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 127.

¹⁹ P. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 138.

²⁰ Należy jednak podawać nazwiska słynnych bibliotekarzy z ostrożnością, gdyż, jak czytamy w EWOK-u, „spotyka się też jako bibliotekarzy urzędników książęcych i królewskich, miłośników ksiąg, poetów, uczonych itp. Pracowali oni często dorywczo, traktowali bibliotekarstwo jako zajęcie uboczne, mało lub w ogóle nie troszcząc się o bibliotekę”. *Encyklopedia wiedzy...*, s. 206.

warszawskiego współtwórcy przedwojennego bibliotekarstwa polskiego, który bibliotekę oceniał jako „skomplikowany organizm wymagający wiele czasu, energii, pomysłowości i olbrzymiej wiedzy, tak że stanowisko bibliotekarza może wypełnić ambicję całego życia”²¹. Albo przywołajmy osobę Marty Burbianki, organizującej powojenną bibliotekę wrocławską czy Zygmunta Mocarskiego, twórcy biblioteki w Toruniu²². Te i inne postacie rozświetlające nasz zawód możemy znaleźć w książkach, jak np. *Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego* czy *Portrety bibliotekarzy polskich*, ale także we wspomnieniach o tych, którzy odeszli, publikowanych w „Poradniku Bibliotekarza” czy „Bibliotekarzu”.

Podobnie jak w rzeczywistości, stereotyp bibliotekarza obecny jest także w literaturze. Ale, choć o na ogół niekorzystnym wizerunku bibliotekarza w literaturze i filmie mówili w swoim wystąpieniu na I Forum Młodych Bibliotekarzy Beata Kowalska i Dawid Kotlarek, nie jest to tylko ujęcie negatywne²³. Anna Delimat w artykule *Wizerunek bibliotekarza w wybranych współczesnych utworach literackich* podaje przykłady powieści, w których bibliotekarze ukazani są jako postacie pozytywne, np. *Prowincja* Barbary Kosmowskiej czy *Do rana daleko* Marty Fox²⁴. Anna Wasilewska z kolei wspomina o posłanniczej roli bibliotekarek w *Domu dziennym, domu nocnym* Olgi Tokarczuk²⁵. W niniejszym tekście pięknym *exemplum* frazy *Książka. Stan umysłu bibliotekarza* będzie postać Ignacego Borejki, stworzona przez M. Musierowicz w cyklu *Jeżycjada*²⁶.

Ignacego Borejkę poznajemy, jak i bliżej całą jego rodzinę, w trzecim tomie cyklu, *Kwiecie kalafiora*. Ojciec czterech córek wprowadzony zostaje epitetem, który mógłby stać się właściwie jego przydomkiem²⁷. Fraza bowiem „Ignacy Borejko – filolog klasyczny i bibliotekoznawca” pojawia się niemal za każdym razem, gdy bohater

²¹ *Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego*, red. B. Kocowski, H. Więckowska, Wrocław 1974, s. 69, *Książki o Książce*.

²² Por. *Portrety bibliotekarzy polskich*, Wrocław 1980, s. 67 i nast., s. 227 i nast., *Książki o Książce*.

²³ Zob. J. Jagielska, *op. cit.*, s. 127.

²⁴ A. Delimat, *Wizerunek bibliotekarza w wybranych współczesnych utworach literackich*, „Podkarpacie Studia Biblioteczne” 2012, nr 1, [online:] https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/181/wizerunek_bibliotekarza_w_wybranych_wspolczesnych_utworach_literackich.pdf?sequence=1&isAllowed=y – 31 V 2022.

²⁵ A. Wasilewska, *Gdy zażęsknimy za zapachem książek...*, „Nowe Książki” 2010, nr 7, s. 80.

²⁶ Nazwę *Jeżycjada* wymyślił prof. Zbigniew Raszewski, analogicznie do *Iliady*, gdy nazwał Małgorzatę Musierowicz Homerem poznańskiej dzielnicy Jeżyce. Zob. J. Poszwa, *Najbardziej lubiane książki Małgorzaty Musierowicz*, „Poradnik Bibliotekarza” 2003, nr 6, s. 17. Por. [online:] <https://www.empik.com/pasje/jezycjada-malgorzaty-musierowicz-czyli-borejko-mania-trwa,112578,a> – 8 IX 2022.

²⁷ Por. K. Biedrzycki, *Małgorzata Musierowicz i Borejkowie. Krótki przewodnik po Jeżycjady*, oprac. B. Kupiec, Kraków 1999, s. 126. O sylwetce Ignacego Borejki zob. J. Kwaśniewicz, *O Ignacym Borejce słów kilka*, [w:] *Między „Bambolandią” i „Jeżycjadą”. Małgorzaty Musierowicz makro- i mikrokosmos*, red. K. Heska-Kwaśniewicz, współpr. A. Gomółka, Katowice 2003, s. 139-147 (zmieniona wersja artykułu *Papy Borejki portret własny*, „Guliwer” 2002, nr 3, s. 44-49); A. Gomółka, *Saga rodu Borejków. Kulturowe konteksty Jeżycjady*, Katowice 2004,

ten wkracza do akcji, choć zdecydowanie częściej, zgodnie ze swoją osobowością, pojawia się gdzieś z boku. Ignacy Borejko „od zawsze” pracuje w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu (z epizodem w Bibliotece Towarzystwa Przyjaciół Nauk), a także, by wzmocnić niedużą pensję biblioteczną, na Uniwersytecie Adama Mickiewicza²⁸. O jego pracy w tym pierwszym miejscu wiemy niewiele, poza tym że „pół dnia czyta nie te książki, na które ma ochotę”²⁹, więc zapewne pracuje w dziale opracowania bądź bibliograficznym, oraz zdarza mu się oprowadzać po księżnicach zagraniczne delegacje (por. KK,111)³⁰. Wszystko o zajęciach bibliecznych Ignacego wie jego żona, Miła – gotując, „patrzała przy tym czule na swego męża, który opierał się bokiem o ścianę przy kuchennym stole i opowiadał, co było w pracy, podjadając przy tym po kawałeczku to tego, to owego” (KK,18).

Biblioteka, będąca pierwszym i ostatnim, do emerytury, miejscem pracy Ignacego Borejki, była też pierwszym ukochanym miejscem, do którego chodził codziennie jako chłopiec:

[Ignaś] zastanowił się, co może dalej począć z tak pięknie rozpoczętym dniem. Postanowił, że już teraz, nie zwlekając, pójdzie do czytelnicy dziecięcej. [...] Biblioteka była już, na szczęście, otwarta, więc wkroczył do niej z uczuciem człowieka, który prosto z mroźnej nocy wchodzi do jasnej, olbrzymiej i ciepłej komnaty o tysiącach lamp (K,250-251).

Mały Ignaś, syn bibliotekarki³¹ i miłośnik książek od najmłodszych lat, drogę do pracy w księżnicy przebył poprzez kierunkowe studia. Jak wyznał Mili, przygotowując pracę maderską z filologii klasycznej, „chcę zarazem zrobić dyplom z bibliotekoznawstwa. Ta dziedzina również mocno mnie absorbuje” (K,137). Jakież zatem miejsce mogła mu przeznaczyć Małgorzata Musierowicz? Autorka wyjaśnia to tak:

s. 101-103; K. Tałuć, *Książka w książce czyli co czytają bohaterowie „Jeźycjady”, „Guliwer”* 2002, nr 3, s. 27-29.

²⁸ Gdzie Ignacy, w świetle słów Gizeli, „ciągle zdobywał jakieś stopnie naukowe albo na odmianę pisał ważne podręczniki”. M. Musierowicz, *Kalamburka*, Łódź 2001, s. 71, *Jeźycjada*. W dalszej części tekstu cytaty opatrzone będą symbolem (K,x), gdzie K oznaczać będzie *Kalamburkę*, zaś x nr strony.

²⁹ Eadem, *Kwiat kalafiora*, Kraków 1992, s. 129, *Jeźycjada*. W dalszej części tekstu cytaty opatrzone będą symbolem (KK,x), gdzie KK oznaczać będzie *Kwiat kalafiora*, zaś x nr strony.

³⁰ Jedną z delegacji Ignacy Borejko oprowadzał po Bibliotece Kórnickiej, a że to był dzień jego imienin, „o godzinie czwartej po południu w drzwiach zazgrzytał klucz i solenizant wkroczył do domu, niosąc bukiet biało-czerwonych goździków. Bukiet był tak olbrzymich rozmiarów, że nasuwał podejrzenie, iż zapłacono zań z kasy państwowej, co potwierdził ojciec, wyjaśniając, że goździki owe otrzymał dzisiaj w swojej bibliotece, z najlepszymi życzeniami od współpracowników (podkr. moje – J.B.). Kwiaty te kupiono na przywitanie zagranicznej delegacji, która jednakże nie takie bukiety ceniła, bo zostawiła je na stole konferencyjnym” (KK,176).

³¹ „Mama [Ignasia] się rozpromieniała. – Och, on wśród książek nieomal urodzony. Ja też jestem bibliotekarka. Tyle że – ot, moja biblioteka spaliła się w Wilnie. Teraz los nas rzucił tu, do Poznania...” (K,255).

„Tak więc Ignasz, który w dzieciństwie pokochał Bibliotekę Raczyńskich, w wieku dojrzałym, już jako pan Ignacy Borejko, bibliotekoznawca i filolog klasyczny, został przeze mnie zatrudniony właśnie w tym pięknym gmachu przy placu Wolności”³².

Zatem rano Ignacy wychodził do swojej biblioteki, a po powrocie do domu najchętniej znów otaczał się książkami: „[...] kiedy wrócił z pracy i siadł przy swoim biurku, zawałającym połowę małżeńskiej sypialni, z największą przyjemnością zapadał w odmęty lektury lub pisania” (K,76). Księgozbiór w korytarzu, sypialnia wypełniona książkami, książki porozkładane w każdym możliwym miejscu – tak oto przedstawiał się dom Borejków³³. Papa Borejko zaś, filolog klasyczny i bibliotekoznawca, zwykle albo tonął w lekturze rozkosznie podniszczonej księgi, albo był zaczytany w niewielkiej książeczynie, albo udawał się w zacisze swego księgozbioru, albo cytował co smaczniejsze fragmenty z aktualnej lektury. Gdy zaś zachorował, „[...] obłożony ze wszystkich stron ulubionymi książkami, pismami i skryptami, w sposób orgiastyczny oddawał się lekturze, ignorując dyskretnie otaczający go świat” (KK,118). (Niestety, nie każdy z nas ma taką żonę jak Mila Borejko, która organizuje całe życie pozaksiążkowe!).

Ignacy Borejko, filolog klasyczny i bibliotekoznawca, w domu żył w symbiozie z książkami, a poza domem? Rzadko opuszczał swoje zacisze książkowe, ale – u stryja Józeczka lustrował jego księgozbiór, a podczas przypadkowej wizyty w pizzerii, zapominając o zamówieniu jedzenia, z entuzjazmem przeglądał książki ustawione na półce, dopóki nie odkrył, że barbarzyńsko je przycięto:

Regały były robione na wymiar, starannie dopasowane do wnęk. Wszystkie ich półki umieszczono w identycznej odległości od siebie. Książki, które nie mieściły się ze względu na nietypowy format, zostały po prostu równo przycięte gilotyną, a może i piłą, na taką wysokość, by się dały upchnąć na półce.

Dziadek był zbulwersowany zwłaszcza zawartością półki najwyższej.

– Goethe! – mówił. – Heine! – i ręce mu się trzęsły.

– Co, co? – nadal nie rozumiał zaniepokojony właściciel. [...]

– Nie widzi pan? Ucięte w jednej trzeciej wysokości – dziadek wydobyl pierwszy z kilku zielonych tomów. Otworzył go i pokazał właścicielowi: – Jak pan to teraz chce czytać?

³² M. Musierowicz, współpr. E. Kiereś, *Na Jowisza! Uzupełniam Jeżycjadę*, Warszawa 2020, s. 40, *Jeżycjada*. O Bibliotece Raczyńskich zob. K. Czachowska, D. Szerba, *Poznań Borejków. Spacer z bohaterami powieści Małgorzaty Musierowicz*, Poznań 2004, s. 26-27.

³³ O znaczeniu domowego księgozbioru w życiu twórczyni postaci Ignacego Borejki świadczą słowa samej Musierowicz: „Właściwie moim jedynym prawdziwym majątkiem jest ogromna biblioteka domowa. Niewiele mam poza książkami (bo też niewiele by się zmieściło!) i to mi całkowicie wystarcza”. Zob. *„Jeżycjadę” można czytać wszędzie i zawsze: w pociągu, w parku i w ciszy swego domu... Rozmowa z Małgorzatą Musierowicz*. Z M. Musierowicz, autorką *Jeżycjady, Hihoptera, Łasucha Literackiego, Frywolitek* i wielu wspomniałych książek, miłośniczką róz, ilustratorką, osobą o wielu zasługach i wielkim uroku osobistym, rozmawia K. Heska - Kwaśniewicz, „Guliwer” 2016, nr 1, s. 38.

– Panie, ale ja tego nie chcę czytać w ogóle. Czy ja mam czas na czytanie?
– W to wątpię – z zimnym wzburzeniem rzekł dziadek. – Ale udaremnił pan czytanie innym. [...] Cóż, nie winię pana. Ale chciałbym, żeby pan wiedział, że książki mają też inne funkcje. To nie są tylko kartki papieru oprawne w tekturę lub płótno. To są wytwory ludzkiego ducha. Zapisano na tych kartkach myśli, utrwalono wzruszenia i uczucia. Dobry Boże, Heine! Był już palony na stosie. Ale czy Goethe mógł przypuszczać, że w dwudziestym pierwszym wieku, w Europie, będzie się przycinało jego dzieła, by ozdobić pizzerię?³⁴

Zapchane książkami mieszkanie państwa Borejków, przy Roosevelta 5 w Poznaniu, wydawało się niezmiennym miejscem do życia Ignacego, filologa klasycznego i bibliotekoznawcy. Pojawiła się jednak perspektywa przeprowadzki do córki na wieś. Stała się ona możliwa pod warunkiem, że wraz z seniorami, Ignacym i Milą, powędruje do nowego miejsca cały księgozbiór, gdyż „państwo Borejkowie czują się dobrze wszędzie tam, gdzie są książki”³⁵.

Może dlatego poszło im tak łatwo, że zawsze mieli swój własny, osobisty i oryginalny mikroklimat – i oczywiście zabrali go ze sobą. Nie wspominając już nawet o tym, że sprowadzili także cały swój kolosalny księgozbiór podręczny. Ten nie-podręczny, też kolosalny, zostawili na miejscu, przekazawszy go uroczyście w godne ręce genialnego wnuka, Ignacego Grzegorza Stryby³⁶.

W mocno już podeszłym wieku ojciec Borejko wyznał: „innych potrzeb w gruncie rzeczy nie mam. Poza jedną: podobnie jak Marek Aureliusz, potrzebuję towarzystwa książ”³⁷.

Bibliotekarz Giuseppe Arcimboldo ewokuje wiele postaci bibliotekarzy. Bibliotekarzy, dla których książka jest stanem umysłu. Są wśród nich pracownicy książki na stałe wpisujący się w historię zawodu bibliotekarskiego, są cisi bohaterowie pracy powszedniej, a także piękne postacie literackie, jak Ignacy Borejko stworzony przez Małgorzatę Musierowicz. O takim bibliotekarzu, jak i, na pewno, o wielu czytających te słowa, napisał Grzegorz Leszczyński: „[...] misterium książki to jego wszechwładne, bezkresne królestwo”³⁸.

³⁴ M. Musierowicz, *Język Trolli*, Łódź 2004, s. 98-99, *Jeżycjada*.

³⁵ *Jeżycjadę można czytać...*, s. 39.

³⁶ M. Musierowicz, *Ciotka Zgryzotka*, Łódź 2018, s. 35, *Jeżycjada*.

³⁷ Eadem, *Wnuczka do orzechów*, Łódź 2014, s. 117, *Jeżycjada*.

³⁸ G. Leszczyński, *Magiczna biblioteka. Zbójckie księgi młodego wieku*, Warszawa 2007, s. 121, *Magiczna Biblioteka*.

BIBLIOGRAFIA

- Biedrzycki K., *Małgorzata Musierowicz i Borejkwie. Krótki przewodnik po Jeżycjady*, oprac. B. Kupiec, Kraków 1999.
- Biesiada I., *Wywiad z Panią mgr Iwoną Biesiadą – nauczycielem bibliotekarzem w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 11 w ramach corocznego „Tygodnia Bibliotek”* (przeprowadzony przez uczniów klasy 5c w dniu 16 maja 2017 r.), Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. H. Kołłątaja w Krakowie, [online:] https://www.pbw.edu.pl/images/stories/News/Wywiad_16maja2017.pdf.
- Czachowska K., Szczerba D., *Poznań Borejkwie. Spacer z bohaterami powieści Małgorzaty Musierowicz*, Poznań 2004.
- Delimat A., *Wizerunek bibliotekarza w wybranych współczesnych utworach literackich*, „Podkarpackie Studia Biblioteczne” 2012, nr 1, [online:] https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/181/wizerunek_bibliotekarza_w_wybranych_wspolczesnych_utworach_literackich.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Duninowie C. i J., *Philobiblon polski*, Wrocław 1983, *Książki o Książce*.
- Eco U., *O bibliotece*, Warszawa 2007.
- Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*, t. 2: c-d, red. Z. Lissa, E. Dziębowska, Kraków 1985, s. 8-11.
- Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, Wrocław 1971, s. 205-206, 1310-1311.
- Gomół A., *Saga rodu Borejkwie. Kulturowe konteksty Jeżycjady*, Katowice 2004.
- Jagielska J., *Oczekiwania i nadzieje na umocnienie pozycji zawodowej bibliotekarza*, [w:] *Przyszłość bibliotek w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Warszawa 12-13.10.2007*, Warszawa 2008, s. 125-136.
- Kwaśniewicz J., *O Ignacym Borejce słów kilka*, [w:] *Między „Bambolandią” i „Jeżycjadą”. Małgorzata Musierowicz makro- i mikrokosmos*, red. K. Heska-Kwaśniewicz, współpr. A. Gomół A., Katowice 2003, s. 139-147.
- Kwaśniewicz J., *Papy Borejki portret własny*, „Guliwer” 2002, nr 3, s. 44-49.
- Leszczyński G., *Magiczna biblioteka. Zbójckie księgi młodego wieku*, Warszawa 2007, *Magiczna Biblioteka*.
- Łabędzka V., *Bibliotekarz: praca czy powołanie?*, Biuro Literackie, [online:] <https://www.biuro-literackie.pl/biblioteka/debaty/bibliotekarz-praca-powolanie>.
- Marcinkowski P., *Autostereotyp czy samouwielbienie, czyli jak sami siebie widzimy*, [w:] *Przyszłość bibliotek w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Warszawa 12-13.10.2007*, Warszawa 2008, s. 137-144.
- Mielcarek E., *Bibliotekarka: w swojej pracy lubię wszystko*, „Gazeta Wyborcza” (Poznań), [online:] <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,20040846,bibliotekarka-w-swojej-pracy-lubie-wszystko.html?disableRedirects=true>.
- Musierowicz M., *Ciotka Zgryzotka*, Łódź 2018, *Jeżycjada*.
- Musierowicz M., *Język Trolli*, Łódź 2004, *Jeżycjada*.
- Musierowicz M., *Kalamburka*, Łódź 2001, *Jeżycjada*.
- Musierowicz M., *Kwiat kalafiora*, Kraków 1992, *Jeżycjada*.
- Musierowicz M., rozm. Heska-Kwaśniewicz K., „Jeżycjadę” można czytać wszędzie i zawsze: w pociągu, w parku i w ciszy swego domu..., „Guliwer” 2016, nr 1, s. 36-42.
- Musierowicz M., *Wnuczka do orzechów*, Łódź 2014, *Jeżycjada*.
- Musierowicz M., współpr. E. Kiereś, *Na Jowisza! Uzupełniam Jeżycjadę*, Warszawa 2020, *Jeżycjada*.

- Muzyka. Kompozytorzy i wykonawcy, prądy i kierunki, dzieła*, red. B. Kaczorowski, Warszawa 2007, Encyklopedia PWN.
- Otto R., *Bibliotekarz w bibliotece publicznej. Zawód z pasją*, Studia.pl, [online:] <https://studia.pl/bibliotekarz-w-bibliotece-publicznej-zawod-z-pasja>.
- Portrety bibliotekarzy polskich*, red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1980, *Książki o Książce*.
- Poszwa J., *Najbardziej lubiane książki Małgorzaty Musierowicz*, „Poradnik Bibliotekarza” 2003, nr 6, s. 17-19.
- Słownik sztuki*, red. S. Ząbczyńska, Kraków 2008, s. 27.
- Tałuć K., *Książka w książce czyli co czytają bohaterowie „Jeźycjady”, Guliwer* 2002, nr 3, s. 26-31.
- Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego*, red. B. Kocowski, H. Więckowska, Wrocław 1974, *Książki o Książce*.
- Wasilewska A., *Gdy zatęsknimy za zapachem książek...*, „Nowe Książki” 2010, nr 7, s. 79-80.
- Wojciechowski J., *O bibliotekach po mojemu*, Warszawa 2012.
- Zawód: bibliotekarz, czyli konfrontujemy marzenia z rzeczywistością*, Miłość do Czytania, [online:] <https://miloscdoczytania.wordpress.com/2017/02/03/zawod-bibliotekarz-czyli-konfrontujemy-marzenia-z-rzeczywistoscia>.

ABSTRAKT

Książka jest nierozzerwalnie i od samego początku związana z bibliotekarzem. *Byblos* i bibliotekarz stanowią tandem, duet, diadę, by wymienić tylko kilka najbardziej adekwatnych określeń tego związku. Jakie znaczenie ma książka w życiu bibliotekarza? Życiu zawodowym, ale też i pozazawodowym. Czy po zamknięciu drzwi biblioteki bibliotekarz przestaje być bibliotekarzem? A kim jest bibliotekarz w zaciszu domowym, wśród swojego prywatnego księgozbioru? Próbę odpowiedzi na te i inne pytania autorka podejmuje w niniejszym tekście, a jako *exemplum* bibliotekarza podaje postać Ignacego Borejki z cyklu *Jeźycjada* Małgorzaty Musierowicz.

Słowa kluczowe: książka, bibliotekarz, zawód bibliotekarza, Ignacy Borejko

ABSTRACT

The Book: The Librarian's State of Mind

The book is inextricably – and from the very beginning – connected with the librarian. *Byblos* and the librarian constitute a tandem, duo, diad, to name only some of the most suitable designations for this connection. What meaning has the book in the librarian's life – in his or her professional and extra-professional life? Is the librarian still the librarian after closing the library door? Who is the librarian within the domesticity, among his or her private book collections? The author tries to answer these or other questions and, as *exemplum* of the librarian, she mentions the figure of Ignacy Borejko from the cycle *Jeźycjada* of Małgorzata Musierowicz.

Keywords: book, librarian, profession of librarian, Ignacy Borejko

MAGDALENA WÓJCIK

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
Instytut Studiów Informacyjnych

Niestandardowe formy książki jako narzędzia wspierania procesów edukacyjnych

WSTĘP

Nauczyciele, w tym także nauczyciele-bibliotekarze, nieustannie mierzą się z koniecznością dostosowania sposobów kształcenia do zmieniających się, indywidualnych potrzeb uczniów. Niełatwe zadanie związane z popularyzowaniem wiedzy w sposób nie tylko merytorycznie poprawny, ale także angażujący, motywujący i ciekawy generuje zapotrzebowanie na nowe narzędzia i pomoce edukacyjne. Książka jest jednym z klasycznych sposobów przekazywania wiedzy o długiej tradycji, podlega ona jednak, tak jak inne formy przekazu, ciągłej ewolucji formy. W tym artykule rozważaniom poddana została rola nowych form książki takich jak książka konwergencyjna, książka haptyczna, *step-in-book* i *lapbook* w procesach edukacyjnych, szczególnie tych, które zachodzą lub mogłyby zachodzić w bibliotekach.

PRZEDMIOT, CEL I METODA

Przedmiot artykułu stanowią wybrane alternatywne formy książki takie jak książka konwergencyjna, książka haptyczna, *step-in-book* i *lapbook*. Celem przeprowadzonych badań było określenie potencjału takich książek dla wsparcia procesów poznawczych różnych grup użytkowników bibliotek, w tym szczególnie dzieci oraz

osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych¹. Przyjęto założenie, że wykorzystanie niestandardowych form książki może mieć pozytywny wpływ na efektywność procesów edukacyjnych.

Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Przeprowadzono systematyczne wyszukiwanie według przyjętych kwerend w bazach indeksujących czasopisma o wysokim IF – Web of Science oraz Scopus, a także uzupełniającą za pomocą wyszukiwarki zasobów naukowych Google Scholar. Pod uwagę brano pozycje w języku polskim i angielskim opublikowane w latach 2012-2022. Zebrany materiał poddano selekcji na podstawie analizy tytułów, słów kluczowych i/lub abstraktów, a następnie dokonano analizy ilościowej i jakościowej.

KSIĄŻKA KONWERGENCYJNA

Książka konwergencyjna to według klasycznej, często cytowanej definicji M. Zająca, publikacja będąca „[...] formatem otwartym, w którym narracja stanowiłaby w dalszym ciągu podstawę, tyle że papier (druk) nie domykałby jej. Część papierowa takiej książki stanowiłaby rdzeń, od którego mogłaby rozpoczynać się dalsza medialna eksploracja narracji”². Jest to zatem termin obejmujący szerokie spektrum rozwiązań, dla których wspólnym mianownikiem jest łączenie tradycyjnej, papierowej formy książki z licznymi rozszerzeniami medialnymi, które ją wzbogacają. Książce może zatem towarzyszyć komplementarna do niej strona internetowa, aplikacja mobilna czy gra pozwalająca na dalszą eksplorację literackich światów. Przykładem książek konwergencyjnych są m.in.: *Cathy's Diary*, *Kościany Przyjemniaczek*, *Kłątwa miliardera i tajemniczy diament*, *Szczecin. Przewodnik dla dzieci*³.

Analiza piśmiennictwa pokazała, że książka konwergencyjna jest stosunkowo rzadko poruszanym tematem, przynajmniej w publikacjach naukowych. W bazie Web of Science uzyskano 19 relewantnych rezultatów, w Scopusie nieco więcej, bo 30, a najwięcej zasobów indeksuje Google Scholar – 168. Warto zaznaczyć, że formułując kwerendę w języku angielskim, wykorzystano najpierw tłumaczenie „convergent book” jako przyjęte przez polskich autorów, jednak zdecydowanie więcej wyników

¹ Osoby o specjalnych potrzebach edukacyjnych to termin występujący zarówno w piśmiennictwie naukowym, jak i branżowym i określający osoby, które ze względu na swoje szczególne cechy i potrzeby wymagają specjalnego wsparcia edukacyjnego – zob. np. Związek Nauczycielstwa Polskiego. Oddział w Gliwicach, [online:] <https://gliwice.znp.edu.pl> – 12 III 2023; K. Barłóg, *Metody i strategie w edukacji dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, nr 4(26), s. 435-441.

² M. Zając, *Książka dziecięca – w stronę konwergencji mediów*, [w:] *Biblioteka, książka, informacja, Internet*, red. Z. Osiński, Lublin 2010, s. 107.

³ A. Maroń, *Nowe formy książki na polskim rynku wydawniczym i księgarskim*, [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży*, t. 5, red. K. Tałuc, Katowice 2017, s. 287-309, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*.

uzyskiwano poprzez wyszukiwanie pod hasłem „multimedia book”. Udało się odnaleźć kilka relewantnych prac dotyczących wykorzystania książki konwergencyjnej czy też multimedialnej w działaniach edukacyjnych.

W artykule *Reminiscence of People with Dementia Mediated by a Tangible Multimedia Book* eksplorowano możliwości wykorzystania książek konwergencyjnych przez osoby cierpiące na demencję i ich opiekunów jako asystentów pomagających osobom chorym w procesie odzyskiwania wspomnień. Zaprojektowano spersonalizowane książki multimedialne uwzględniające elementy tekstu, obrazu, dźwięków wmontowanych w książkę oraz elementy kontynuacji medialnych bazujących na technologii rozszerzonej rzeczywistości. Badania przeprowadzono na grupie ośmiu osób w wieku powyżej 80 lat, które obok demencji zmagaly się również z innymi dolegliwościami, obejmującymi problemy ze wzrokiem, słuchem, mową czy motoryką. Badania odbywały się za zgodą i z udziałem opiekunów osób w nich uczestniczących. Sesje zapoznawania się z treścią książek trwały od 15 do 30 minut i były obserwowane i nagrywane przez dwóch badaczy. Wyniki pokazały, że książki multimedialne zachęcały niektórych badanych do przejścia inicjatywy, np. kiedy opiekun chciał przejść do następnej części książki, badany poprzez naciśnięcie guzika odtwarzał ponownie nagranie audio, które wzbudziło jego zainteresowanie. Badanie ujawniło, że umiejętnie dobrane materiały zawarte w książce pomagały chorym w przypomnieniu sobie faktów z przeszłości. To, co wyróżniało książkę multimedialną wśród innych form pracy z pacjentami, to zgromadzenie w jednym rozpoznawalnym przez nich obiekcie – książce, kompletu różnorodnych materiałów: tekstów, obrazów, dźwięków. Było to ważne szczególnie dla osób, które doświadczały problemów okazjonalnych bądź permanentnych – ze wzrokiem, słuchem czy sprawnością manualną. Różnorodność materiałów pozwalała na wzmacnianie przekazu przez dostarczanie go różnymi kanałami⁴.

Podobne rezultaty przyniosło także badanie opisane w artykule *The Development of Storytelling Multimedia Book for Promotion of the Moral and Ethics for Hearing Impaired Students*. Celem projektu było opracowanie książki multimedialnej ułatwiającej studentom z niepełnosprawnością narządu słuchu naukę zagadnień z zakresu etyki. Ponownie połączenie różnych form przekazu treści było odbierane przez badanych jako ciekawe, stymulujące i motywujące⁵.

Jednakże w artykule *The Impact of Using the Interactive Multimedia Book on Mathematics Learning* przedstawiono wyniki badań prowadzonych metodą eksperymentu na grupie siódmoklasistów, które przyniosły inne konkluzje. Dwie grupy uczniów, prezentujących podobny wyjściowy poziom wiedzy matematycznej,

⁴ A. Huldtgren et al., *Reminiscence of People with Dementia Mediated by a Tangible Multimedia Book*, [w:] *ICT4AgeingWell*, Rome 2016, s. 191-201.

⁵ P. Techaraungroong, *The Development of Storytelling Multimedia Book for Promotion of the Moral and Ethics for Hearing Impaired Students*, [w:] *Proceedings of the 2019 5th International Conference on Education and Training Technologies*, New York 2019, s. 73-77.

zapoznawało się w trakcie 80 godzin zajęć z materiałami dydaktycznymi – jedna grupa używając książki multimedialnej, druga tradycyjnej. Wyniki eksperymentu pokazały, że korzystanie z książki multimedialnej nie wpłynęło w znacznym stopniu na efektywność przyswajania materiału⁶. Warto zaznaczyć, że eksperyment był prowadzony na stosunkowo małej grupie uczniów, można też wysuwać pewne zastrzeżenia metodologiczne co do sposobu ustalania poziomu kompetencji wyjściowych. Trudno zatem na podstawie tych badań jednoznacznie negować pozytywny wpływ książki multimedialnej na procesy edukacji matematycznej, niemniej jednak jest to ciekawy przyczynek do refleksji.

KSIĄŻKA HAPTYCZNA

Technologie haptyczne to najogólniej grupa nowych technologii bazujących na zmyśle dotyku⁷. W tym kontekście interesującym typem książki jest tzw. książka haptyczna, a więc silnie wykorzystująca w procesie przekazu treści wzmocnienia dotykowe. Publikacje tego rodzaju kojarzą się przede wszystkim z książkami dla dzieci, które często wyposażone są w elementy wypukłe czy o ciekawej fakturze, ale tego typu wzmocnienia mogą być używane w innych rodzajach książek, także dla osób dorosłych. Książka może być postrzegana jako pierwowzór technologii haptycznych, bazujący z natury mocno na zmyśle dotyku. Jak pisze Magdalena Wójcik: „[...] relying on the sense of touch is deeply rooted in the tradition of librarianship. In this context, a traditional book that can give strong haptic sensations – the structure of paper, the weight of the book, the touch of pages being turned over – can be treated as a precursor of user-information resources interactions based on tactile sensations”⁸. Analiza stanu badań ukazała, że temat roli książki haptycznej nie jest często podejmowany w literaturze przedmiotu (szczególnie jako główny temat rozważań). Bardzo popularny jest natomiast szerszy temat technologii haptycznych i ich uwzględniania w projektowaniu produktów i usług informacyjnych.

Trudno znaleźć przykłady badań empirycznych dotyczących bezpośrednio wykorzystania książki haptycznej w edukacji, pojawiają się natomiast dosyć często opisy praktycznych sposobów pracy z książką dotykową zamieszczane w portalach edukacyjnych, na blogach czy w materiałach konferencyjnych. Szukając badań dotyczą-

⁶ G.A. Caetano, M. Zaro, *The Impact of Using the Interactive Multimedia Book on Mathematics Learning: A Focus on 7th Grade Students Performance*, „Creative Education” Vol. 9, 2018, No.15, s. 2455-2476.

⁷ P. Fernandez, „Through the Looking Glass: Envisioning New Library Technologies”: *An Experience You Can Feel: Haptic Technology*, „Library Hi Tech News” Vol. 34, 2017, No. 3, s. 12-15.

⁸ M. Wójcik, *Haptic Technology – Potential for Library Services*, „Library Hi Tech” Vol. 37, 2019, No. 4, s. 886.

cych relacji między wzmocnieniami haptycznymi a edukacją, autorzy posiłkowali się publikacjami prezentującymi różne, nie tylko książkowe warianty jej wykorzystania.

W artykule *Holistic Haptic Education Platform for Developmental Disorder Children* autorzy zaprojektowali oraz przetestowali platformę edukacyjną dostępną na urządzeniach mobilnych wykorzystującą elementy dotykowe. W badaniach brały udział dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych oraz ich nauczyciele. Celem było sprawdzenie użyteczności platformy dla nauczania zagadnień z zakresu fizyki takich jak temperatura, wibracje czy stopień twardości materiałów. Badania z udziałem dzieci uzupełniono wywiadami z nauczycielami. Platforma wykorzystująca wzmocnienia haptyczne została określona przez pedagogów jako bardzo pomocne i efektywne narzędzie edukacyjne pomagające dzieciom lepiej zrozumieć abstrakcyjne koncepcje oraz zwiększające ich motywację do nauki⁹. Podobnych opracowań pokazujących możliwości wzmocnień haptycznych dla edukacji można znaleźć w literaturze przedmiotu znacznie więcej. W kontekście rozważań nad potencjałem tego rozwiązania dla działań edukacyjnych w bibliotekach M. Wójcik przeprowadziła badania bazujące na literaturze przedmiotu dotyczącej zastosowania technologii haptycznej w edukacji szkolnej. Wynika z nich, że wzmocnienia haptyczne mają duży potencjał dla edukacji czytelnicznej i medialnej, szczególnie, choć nie tylko, dzieci i osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych, jako narzędzie ułatwiające rozumienie i przyswajanie abstrakcyjnych koncepcji oraz wzmacniające, poprzez swoją atrakcyjną formę, motywację do nauki¹⁰.

STEP-IN-BOOK

Kolejną ciekawą formą są książki bazujące na technologii *step-in-book*, a więc według definicji Agnieszki Przybyszewskiej książka, w której następuje utożsamienie akcji wykonywanej w świecie rzeczywistym z tą, która rozgrywa się w świecie książki¹¹. W praktyce zatem czytelnik obok tradycyjnej lektury musi także wykonywać inne czynności np. „zapukać” w tablet, aby otworzyć wirtualne drzwi czy krzyknąć głośno, żeby obudzić śpiących bohaterów.

Co ciekawe, problematyka *step-in-books* nie była omawiana na łamach renomowanych czasopism naukowych, pojawiała się jednak w materiałach konferencyjnych, raportach branżowych czy sprawozdaniach bibliotek. Pokazuje to ponownie

⁹ T. Im, I. Yun, S. Kim, *Holistic Haptic Education Platform for Developmental Disorder Children*, „International Journal of Applied Engineering Research” Vol. 12, 2017, No. 17, s. 6615-6622.

¹⁰ M. Wójcik, *op. cit.*

¹¹ A. Przybyszewska, *Literacka immersja i technologia step-in-book, czyli o przenikaniu się światów literackich i rzeczywistych*, [w:] *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody. O tendencjach w krzewieniu kultury czytelnicznej młodego pokolenia*, red. M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska, Łódź-Warszawa 2017, s. 48, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*.

pewien rozdźwięk między teorią a praktyką. W związku z niedostatkiem publikacji na ten temat trudno także znaleźć badania obrazujące faktyczny wpływ tego typu książek na procesy edukacyjne. Jest to luka w literaturze przedmiotu, która powinna zostać zapełniona. Jedną z nielicznych osób zajmujących się tą problematyką z Polski jest cytowana już A. Przybyszewska. Warto zapoznać się z jej tekstem wygłoszonym pierwotnie na konferencji w Łodzi, a następnie opublikowanym w materiałach konferencyjnych¹².

LAPBOOK

Ostatnią z omawianych w tym artykule form książki jest popularny już od jakiegoś czasu *lapbook*, a więc specjalnie przygotowana teczka tematyczna, często przypominająca wyglądem miniksiążkę, zawierająca elementy tekstu np. ciekawe cytaty, a także rysunki np. przedstawiające bohaterów książki, trójwymiarowe modele np. obrazujące opisywane światy czy zagadnienia oraz ukryte schowki i kieszonki z zabawkami, grammi czy zagadkami relevantnymi dla omawianego tematu¹³. Analiza literatury przedmiotu pokazała raz jeszcze, że choć *lapbooki* są problematyką często omawianą w publikacjach naukowych i branżowych indeksowanych w popularnej wyszukiwarce zasobów naukowych Google Scholar, to jednak trudno znaleźć wzmianki o *lapbooku* w prestiżowych czasopismach zagranicznych indeksowanych w bazach Web of Science i Scopus.

Jednym z wyjątków jest artykuł *The Lapbook as a Didactic Tool to Implement Integrated Training in Natural Science and Technology and Entrepreneurship at Primary School Level*, w którym autorki dowodzą, że *lapbook* jest dobrym narzędziem dydaktycznym dla uczniów szkół podstawowych, ułatwiającym naukę zagadnień z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych. Zdaniem autorek, *lapbook* pomaga nie tylko w nauce treści przedmiotowych, ale także sam proces jego przygotowania kształtuje w uczniach samodzielność i kreatywność¹⁴.

Kolejne interesujące wnioski zostały przedstawione w tekście *Effects of Lapbook Use on Academic Performance and Academic Self-Efficacy of Students in Science Classes*. Autorzy pracując metodą eksperymentu, badali wpływ *lapbooków* używanych przez uczniów szkoły podstawowej na efektywność przyswajania przez nich wiedzy; jej stan przed rozpoczęciem eksperymentu został zbadany za pomocą ustan-

¹² A. Przybyszewska, *op. cit.*

¹³ K. Stącel, *Lapbook w bibliotece szkolnej. Warsztaty artystyczne*, „Biblioteka w Szkole” 2014, nr 9, s. 24-25; M. Wójcik, *Lapbook jako narzędzie promocji książki dla dzieci*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, z. 3, s. 375-385.

¹⁴ Y. Peycheva, S. Lazarova, *The Lapbook as a Didactic Tool to Implement Integrated Training in Natural Science and Technology and Entrepreneurship at Primary School Level*, „Knowledge International Journal” Vol. 28, 2018, No. 3, s. 959-963.

daryzowanych testów tak w grupie osób badanych, jak i w grupie kontrolnej. Wyniki ukazały, że używanie lapbooków korzystnie wpływało na osiągnięte wyniki nauki, ale niekoniecznie kształtowało w uczniach przekonanie o tym, że działają skutecznie. Można więc było zaobserwować rozbieżność między postrzeganiem skuteczności lapbooka a jego faktyczną skutecznością dla osiągnięcia pożądanego wyniku¹⁵.

WNIOSKI

W artykule, na bazie analizy literatury przedmiotu, przedstawiono wybrane wyniki badań, najbardziej interesujące i relewantne z punktu widzenia przyjętego tematu i celu rozważań. Artykuł nie stanowi kompletnego przeglądu piśmiennictwa, a jedynie, wedle intencji autorki, zachętę do dyskusji nad wykorzystaniem alternatywnych form książki w działaniach edukacyjnych bibliotek. Przeprowadzona na użytek artykułu kwerenda w obrębie literatury przedmiotu może i powinna zostać pogłębiona o inne źródła np. bazy abstraktowe, a także powtórzona w przyszłości.

Podsumowując przeprowadzone badania, można stwierdzić, że problematyka nowych form książki nie jest często poruszana w opracowaniach, szczególnie w czasopiśmie naukowych. Widać rozdzźwięk między praktycznymi działaniami realizowanymi przez różnorodne podmioty prowadzące działania edukacyjne a rozważaniami teoretycznymi na ten temat. Analiza wybranych, stosunkowo nielicznych badań prezentowanych w literaturze przedmiotu pokazała, że wykorzystanie alternatywnych form książki może pozytywnie wpływać na procesy edukacyjne różnych grup użytkowników i w rozmaitych obszarach kształcenia kompetencji. Ponadto atrakcyjna, nietypowa forma książek może zachęcać do korzystania z nich, motywować do zdobywania informacji, pomagać w utrzymaniu koncentracji i zapamiętywaniu treści oraz rozwijać kreatywność, ciekawość świata i samodzielność. Warto jednak pamiętać, że stymulujące, multimedialne środowiska informacyjne mogą także wywoływać uczucie przeładowania informacyjnego i stresu poznawczego, dlatego ważne jest zachowanie równowagi pomiędzy używaniem tradycyjnych oraz alternatywnych form książki oraz stałe kształcenie kompetencji informacyjnych i medialnych, szczególnie młodszych użytkowników, tak by w sposób skuteczny i odpowiedzialny radzili sobie z posługiwaniem się nowymi formami książki.

¹⁵ T. Canbulat, H. Hamurcu, *Effects of Lapbook Use on Academic Performance and Academic Self-Efficacy of Students in Science Classes*, „International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)” Vol. 10, 2021, No. 3, s. 154-165.

BIBLIOGRAFIA

- Barlóg K., *Metody i strategie w edukacji dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, nr 4(26), s. 435-441.
- Caetano G.A., Zaro M., *The Impact of Using the Interactive Multimedia Book on Mathematics Learning: A Focus on 7th Grade Students Performance*, „Creative Education” Vol. 9, 2018, No. 15, s. 2455-2476, <https://doi.org/10.4236/ce.2018.915185>.
- Canbulat T., Hamurcu H., *Effects of Lapbook Use on Academic Performance and Academic Self-Efficacy of Students in Science Classes*, „International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)” Vol. 10, 2021, No. 3, s. 154-165.
- Fernandez P., „Through the Looking Glass: Envisioning New Library Technologies”: *An Experience You Can Feel: Haptic Technology*, „Library Hi Tech News” Vol. 34, 2017, No. 3, s. 12-15, <https://doi.org/10.1108/LHTN-02-2017-0011>.
- Huldtgren A. et al., *Reminiscence of People with Dementia Mediated by a Tangible Multimedia Book*, [w:] *ICT4AgeingWell*, Rome 2016, s. 191-201, <https://doi.org/10.5220/0005758801910201>.
- Im T., Yun I., Kim S., *Holistic Haptic Education Platform for Developmental Disorder Children*, „International Journal of Applied Engineering Research” Vol. 12, 2017, No. 17, s. 6615-6622.
- Maroń A., *Nowe formy książki na polskim rynku wydawniczym i księgarskim*, [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży*, t. 5, red. K. Tałuc, Katowice 2017, s. 287-309, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*.
- Peycheva Y., Lazarova S., *The Lapbook as a Didactic Tool to Implement Integrated Training in Natural Science and Technology and Entrepreneurship at Primary School Level*, „Knowledge International Journal” Vol. 28, 2018, No. 3, s. 959-963, <https://doi.org/10.35120/kij2803959Y>.
- Przybyszewska A., *Literacka immersja i technologia step-in-book, czyli o przenikaniu się światów literackich i rzeczywistych*, [w:] *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody. O tendencjach w krzewieniu kultury czytelniczej młodego pokolenia*, red. M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska, Łódź–Warszawa 2017, s. 47-60, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*.
- Stącel K., *Lapbook w bibliotece szkolnej. Warsztaty artystyczne*, „Biblioteka w Szkole” 2014, nr 9, s. 24-25.
- Techaraungrong P., *The Development of Storytelling Multimedia Book for Promotion of the Moral and Ethics for Hearing Impaired Students*, [w:] *Proceedings of the 2019 5th International Conference on Education and Training Technologies*, New York 2019, s. 73-77, <https://doi.org/10.1145/3337682.3337688>.
- Wójcik M., *Haptic Technology – Potential for Library Services*, „Library Hi Tech” Vol. 37, 2019, No. 4, s. 883-893, <https://doi.org/10.1108/LHT-11-2018-0155>.
- Wójcik M., *Lapbook jako narzędzie promocji książki dla dzieci*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, z. 3, s. 375-385, <https://doi.org/10.36702/pb.761>.
- Zając M., *Książka dziecięca – w stronę konwergencji mediów*, [w:] *Biblioteka, książka, informacja, Internet*, red. Z. Osiński, Lublin 2010, s. 101-112.

ABSTRAKT

Przedmiot artykułu stanowią alternatywne, niestandardowe formy książki takie jak: książka konwergencyjna, książka haptyczna, *step-in-book* i *lapbook*. Celem przeprowadzonych badań było określenie potencjału wykorzystania nowych form książkowych dla wsparcia procesów poznawczych różnych grup użytkowników bibliotek, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci oraz osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa według przyjętych kryteriów i zdefiniowanych kwerend. W rezultacie omówiono wyniki badań związane z wykorzystaniem niestandardowych form książki w procesach edukacyjnych. Przeprowadzone badania pokazały, że problematyka nowych form książki nie jest często poruszana w literaturze przedmiotu, szczególnie w czasopismach naukowych. Widać rozdzźwięk między praktycznymi działaniami realizowanymi przez różnorodne podmioty prowadzące działania edukacyjne a rozważaniami teoretycznymi na ten temat. Analiza wybranych, stosunkowo nielicznych badań prezentowanych w literaturze przedmiotu pokazała, że wykorzystanie alternatywnych form książki może pozytywnie wpływać na procesy edukacyjne różnych grup użytkowników i w różnych obszarach kształcenia kompetencji.

Słowa kluczowe: biblioteki, nowe formy książki, użytkownicy bibliotek, edukacja w bibliotece

ABSTRACT

The Nonstandard Forms of the Book as Tools of Supporting the Educational Processes

The subject matter of this article includes alternative, nonstandard forms of the book, such as the convergence book, haptic book, step-in-book and lapbook. The purpose of the conducted research was to determine the potential of using the new book forms for support of the cognitive processes of different groups among library users, especially in regard to children and persons with special educational needs. The method of analysis and criticism of literature according the accepted criteria and defined queries was used here. Consequently, the results of research connected with using the nonstandard forms of the book in the educational processes were discussed. The conducted research has shown that issues of the new forms of the book are not often analysed in the literature of the subject matter, particularly in scientific journals. The dissonance is evident between the activities realised by diverse entities conducting educational activities and the considerations on this subject. An analysis of selected, relatively rare studies presented in the literature of the subject matter has shown that usage of the alternative forms of the book can positively influence the educational processes of different groups of users, in diverse areas of cultivating competences.

Keywords: libraries, new forms of the book, library users, education in the library

KATARZYNA MAJCHRZAK

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Warszawie
Wydział Opracowania Zbiorów Zwartych i Specjalnych

Starodruki i dużo więcej

O zbiorach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej
im. KEN w Warszawie dostępnych w Polonie

WPROWADZENIE

W 2019 roku w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie pojawiła się inicjatywa uruchomienia projektu digitalizacji zbiorów w ramach „Polony w Chmurze dla Bibliotek”. Przystępując do zadania, zmierzano do zachowania i popularyzacji bogatych zasobów dziedzictwa kulturowego zgromadzonego w PBW im. KEN oraz do umożliwienia dostępu do cyfrowych kopii piśmiennictwa z zakresu pedagogiki, psychologii i nauk pokrewnych szerokiemu gronu odbiorców internetu. Proces digitalizacji został zorganizowany od podstaw, zarówno jeżeli chodzi o przygotowanie i wyposażenie pracowni, zakup sprzętu, jak i szkolenie zespołu pracowników. Obecnie digitalizacja odbywa się w sposób ciągły, przy wykorzystaniu własnej kadry, w kompletnie wyposażonej pracowni, sporadycznie wspierana przez *outsourcing*. Po wykonaniu skanów, są one przesyłane do Repozytorium Cyfrowego BN wraz z metadanymi, a następnie publikowane w Polonie i umieszczane w odpowiedniej kolekcji. W poniższym artykule dzielę się z czytelnikami efektami dotychczasowej pracy zespołu ds. digitalizacji. Moim celem jest zaprezentowanie zbiorów PBW udostępnionych w Polonie, omówienie cyfrowych kolekcji biblioteki oraz przybliżenie kilku cymeliów, które czytelnik może znaleźć w tychże kolekcjach.

Zależy nam, aby przygotowywany w bibliotece zasób cyfrowy był jak najwyższej jakości. Nie tylko jeżeli chodzi o wymagania techniczne takie jak jakość przesyłanych skanów i metadanych, ale również publikowane treści. Dlatego dużą wagę przykładamy do planowania, tworzenia i rozwoju kolekcji. Aby uporządkować podstawowe

zasady budowania dobrych kolekcji cyfrowych, skorzystano z definicji tego pojęcia przedstawionego w dokumencie *A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections*¹ przygotowanym przez amerykańską National Information Standards Organization (NISO). Według autorów dokumentu tworzenie dobrej kolekcji cyfrowej związane jest z trafnym wyborem obiektów do digitalizacji. Spójne kryteria ich doboru ułatwiają wyszukiwanie, dostęp i korzystanie ze zbioru. Od dobrej kolekcji wymaga się interoperacyjności, możliwości ponownego użycia, dostępności w dłuższej perspektywie czasowej, weryfikowalności, odpowiedniego udokumentowania i uwzględnienia kwestii praw własności intelektualnej². Reasumując, w PBW im. KEN podczas typowania obiektów do digitalizacji kierowano się trzema głównymi praktycznymi zasadami:

1) Respektowanie praw autorskich.

Sprawdzano, czy dzieło znajduje się w domenie publicznej. Jest to dość oczywisty punkt wyjścia przy jego wyborze do publikacji, gdyż instytucje współpracujące z Biblioteką Narodową w ramach Polony mogą udostępniać tylko utwory, do których wygasły majątkowe prawa autorskie lub też takie nigdy nie zaistniały.

2) Docelowa grupa odbiorców.

Zdefiniowano grupę odbiorców. Oczywistymi adresatami kolekcji biblioteki pedagogicznej są nauczyciele. Wzięto jednakże pod uwagę potencjalnych użytkowników, o których nic nie wiemy, a jacy z pewnością się pojawiają, ponieważ nie działamy już tylko w społeczności lokalnej, lecz w sieci globalnej.

3) Zachowanie dziedzictwa narodowego w zakresie zbiorów z dziedziny pedagogiki i nauk pokrewnych³.

Obecnie (czerwiec 2022 roku) biblioteka udostępnia w Polonie sześć kolekcji cyfrowych. Są to:

1. szkolne programy nauczania wydane do 1949 roku;
2. podręczniki szkolne wydane do 1949 roku;
3. poradniki dla nauczycieli i materiały metodyczne;
4. kolekcja Komisji Edukacji Narodowej;
5. kolekcja Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu;
6. starodruki w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie.

¹ *A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections*, NISO. How the Information World Connects, [online:] <http://framework.niso.org/> – 3 III 2023.

² *Ibidem*.

³ B. Bednarek-Michalska, *Standardy i dobre praktyki budowania kolekcji cyfrowych*, [w:] *Biblioteki cyfrowe. Praca zbiorowa*, red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka, Warszawa 2012, s. 269-283, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*, [online:] <https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/29/bc-standardy4.pdf?sequence=1> – 3 III 2023.

PANEL INSTYTUCJI W POLONIE

Zanim przejdę do prezentacji kolekcji, kilka zdań o panelu instytucji w Polonie. W czerwcu 2022 roku w Polonie uwidoczniono 19 instytucji współpracujących z BN. Jedyną biblioteką pedagogiczną w tym gronie jest, jak dotychczas, PBW im. KEN w Warszawie. Każdą z bibliotek identyfikuje grafika, dostarczana przez instytucję do Biblioteki Narodowej na początku współpracy. W przypadku PBW im. KEN jest to rewers medalu *Sapere auso*, ustanowionego w 1771 roku przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego dla pijara, księdza Stanisława Konarskiego (1700-1773) w uznaniu jego zasług w edukacji polskiej szlachty i propagowaniu idei reformy ustroju Rzeczypospolitej. Łacińska dewiza umieszczona na medalu oznacza „Temu, który odważył się być mądrym” (bądź „Temu, co śmiało użyć rozumu”)⁴. Autorem medalu jest Jan Filip Holzhaeusser (1741-1792). Na rewersie, oprócz dewizy, widnieją dwie księgi złożone na kobiercu, zwieńczone wieńcem laurowym, w odcinku: STAN. AUG. REX. MDCCLXXV. Poprzez kliknięcie grafiki czytelnik otwiera widok kolekcji, gdzie może dokonać wyboru, którą z nich chce przeglądać.

1. Grafika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w panelu instytucji Polony. Rewers Medalu Stanisława Konarskiego. Źródło: *Polona: Instytucje*, Polona, [online:] <https://polona.pl/collections/institutions/16/> – 3 III 2023

⁴ F. Majchrowicz, *Wielka reforma szkolna ks. Stanisława Konarskiego i Komisji Edukacji Narodowej. W setną [!] pięćdziesiątą rocznicę zgonu ks. Stanisława Konarskiego i ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej*, Lwów–Warszawa 1923, s. 16.

2. Kolekcje Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w panelu instytucji Polony. Źródło: Polona: Kolekcje, Polona, [online:] <https://polona.pl/collections/institutions/16/> – 3 III 2023

SZKOLNE PROGRAMY NAUCZANIA WYDANE DO 1949 ROKU

Publikację zbiorów w Polonie zaczęto od programów nauczania jako dokumentów spełniających kryterium użyteczności i wolnego dostępu. Kolekcja zawiera zróżnicowany zbiór programów nauczania wydanych do 1949 roku. Znalazły się w niej programy poczynając od wychowania przedszkolnego poprzez wszystkie etapy i przedmioty nauczania. Czytelnik odnajdzie również rozkłady materiału oraz wytyczne dla twórców programów. Najstarszym obiektem w kolekcji są *Plany naukowe dla szkół ludowych pospolitych wraz z instrukcją* wydane we Lwowie nakładem C.K. Rady Szkolnej Krajowej w 1911 roku. Dużą część zbioru stanowią broszury opublikowane w dwudziestoleciu międzywojennym. Są to programy obowiązujące zarówno w szkołach powszechnych, gimnazjach i liceach, jak też w szkołach i instytucjach prywatnych, np. *Program Nauk Handlowych na Kursach Handlowych im. Ignacego Sekułowicza* lub *Program Szkoły Chemicznej inż.-chemika A. Duchowicznego w Warszawie*. Oprócz programów do przedmiotów ogólnokształcących, zainteresowani znajdą również w zbiorach wymagania do szkół zawodowych: *Program nauki w żeńskich szkołach krawieckich*, kursów dla nauczycieli i innych grup zawodowych: *Kursy wakacyjne dla kwalifikowanego nauczycielstwa szkół powszechnych*, *Program nauki w szkołach przysposobienia gospodyń wiejskich*, a także wiele innych. Kolejna duża część kolekcji to programy, które powstały po powojennej reformie szkolnictwa z lat 1944-1948. Kształtowano wówczas nową, socjalistyczną rzeczywistość oświatową, która pełna była przewartościowań w zakresie pożądaných wzorców. Potrzebowano do tego nowych programów nauczania, tak aby wpłynąć na ukształtowanie młodzieży.

PODRĘCZNIKI SZKOLNE WYDANE DO 1949 ROKU

Podręczniki szkolne to kolejny zbiór, który został przeznaczony do digitalizacji. W skład utworzonej kolekcji weszły podręczniki do nauczania przedmiotów szkolnych na wszystkich etapach i poziomach kształcenia. Ponadto: elementarze, wypisy polskie, atlasy historyczne, tablice geograficzne, ćwiczenia łacińskie, śpiewniki i inne materiały szkolne. Fundamentem kolekcji są podręczniki powstałe na zlecenie Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych (1775-1792), organu doradczego Komisji Edukacji Narodowej (patrona warszawskiej biblioteki). Głównym zadaniem tej instytucji było opracowywanie programów i podręczników szkolnych zgodnych z nowym programem edukacyjnym. Zebraniom Towarzystwa przewodniczył zawsze jeden z członków Komisji Edukacji Narodowej. Przez 17 lat działalności Towarzystwo pracowało nad stworzeniem nowego zestawu książek szkolnych przeznaczonych dla polskich szkół. Według pierwszego paragrafu statutu Towarzystwa jego zadaniem miało być: „układanie, egzaminowanie i wydawanie dla szkół ksiąg elementarnych i ksiąg klasycznych”. Musiało ono również: „[...] ułożyć tablicę na przemiany i przechody nauczycielów z jednej do drugiej szkoły, na uczenie umiejętności jednejże tak, aby wyznaczenie na to godzin ani porządkowi przez zamieszanie nie uszkodziło, ani równości pracy przy równej nadgodzie nie zepsuło”⁵. W zbiorach PBW im. KEN podręczniki powstałe na zlecenie Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych zajmują poczesne miejsce. Jednym z nich jest *Wstęp do fizyki dla szkół narodowych* autorstwa Jana Michała Hubego (1737-1807), opracowany po łacinie w 1783 roku. Tłumaczenia na język polski dokonał Jan Koc.

Autor podręcznika, J.M. Hube, pedagog, fizyk, matematyk, naukowiec, piastował przez 15 lat ważne stanowisko sekretarza miasta Torunia. Jednocześnie nie zaniedbywał działalności naukowej, publikując prace z dziedziny fizyki, astronomii i mechaniki. Po opuszczeniu Torunia w 1782 roku objął stanowisko dyrektora nauk w Szkole Rycerskiej w Warszawie. Hube nie tylko doprowadził do zreformowania programu i metod nauczania, ale także ustalił nowe sposoby postępowania z uczniami, m.in. znosząc kary cielesne⁶. Podręcznik fizyki Hubego stał na wysokim, europejskim poziomie. Posiadał ponadto najwyższe walory pedagogiczne i naukowe.

W kolekcji podręczników szczególne miejsce zajmuje *Grammatyka dla szkół narodowych na klasę II. Przedrukowana* Andrzeja Onufrego Kopczyńskiego (1735-1817) – jak na ówczesne czasy nowoczesny podręcznik języka polskiego⁷. Autor

⁵ G. Piramowicz, *Mowy miane w Towarzystwie do ksiąg elementarnych w latach 1776-1778*, Kraków 1889, s. 38.

⁶ S. Salmonowicz, *Jan Michał Hube (1737-1807) czyli z Torunia w świat oświeconej nauki polskiej*, [w:] idem, *Szkice toruńskie z XVII-XVIII wieku*, Toruń 1992, s. 136-158, *Towarzystwo Naukowe w Toruniu: Prace Popularnonaukowe*.

⁷ M. Kresa, *Onufry Kopczyński Grammatyka dla szkół narodowych*, Dawne ortografie, gramatyki i podręczniki języka polskiego, [online:] <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/162> – 3 III 2023.

podkreśla kilkakrotnie, dowartościowując swoje przedsięwzięcie, że nie jest ono owocem jego natchnienia czy indywidualnej potrzeby, ale realizacją zlecenia, które ma się przysłużyć sprawie narodowej. Stworzenie *Grammatyki* poprzedziły wieloletnie przygotowania i lektury dzieł gramatycznych i filozoficznych. Wśród czytanych przez Kopczyńskiego autorów znaleźli się m.in.: Platon, Arystoteles, Bacon, Kartezjusz, Locke i Condillac.

3. A.O. Kopczyński, *Grammatyka dla szkół narodowych. Przedrukowana*, okładka i s. 47. Źródło: Polona, [online:] <https://polona.pl/item/grammatyka-dla-szkol-narodowych-na-klasse-ii-przedrukowana,MTM2NTg4NzIw/0/#info:metadata> – 3 III 2023

Grammatyka cieszyła się dużym uznaniem wśród odbiorców. Kopczyński i jego dzieło wywarli wielki wpływ na późniejszych gramatyków. Niektóre jego propozycje lingwistyczne przetrwały aż do 1936 roku⁸. Dowodem chwały i szacunku dla autora był fakt, że w 1816 roku otrzymał medal z napisem: „Za gramatykę języka polskiego wdzięczni ziomkowie”.

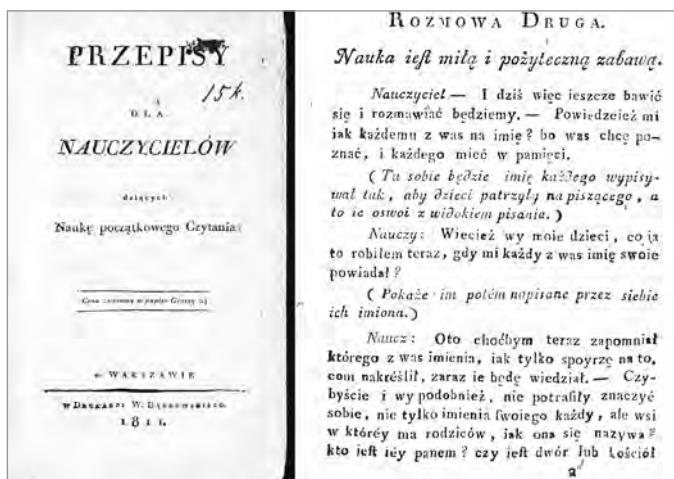
⁸ M. Kresa, *op. cit.*

PORADNIKI DLA NAUCZYCIELI I MATERIAŁY METODYCZNE

Niniejsza kolekcja zawiera publikacje pomocne w pracy z dziećmi i młodzieżą w praktyce szkolnej. W szczególności jest to literatura z zakresu pedagogiki i nauk pokrewnych. Znajdują się tam również: materiały stanowiące wsparcie szkół w realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz opracowania dotyczące problematyki związanej z udzielaniem dzieciom i młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zbiór uzupełnia literatura piękna, a także publikacje naukowe i popularnonaukowe z różnych dziedzin wiedzy objętych programem nauczania. Na szczególną uwagę zasługują *Przepisy dla nauczycieli dających naukę początkowego czytania* Konstantego Wolskiego (1762-1810)⁹. Jest to dzieło uważane za pierwszą polską pracę metodyczną w nauczaniu początkowym. Autor, K. Wolski, jako ceniony pedagog został powołany w 1808 roku na członka Izby Edukacji Publicznej, naczelnego organu administracji publicznej do spraw nauki, oświaty i wychowania. Objął tam stanowisko dyrektora Redakcji Ksiąg Elementarnych – instytucji, która kontynuowała działalność Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. Izba Edukacyjna zwróciła się do niego z oficjalną prośbą, aby przygotował nowoczesny elementarz oraz instrukcję zawierającą wskazówki metodyczne dla nauczycieli nauczania początkowego. Wolski, przyjąwszy propozycję, pracował nad elementarzem w latach 1808-1810. W powstałym podręczniku autor dostosowywał treści do percepcji i poziomu umysłowego uczniów. Wiedzę przekazywał w sposób prosty i klarowny, tak aby była ona łatwa do przyswojenia. Elementarz Wolskiego został opracowany na własnej fonetycznej (głoskowej) metodzie nauki czytania. Po zatwierdzeniu przez Izbę Edukacyjną wszedł do użytku we wszystkich szkołach elementarnych Księstwa Warszawskiego, a także na terenie byłej Galicji Zachodniej. Odniósł ogromny sukces i był ośmiokrotnie wydawany w latach 1811-1825. Wraz z elementarzem opublikowano również poradnik dla nauczycieli – *Przepisy dla nauczycieli dających naukę początkowego czytania*, który wprowadzał ich w zagadnienia, nowej wówczas, analityczno-syntetycznej metody nauczania¹⁰. Autor poradnika wypełnił swoje zadanie w sposób pełen zaangażowania i pasji. Z każdej strony książki wзира troska o wychowanka, szacunek i miłość do niego. Jest widoczne, że Wolskiemu zależy na rozwoju podopiecznych. Zaleca on nauczycielom, aby z troską pochylali się nad powierzonymi im uczniami.

⁹ K. Wolski, *Przepisy dla nauczycieli dających naukę początkowego czytania*, Warszawa 1811.

¹⁰ Konstanty Wolski, Wikipedia, [online:] https://pl.wikipedia.org/wiki/Konstanty_Wolski – 3 III 2023.

4. K. Wolski, *Przepisy dla nauczycieli dających naukę początkowego czytania*, okładka i s. 19.
 Źródło: Polona, [online:] <https://polona.pl/item/przepisy-dla-nauczycielow-dajacych-nauke-poczatkowego-czytania,MTQ1OTY5MTIz/7/#index> – 3 III 2023

Oto fragment rozmowy, jaką autor proponuje przeprowadzić z uczniami na pierwszych zajęciach w pierwszej klasie:

ROZMOWA PIERWSZA

Zaczęcie szkoły – O Zabawach dziecinnych i jak one są miłe po pracy.

Nauczyciel: Witam was moje dziatki kochane – Czuję radość i akąś i pociechę gdy was tu zgromadzone oglądam, i kontent iestem niezmiernie, że z wami bawić się będę – A wy też czy z tego kontente iesteście, że was tu Rodzice przysłali – (Tu z twarzy każdego miarkować będzie iego ochotę, obojętność albo posępność; i stosownie do układu umysłu każdego, słów kilka z nim pomówi, i zada mu niejaki pytania...)¹¹.

W różnorodności i bogactwie kolekcji materiałów pomocniczych czytelnik znajdzie pierwodruk *Pana Tadeusza*. Wydany w czerwcu 1834 roku poemat opublikowano w dwóch tomach niewielkiego formatu w drukarni Pinarda przy bulwarze Woltera. Była to wówczas jedyna drukarnia w Paryżu posiadająca polską czcionkę. Wydawcą dzieła był przyjaciel Adama Mickiewicza, Aleksander Jełowicki – były uczestnik powstania listopadowego, księgarz i publicysta. Podjął się tej pracy na własny koszt. Paryski pierwodruk *Pana Tadeusza* został oprawiony w płócienną, tłoczoną okładkę. Dwa tomy zawierały dwanaście ksiąg oraz *Objaśnienia*, które Mickiewicz dodał już w trakcie procesu wydawniczego, ponieważ uświadomił sobie, że niektóre sformułowania mogą być niezrozumiałe dla czytelników i wymagają komentarza. Pierwsze wydanie *Pana Tadeusza* nie było ilustrowane. Zabrakło pieniędzy na stworzenie

¹¹ K. Wolski, *op. cit.*, s. 4.

ilustracji specjalnie na potrzeby tej książki. Pierwodruk ma jednak zdobienia. Na stronie tytułowej została umieszczona odbitka graficzna portretu Mickiewicza autorstwa francuskiego rzeźbiarza Davida d'Angers. Oprócz tego w książce pojawiło się kilka małych grafik, na przykład portret Napoleona, wykonanych za pomocą kłoczków drzeworytniczych, którymi dysponowała w tamtym okresie drukarnia i które wykorzystywano do wydawania również innych dzieł. Dzisiaj znamy *Pana Tadeusza* w wersji, którą wieńczy *Epilog* rozpoczynający się od słów: „O tem że dumać na paryskim bruku”. W paryskim pierwodruku nie znajdziemy jednak *Epilogu*. Autor nie dołączył go do pierwszego wydania, ponieważ nigdy nie uznał go za skończony. *Epilog* do końca życia poety pozostawał w brudnopisie. Drukiem ukazał się dopiero po śmierci Mickiewicza – w 1860 roku. *Pana Tadeusza* wydano w dużym, jak na tamte czasy, nakładzie 3000 sztuk. Szacuje się, że do naszych czasów zachowało się około 1000 egzemplarzy, w tym mniej więcej 200 znajduje się w Polsce. Jeden z nich można podziwiać w kolekcji PBW im. KEN¹².

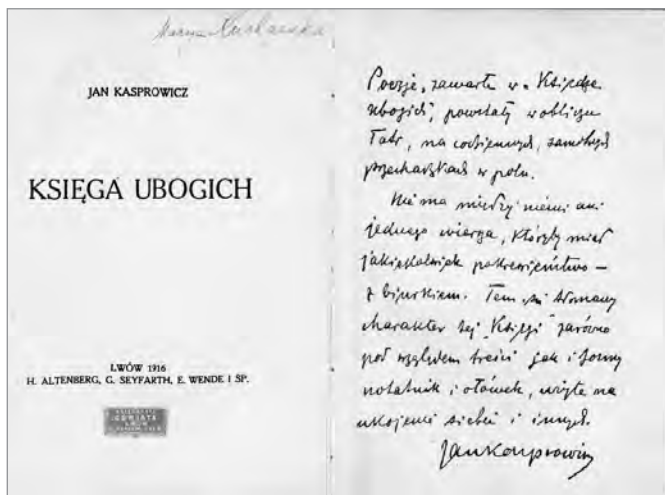
KOLEKCJA MINISTERSTWA EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU (MENiS)

Jako przykład kolekcji utworzonej ze względu na pochodzenie, a nie tematykę zasobu, prezentujemy Kolekcję MENiS. Powstała ona ze zbioru, który w 2003 roku Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu przekazało w darze Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie jako najstarszy księgozbiór pedagogiczny w Polsce. Zapoczątkowany on został w październiku 1917 roku przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP)¹³. Obecnie kolekcja jest udostępniana czytelnikom w Polonie jako zbiór zamknięty. Reprezentuje on głównie tematykę pedagogiczną. Zawiera również literaturę piękną, lektury szkolne, wydawnictwa popularnonaukowe i encyklopedyczne. Zdecydowano się na digitalizację tego zbioru w całości. W jego różnorodności warto zauważyć *Księgę ubogich* Jana Kasprowicza, tomik wierszy wydany po raz pierwszy w 1916 roku w nakładzie 3050 egzemplarzy. Numery 1-50 wydrukowano na papierze japońskim. Dochód z ich sprzedaży przeznaczono dla dzieci poległych polskich żołnierzy. Każdy z tych specjalnych egzemplarzy sygnował własnoręcznie autor. Obszerny wpis Kasprowicza świadczy o tym, że zawarte w tomiku wiersze powstały w plenerze, podczas wędrówek po Tatrach:

¹² A. Sikora, „Jest sława, a więc będzie i Rzeczpospolita!” Paryski pierwodruk „Pana Tadeusza” z 1834 roku w zbiorach Ossolineum, Historia: poszukaj. Portal edukacyjny, [online:] https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza/obiekty,1747,obiekt_pierwodruk_pana_tadeusza.html?u=os_czasu.html – 7 III 2023.

¹³ J. Dzieniakowska, *Państwowe biblioteki dla nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej. Studium historyczno-bibliologiczne*, Kielce 2009, s. 100.

Poezje, zawarte w *Księdze ubogich*, powstały w obliczu Tatr, na codziennych, samotnych przechadzkach w polu. Nie ma między nimi ani jednego wiersza, który by miał jakiekolwiek pokrewieństwo z biurkiem. Tym się tłumaczy charakter tej *Księgi* zarówno pod względem treści, jak i formy, notatnik i ołówek, użyte na ukojenie siebie i innych¹⁴.

5. J. Kasprówicz, *Księga ubogich*, strona tytułowa i przedtytułowa z wpisem autora. Źródło: Polona, [online:] <https://polona.pl/item/ksiega-ubogich,MTM3NTc2OTU3/8/#info:metadata> – 7 III 2023

STARODRUKI W PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTECIE WOJEWÓDZKIEJ IM. KEN W WARSZAWIE

Starodruki, czyli publikacje z okresu od wynalezienia druku do końca XVIII stulecia, posiadają wartość zabytkową, a ich unikatowy charakter wraz z fascynującą treścią i kształtem artystycznym sprzyjają tworzeniu wyjątkowych kolekcji podnoszących prestiż każdej biblioteki, która jest w ich posiadaniu¹⁵.

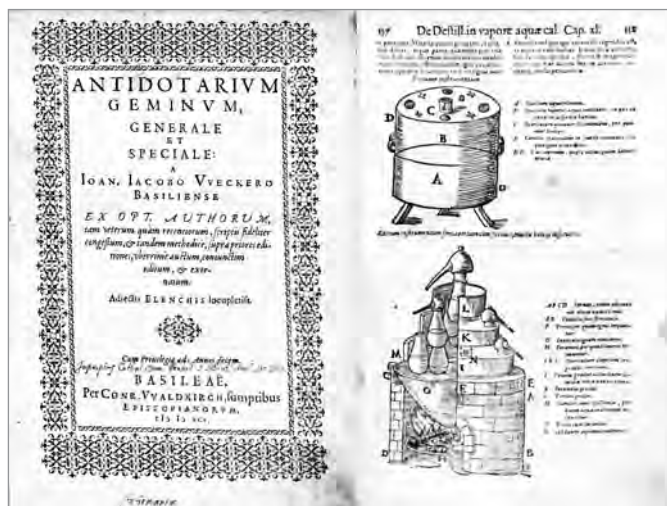
Przeciętny nakład polskiego starodruku w XVI wieku wahał się w granicach 500-1000 egzemplarzy. W czasach saskich nakłady książek spadły, by ponownie wzrosnąć w okresie oświecenia¹⁶. Wgląd do ich tradycyjnej formy mają wyłącznie zainteresowani tematem ludzie nauki. Prezencyjne udostępnianie tych dokumentów

¹⁴ J. Kasprówicz, *Księga ubogich*, Lwów 1916.

¹⁵ A. Lipińska, M. Radziszewska, *Jak promować starodruki?*, Bibliotekarz Lubuski, [online:] http://bibliotekarz.lubuski.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=56:jak-promowa-starodruki&catid=35&Itemid=54 – 7 III 2023.

¹⁶ *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1971, s. 1582.

każdemu czytelnikowi naruszałoby nadrzędną zasadę dbałości o ich bezpieczeństwo. Z tego względu bezcenne oryginały, wyłączone z czytelniczego obiegu, pozostają w zamkniętych magazynach. PBW im. KEN udostępnia obecnie w Polsce 12 starodruków, w tym unikatowe *Antidotarium geminum generale et speciale*¹⁷, dzieło Jana Jakuba Weckera, szwajcarskiego lekarza i filozofa.

6. J.J. Wecker, *Antidotarium geminum generale et speciale*, strona tytułowa i piece do destylacji. Źródło: Polona, [online:] <https://polona.pl/item/antidotarium-geminum-generale-et-speciale,MTQzMTQwNjY3/4/#info:metadata> – 7 III 2023

Urodzony w Bazylei w 1528 roku Wecker pracował jako profesor dyalektyki na tamtejszym uniwersytecie i jednocześnie praktykował jako lekarz. W 1566 roku w obawie przed oskarżeniem o czary Wecker udał się do miasteczka Colmar w Alzacji, gdzie zyskał szacunek mieszkańców, pracując jako lekarz miejski. Tam poznał Annę, wdowę po Israelu Aeschenbergerze. Anna, intelektualistka, poetka i pisarka kulinarna, okazała się dla Weckera godną partnerką. Po ślubie osiedli razem w Colmar, tworząc zgodną i współpracującą ze sobą parę. Głównym dziełem autorstwa Anny jest *Pyszna nowa książka kucharska*¹⁸, dedykowana księżnej Luise Julianie von Oranien-Nassau. Była to pierwsza drukowana książka kucharska w języku niemieckim autorstwa kobiety¹⁹. Staraniem Anny, już po śmierci męża, wydane

¹⁷ J.J. Wecker, *Antidotarium geminum generale et speciale*, Bazylea 1595.

¹⁸ A. Wecker, *New köstlich und nutzliches Kochbuch in welchem kurtzlichen begriffen wie allerhand Speisen so wohl von zahmen als wilden Thieren Vögel und...*, Basel 1598.

¹⁹ M. van Orsouw, *The Almost-Pioneer from Basel*, Blog des Schweizerischen Nationalmuseums – Geschichte der Schweiz, [online:] <https://blog.nationalmuseum.ch/en/2022/04/switzerland-first-cookbook-author/> – 7 III 2023.

zostało *Antidotarium generale et speciale*. To wielkie dzieło medyczne, farmaceutyczne i alchemiczne. Wecker wykorzystał w swojej pracy dzieła autorów starożytnych i sobie współczesnych, a przede wszystkim własne doświadczenia. Opisał wiele chorób, w tym pierwszy znany medycynie przypadek schorzenia zwanego difalią. Podał metody stosowania różnych substancji leczniczych. Na przykład tytoń można, według niego, używać jako: pigułki, proszek, suszone liście, wywar, olejek kwiatowy, świeży sok lub ugotowany z cukrem. Oferował niezliczone przepisy na destylaty, remedia, kosmetyki i perfumy, nie tylko podając receptury, ale również sposób wykonywania pieców destylacyjnych i innych urządzeń, które do tego służą.

Kolekcje, które omówiłam, są systematycznie wzbogacane i uzupełniane o nowe obiekty. Zachęcam do odkrywania zbiorów PBW im. KEN w Warszawie dostępnych w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Bednarek-Michalska B., *Standardy i dobre praktyki budowania kolekcji cyfrowych*, [w:] *Biblioteki cyfrowe. Praca zbiorowa*, red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka, Warszawa 2012, s. 269-283, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*, [online:] <https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/29/bc-standardy4.pdf?sequence=1>.
- Dzieniakowska J., *Państwowe biblioteki dla nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej. Studium historyczno-bibliologiczne*, Kielce 2009.
- Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1971.
- A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections*, NISO. How the Information World Connects, [online:] <http://framework.niso.org>.
- Hube J.M., *Wstęp do fizyki dla szkół narodowych*, Kraków 1783.
- Kasprowicz J., *Księga ubogich*, Lwów 1916.
- Konstanty Wolski, Wikipedia, [online:] https://pl.wikipedia.org/wiki/Konstanty_Wolski.
- Kopczyński A.O., *Grammatyka dla szkół narodowych na klasę II. Przedrukowana*, Warszawa 1816.
- Kresa M., *Onufry Kopczyński Grammatyka dla szkół narodowych*, Dawne ortografie, gramatyki i podręczniki języka polskiego, [online:] <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/162>.
- Lipińska A., Radziszewska M., *Jak promować starodruki?*, Bibliotekarz Lubuski, [online:] http://bibliotekarzlubuski.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=56:jak-promowa-starodruki&catid=35&Itemid=54.
- Majchrowicz F., *Wielka reforma szkolna ks. Stanisława Konarskiego i Komisji Edukacji Narodowej. W setną [!] pięćdziesiątą rocznicę zgonu ks. Stanisława Konarskiego i ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej*, Lwów 1923.
- Mickiewicz A., *Pan Tadeusz*, Paryż 1834.
- Orsouw M., *The Almost-Pioneer from Basel*, Blog des Schweizerischen Nationalmuseums – Geschichte der Schweiz, [online:] <https://blog.nationalmuseum.ch/en/2022/04/switzerland-first-cookbook-author/>.
- Piramowicz G., *Mowy miane w Towarzystwie do ksiąg elementarnych w latach 1776-1778*, Kraków 1889.

- Salmonowicz S., *Jan Michał Hube (1737-1807) czyli z Torunia w świat oświeconej nauki polskiej*, [w:] idem, *Szkice toruńskie z XVII-XVIII wieku*, Toruń 1992, s. 136-158, *Towarzystwo Naukowe w Toruniu: Prace Popularnonaukowe*.
- Sikora A., „Jest sława, a więc będzie i Rzeczpospolita!” Paryski pierwodruk „Pana Tadeusza” z 1834 roku w zbiorach Ossolineum, Historia: poszukaj. Portal edukacyjny, [online:] https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,obiekty,1747,obiekt_pierwodruk_pana_tadeusza.html?u=os_czasu.html.
- Tworzenie kolekcji cyfrowych*, Federacja Bibliotek Cyfrowych, [online:] <https://fbc.pionier.net.pl/pro/tworzyc-repozytoria-cyfrowe/tworzenie-kolekcji-cyfrowych>.
- Wecker A., *New köstlich und nutzliches Kochbuch in welchem kurtzlichen begriffen wie allerhand Speisen so wohl von zahmen als wilden Thieren Vögel und...*, Basel 1598.
- Wecker J.J., *Antidotarium geminum generale et speciale*, Bazylea 1595.
- Wolski K., *Przepisy dla nauczycieli dających naukę początkowego czytania*, Warszawa 1811.

ABSTRAKT

Celem artykułu jest omówienie doświadczeń Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie w zakresie digitalizacji oraz zaprezentowanie najciekawszych obiektów ze zbiorów Biblioteki dostępnych w bibliotece cyfrowej Polona.

Słowa kluczowe: digitalizacja, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Warszawie, Polona, zbiory cyfrowe, starodruki, podręczniki, programy nauczania

ABSTRACT

Old Prints and Much More: About the Collections of the KEN Voivodeship Pedagogical Library in Warsaw, Available in the Library Polona

The purpose of the article is to discuss experiences of the KEN Voivodeship Pedagogical Library in Warsaw regarding digitalisation and to present the most interesting specimens of the collections of the Library, available in the digital library Polona.

Keywords: digitalisation, KEN Voivodeship Pedagogical Library in Warsaw, Polona, digital collections, old prints, textbooks, teaching programmes

BEATA KANIA, LIDIA MARZEC

Biblioteka Pedagogiczna w Tarnowie

„Blżej książki, blżej siebie” –

czyli o rodzinnym czytaniu na podstawie projektu
„Najmłodzi Małopolanie lubią czytanie”

WSTĘP

W czasach, kiedy coraz więcej osób ma trudności w nawiązywaniu bezpośredniego kontaktu z drugim człowiekiem, w dobie kryzysu relacji nie tylko ogólnospołecznych, ale tych podstawowych – rodzinnych, należy sięgać po sprawdzone, proste sposoby na budowanie więzi i zaspokajanie podstawowych potrzeb dzieci takich jak okazanie im zainteresowanie, akceptacja, poczucie bliskości. Nie zastąpią tego środki masowego przekazu, które co prawda wypełniają czas dziecka, dając namiastkę rozrywki, ale nie wpływają na tworzenie relacji w rodzinie.

Uświadomienie rodzicom, opiekunom i wychowawcom znaczenia i wartości płynących ze wspólnego czytania to główna idea projektu „Najmłodzi Małopolanie lubią czytanie”. Do tego przedsięwzięcia zachęciła nas radna województwa małopolskiego Anna Mikosz oraz obietnica uzyskania środków finansowych na realizację projektu. A. Mikosz, w swojej pracy dydaktycznej jako nauczycielka języka polskiego i bibliotekarka, zwróciła uwagę na niepowodzenia szkolne dzieci wynikające z trudności w poprawnym czytaniu i rozumieniu czytanego tekstu. Kiedy otrzymała mandat radnej, postanowiła dołożyć wszelkich starań, aby przyczynić się do podkreślenia znaczenia czytania i jego ogromnej roli w rozwoju każdego dziecka. W swojej przedmowie do publikacji *Blżej książki, blżej siebie* – głównego elementu projektu, napisała:

Czytając dziecku książki codziennie na głos od najwcześniejszych lat, dajemy mu najcenniejszy prezent, jaki rodzice mogą ofiarować, czyli swoją obecność, miłość, zainteresowanie, uwagę, docenienie, akceptację. Budujemy silną więź z dzieckiem, docieramy do jego serca. Dziecko czuje, że jest dla nas ważne. Wchodzimy w jego świat. Powoli poznajemy jego pasje. Przyczyniamy się do jego szkolnych sukcesów i dobrego funkcjonowania w grupie rówieśniczej. Dajemy dziecku poczucie bezpieczeństwa, a zatem wyposażamy je we wszystko to, co jest fundamentem jego przyszłego życia.

Dziecko, któremu czytamy, czuje się szczęśliwe, radosne i zadowolone. Zna własną wartość, wierzy w siebie, samo szybko uczy się czytać, rozwiązywać problemy, pokonywać trudności, w krótkim czasie staje się samodzielne i odpowiedzialne, bo rodzice poświęcają mu swój czas, który jest bezcenny¹.

Wielu zadaniom, które realizują biblioteki pedagogiczne, przyświecają te same idee, dlatego podjęcie się przeprowadzenia przedsięwzięcia promującego rodzinne czytanie było jak najbardziej uzasadnione. Zainicjowany wiosną 2021 roku projekt miał objąć swoim zasięgiem całą Małopolskę. Poszczególne zadania musiały być tak zaplanowane, aby trafiły do wszystkich subregionów województwa małopolskiego: krakowskiego, tarnowskiego i nowosądeckiego. Wymagało to współpracy trzech bibliotek – Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie i Nowym Sączu oraz Biblioteki Pedagogicznej w Tarnowie. Ta ostatnia, jako biblioteka szczególnie zaangażowana w działania kierowane do rodziców: promocję czytelnictwa i uświadamianie znaczenia czytania dzieciom na szkolnych zebraniach, prowadząca popularny „Klub Czytających Mam MAMOTEKA” i posiadająca bogatą tradycję edukacji czytelniczej najmłodszych, została liderką projektu.

POMYSŁY NA REALIZACJĘ

Jak zagospodarować przyznane 100 tys. zł, aby osiągnąć jak najlepszy efekt działań? Pomysłów było wiele. Burza mózgów dyrektorów oraz wyznaczonych do realizacji projektu koordynatorów wspomnianych wyżej bibliotek była imponująca. Brano pod uwagę przeprowadzenie dużej kampanii społecznej na billboardach, udział znanego aktora w szeroko pojętej reklamie projektu oraz jako jego ambasadora. Niestety pomysły te, po zapoznaniu się z cennikami „celebrytów” i kwotami za wynajem płaszczyzn reklamowych w przestrzeni miejskiej, okazały się niemożliwe do realizacji. Porzuciliśmy więc na bardziej tradycyjnych formach promocji.

Zdecydowaliśmy też o wydaniu poradnika, który trafi do wszystkich szkół i przedszkoli w Małopolsce, z których rodzice będą mogli go wypożyczać. Tradycyjna forma książeczki to trwały efekt projektu, a jej promocja to okazja do organizacji wydarzeń towarzyszących takich jak:

¹ A. Mikosz, *Przedmowa*, [w:] *Blżej książki, bliżej siebie*, Kraków–Tarnów 2021, s. 4.

- konferencje naukowe z udziałem autorów publikacji,
- warsztaty dla nauczycieli,
- spotkania z autorami literatury dziecięcej,
- kampania społeczna promująca korzyści płynące z rodzinnego czytania,
- stworzenie specjalnego serwisu internetowego poświęconego projektowi.

Przy tylu zróżnicowanych działaniach konieczne stało się wypracowanie wspólnego elementu, który scalałby wszystkie części składowe przedsięwzięcia. Takim elementem była identyfikacja wizualna, której charakterystyczny, nowoczesny styl jednoznacznie wskazywał na związek danego działania z projektem „Najmłodsi Małopolanie lubią czytanie”, niezależnie, czy był to plakat, zakładka do książki, zaproszenie, strona internetowa czy też post na Facebooku.

Do opracowania graficznego i wykonania ilustracji w publikacji wybraliśmy firmę Bless Code mającą duże doświadczenie w bieżącym projektowaniu grafik wydawniczych i przygotowywaniu publikacji do druku.

Niezależną grafikę otrzymała jedynie bajka *Florka i buziaki-czytaki*. Mimo że tekst został napisany specjalnie na potrzeby projektu, ilustracje pozostały jednolite do całego cyklu bajek o Florce i wykonała je ich dotychczasowa ilustratorka – Jona Jung.

PUBLIKACJA

Ustalenie kształtu i zawartości publikacji było jednym z najważniejszych wyzwań projektu, ponieważ to właśnie ona stanowi najtrwalszy ślad podjętej inicjatywy. Przeznaczona dla dzieci, rodziców, opiekunów i wychowawców musiała zawierać zarówno odpowiednie do wieku odbiorców teksty, jak też ciekawą, nowoczesną formułę. W wyniku wielu dyskusji, ustaleń i działań pracowników wszystkich zaangażowanych w projekt bibliotek powstała wyjątkowa, wielofunkcyjna publikacja *Bliżej książki, bliżej siebie*, opracowana z myślą o zachęcaniu dorosłych do czytania dzieciom – codziennie, na głos i od najwcześniejszych lat. Wydawnictwo zawiera teksty znanych i cenionych autorów literatury dziecięcej oraz specjalistów z dziedziny dydaktyki, psychologii, pedagogiki, neurodydaktyki, biblioterapii, bibliotekoznawstwa i nowoczesnych mediów.

W warstwie drukowanej książki znajdują się: opracowanie Doroty Bełtkiewicz omawiające pięć najważniejszych aspektów czytania, napisane specjalnie na potrzeby projektu, bajka *Florka i buziaki-czytaki* Roksany Jędrzejewskiej-Wróbel wraz z ilustracjami J. Jung oraz *Pomagajki* – najnowszy tekst biblioterapeutyczny autorstwa Ewy Stadtmüller. Oba opowiadania zostały opatrzone konspektami zajęć dla nauczycieli i wychowawców oraz wskazówkami do indywidualnej pracy rodzica z dzieckiem.

W warstwie elektronicznej (multimedialnej) publikacji, do której odsyłają kody QR zamieszczone w książce, znajduje się *podcast* autorstwa prof. Marka Kaczmarzyka – specjalisty w dziedzinie neurodydaktyki, który podkreśla rolę, jaką odgrywa czytanie w psychospołecznym rozwoju dziecka, oraz nagranie Małgorzaty

Swędrowskiej z *Gawędą o czytaniu dzieciom*, w którym autorka porusza kwestie budowania relacji rodzinnych zawiązujących się w czasie wspólnej lektury. Bajki są także dostępne do pobrania w formie audiobooków.

Odbiorcy znajdą również w publikacji krótki, ciepły, naturalny, zachęcający do wspólnego czytania film nagrany przez aktorską rodzinę Kariny i Aleksandra Fiałków wraz z synami.

Oprawę multimedialną książki uzupełnia prezentacja oferty czytelnicznej bibliotek pedagogicznych Małopolski.

Poradnik *Bliżej książki, bliżej siebie* w niekonwencjonalny sposób porusza kwestie w wychowaniu dzieci najważniejsze – przywiązanie, obecność, miłość, uwaga i zainteresowanie rodziców, to wartości kluczowe i bezcenne, bez których nie sposób mówić o dobru dziecka.

Zaangażowanie do projektu znanych autorów, a zwłaszcza R. Jędrzejewskiej-Wróbel, pomysłodawczyni Florki – znanej z serii książek i animowanej bajki telewizyjnej, przyniosło przedsięwzięciu rozgłos, a popularna postać małej ryjówki od razu wzbudziła zainteresowanie i ciekawość wśród dzieci, chcących poznać kolejną historię z ich ulubioną bohaterką... Skoro Florka opowiada, że czytanie jest fajne, to takie właśnie jest!

KONFERENCJE NAUKOWE I WARSZTATY

Udział w projekcie grona znanych autorów oraz specjalistów był magnesem „przyciągającym” uczestników do zorganizowanych konferencji naukowych. Wykład główny prof. M. Kaczmarzyka oraz wystąpienie dr D. Bełtkiewicz – autorki poradnikowej części wydawnictwa *Bliżej książki, bliżej siebie* były stałym elementem wszystkich konferencji. Pozostałych prelegentów każda z trzech bibliotek pedagogicznych mogła dobrać według własnych potrzeb. Pierwsza konferencja odbyła się w Tarnowie 15 października 2021 roku. W programie, poza wyżej wymienionymi wykładowcami, gościli także E. Stadtmüller – autorka znajdującego się w poradniku opowiadania biblioterapeutycznego pt. *Pomagajki* oraz M. Swędrowska – propagatorka czytania, pisarka i edukatorka, która na potrzeby projektu nagrała *Gawędę o czytaniu dzieciom* dostępną do obejrzenia po zeskanowaniu kodu QR.

Wartością dodaną wszystkich konferencji była część poświęcona prezentacji dobrych praktyk. Uczestnicy mogli dowiedzieć się, jakie działania rozwijające zainteresowania czytelniczne wśród najmłodszych są realizowane w lokalnych przedszkolach, a ponadto wziąć udział w sesji warsztatowej, która towarzyszyła części wykładowej. Pierwsze warsztaty pn. *Wielozmysłowa praca z książką: rozwój, zabawa, relacje* prowadziła dr D. Bełtkiewicz, drugie – *Teatrzyk kamishibai w praktyce* – Wioletta Husar (nauczycielka wychowania przedszkolnego), która w trakcie konferencji opowiadała o metodach pracy z książką w Przedszkolu Publicznym nr 34 w Tarnowie.

Konferencja w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Nowym Sączu odbyła się 26 listopada 2021 roku. Uczestnicy wysłuchali, jako stałego punktu programu wszystkich spotkań, wykładu dr D. Bełtkiewicz pt. *Blscy książce, blscy sobie – o czytelnictwie w wychowaniu, edukacji i terapii* oraz wykładu dr. hab. prof. UŚ M. Kaczmarzyka pt. *Neurobiologia opowieści. Jak czytanie zmienia nasze mózgi*. Dobrymi praktykami dzieliły się poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz nauczycielki ze szkół podstawowych w Mystkowie i Kamionce Wielkiej. M. Swędrowska przeprowadziła warsztaty dla nauczycieli pn. „Czytanie pełne wrażeń”, a dr D. Bełtkiewicz – warsztaty o książce wrazeniowej.

Elementami wyróżniającymi ostatnią konferencję, która odbyła się w Krakowie 3 grudnia 2021 roku, były: udział Roksany Kociołek-Kaszyńskiej – biblio- i bajkoterapeutki, będącej jednocześnie autorką scenariuszy zajęć do tekstów zamieszczonych w poradniku *Blżej książki, blżej siebie*. Jej wystąpienie nosiło tytuł „MOCne KSIĄŻKI – MOCne DZIECI”. Ciekawy wykład pt. „Mała książka – wielka przyjaźń. O czytaniu na głos najmłodszym” wygłosiła Barbara Gawryluk – znana i ceniona autorka literatury dziecięcej.

SPOTKANIA AUTORSKIE

W każdym z trzech głównych miast Małopolski odbyły się spotkania z autorami literatury dziecięcej. Realizacja projektu przypadła na czas pandemii COVID-19, ale wczesną jesienią 2021 roku obostrzenia były na tyle łagodne, że wszystkie wydarzenia towarzyszące projektowi mogły odbyć się w formie stacjonarnej.

R. Jędrzejewska-Wróbel gościła w Tarnowie 13 października 2021 roku. Autorka *Florki* wzięła udział w konferencji prasowej z udziałem władz województwa, która oficjalnie rozpoczęła projekt. Następnie w jednym z tarnowskich przedszkoli spotkała się z dziećmi i nauczycielami.

Dwa dni później, w dniu konferencji naukowej w Tarnowie zorganizowane zostało drugie spotkanie autorskie, tym razem w formie warsztatów dla dzieci i ich rodziców. Prowadziła je M. Swędrowska – twórczyni koncepcji czytania wrazeniowego. Była ona również gościem spotkań autorskich w Nowym Sączu i Krakowie.

DYSTRYBUCJA PORADNIKA

Nakład 10 tys. egzemplarzy publikacji *Blżej książki, blżej siebie* pozwolił, by poradniki w liczbie dwóch woluminów trafiły do każdej szkoły podstawowej i przedszkola w Małopolsce. Wraz z książkami do placówek przekazany został plakat informujący rodziców o dostępności wydawnictwa w danym miejscu oraz o możliwości pobrania całej jego zawartości z internetu. Problemem było dostarczenie publikacji do kilku

tysięcy placówek, bowiem wiązało się to z dużymi kosztami, na co biblioteki nie mogły sobie pozwolić. Dystrybucja polegała więc na wykorzystaniu sieci bibliotek pedagogicznych i ich filii, które znajdują się w każdym powiecie województwa małopolskiego. Placówki edukacyjne zostały poinformowane o możliwości odebrania publikacji z siedziby najbliższej biblioteki, co ułatwiło proces i pozwoliło na bezkosztowy kolportaż.

KAMPANIA SPOŁECZNA

Nierealny ze względów finansowych pomysł na billboardy i zaangażowanie w kampanię społeczną zachęcającą do wspólnego, rodzinnego czytania Pawła Domagały z hasłem „Weź poczytaj, weź się przytul!” ostatecznie udało się zrealizować w nieco innej formule.

Powstał spot filmowy w wersji dźwiękowej oraz w wersji z napisami, który był emitowany w kinach, bibliotekach i placówkach kulturalno-oświatowych, a dzięki pozyskaniu Kolei Małopolskich jako partnera projektu, przez kilkanaście miesięcy był bezpłatnie wyświetlany na monitorach w pociągach spółki.

Nagrano również spot reklamowy, który kilka razy dziennie nadawano w Radiu Kraków w dniach 22 listopada – 6 grudnia 2021 roku.

Zaprojektowane i wykonane zostały materiały reklamowe w postaci zakładki do książek (30 tys. egz.) i plakatów (1 tys. egz.), które wraz z poradnikami przekazywano do szkół i przedszkoli. Tarnowskie Liceum Plastyczne zrobiło przypinki z logo projektu przygotowanym przez firmę Bless Code.

Wszystkie wydarzenia realizowane w ramach projektu szeroko reklamowano na stronach internetowych bibliotek pedagogicznych oraz w ich mediach społecznościowych, a spójna identyfikacja graficzna była rozpoznawalna we wszystkich postach.

Na zakończenie przedsięwzięcia Biblioteka Pedagogiczna w Tarnowie wydała kalendarz ścienny na 2022 rok z charakterystyczną grafiką i kodami QR odsyłającymi do serwisu internetowego poświęconego projektowi, dzięki czemu echa wydarzenia były obecne jeszcze przez kolejny rok.

1. Kod QR odsyłający do serwisu internetowego projektu „Najmłodszy Małopolskanie lubią czytanie”

2. Okładka publikacji opracowanej na potrzeby projektu

Projekt spotkał się z tak dużym zainteresowaniem, że organ prowadzący – Województwo Małopolskie – sfinansował dodruk publikacji w nakładzie 20 tys. egzemplarzy. Ponadto ważne przesłanie, jakie niesie wydawnictwo, różnorodność treści oferowanych odbiorcom w każdym wieku – dzieciom, rodzicom, nauczycielom, a także jego ciekawa, interaktywna formuła zostały docenione przez jury Międzynarodowego Festiwalu Literatury Dziecięcej Rabka Festival, które przyznało mu nagrodę Małego Zwyrtały w Konkursie „Zwyrtała 2022” – za najlepszy pomysł promujący czytanie.

BIBLIOGRAFIA

- Bautsz-Sontag A., *Literatura w terapii dzieci*, Katowice 2013, *Pedagogika*.
Blżej książki, blżej siebie, Kraków–Tarnów 2021.
 Centner-Guz M., *U progu czytelnictwa. Zainteresowania książką i przygotowanie czytelnicze dzieci sześciolletnich w ujęciu temporalnym*, Lublin 2017.
 Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, tłum. A. Jankowski, Poznań 2007.
 Konrad S., Hendl C., *Inteligencja emocjonalna. Poradnik z zestawem ćwiczeń*, tłum. M. dos Santos, Katowice 2005.
 Mikosz A., *Przedmowa*, [w:] *Blżej książki, blżej siebie*, Kraków–Tarnów 2021, s. 4.
 Molicka M., *Biblioterapia i bajkoterapia*, Poznań 2011.

ABSTRAKT

W artykule zaprezentowano cykl działań związanych z realizacją projektu „Najmłodsze Małopolanie lubią czytanie”. Opisana została kampania promująca założenia projektu upowszechniającego czytanie dzieciom. Miał on na celu uświadomienie dorosłym wartości wynikających z czytania najmłodszym od jak najwcześniejszych lat życia. Podjęte działania były wielokierunkowe. Zorganizowane zostały konferencje naukowe związane z tematyką projektu, przeprowadzono wiele spotkań autorskich, warsztatów dla dzieci,

rodziców i wychowawców. Wydano wielofunkcyjną publikację skierowaną do szerokiego grona odbiorców.

Słowa kluczowe: Biblioteka Pedagogiczna w Tarnowie, Małopolska, projekty, promocja czytelnictwa

ABSTRACT

“Closer to the Book, Closer to the Self” – About Family Reading Based on the Project The Youngest Inhabitants of Lesser Poland Like Reading

The article presents cycle of activities connected with the realisation of the project *The Youngest Inhabitants of Lesser Poland Like Reading*. A campaign promoting assumptions of the project popularising reading among children has been described. The initiative was to make adults aware of values which characterise reading for children from their early age. The undertaken activities were oriented in many directions. Scientific conferences connected with the issues of the project as well as a series of authorial meetings and workshops for children, parents, educators were organised. A multifunctional publication for a broad circle of recipients was issued.

Keywords: Pedagogical Library in Tarnów, Lesser Poland (Małopolska region), projects, promotion of reading

RÓŻA POMIECIŃSKA

Publiczna Biblioteka Pedagogiczna
Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu

Wykorzystanie nowoczesnych technologii na polu szerzenia idei czytelnictwa

na przykładzie działań Publicznej Biblioteki Pedagogicznej
Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu

WPROWADZENIE

Współczesne społeczeństwo określane mianem społeczeństwa informacyjnego¹, szukając odpowiedzi na nurtujące je pytania coraz częściej sięga do zasobów internetu, pomijając przy tym wiedzę zawartą w drukowanych źródłach informacji. Dzisiejszy (bieżący) czytelnik coraz częściej, mając do wyboru książkę w wersji tradycyjnej i online, wybiera tę w wersji cyfrowej, co pozwala mu na korzystanie z niej za pomocą różnych urządzeń, także tych mobilnych.

Powstaje zatem pytanie: jak należy w XXI wieku, w czasach wszechobecnego internetu i technologii, promować czytelnictwo wśród różnych grup społecznych? Mając na uwadze działalność bibliotek pedagogicznych, warto to pytanie odnieść również do nauczycieli i studentów kierunków pedagogicznych.

Analizując powyższe zagadnienia, należy sięgnąć do początków kształtowania się tradycji pisarskich, a przez to także czytelniczych człowieka. Jak zauważa Edyta Wójcicka w swoim artykule pt. *Rola mediów społecznościowych w kształtowaniu kultury*

¹ Pod pojęciem społeczeństwa informacyjnego rozumiemy ogół społeczeństwa, które chętnie korzysta z nowoczesnych technologii, a one mają wpływ na życie i funkcjonowanie człowieka, zob. *Spółeczeństwo informacyjne*, Encyklopedia Zarządzania, [online:] https://mfiles.pl/pl/index.php/Spo%C5%82eczne%C5%84stwo_informacyjne – 8 III 2023.

czytelniczej nastolatków, „naturalną potrzebą człowieka jest wyrażanie własnych myśli, dążeń i marzeń, ale także utrwalanie ich za pomocą ustnych lub pisemnych realizacji językowych”². Sposobów wyrażania tychże realizacji należy upatrywać najpierw w naściennych malowidłach jaskiniowych, następnie w książce pisanej, a potem – dzięki wynalazkowi Jana Gutenberga – drukowanej³.

Rozwój technologii sprawił, że dziś mamy do czynienia z tzw. epoką ekranów i współcześni użytkownicy bibliotek pragną poznawać i zdobywać wiedzę dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technologii, internetu oraz coraz częściej e-czytania i e-książki⁴.

Nie dziwi zatem fakt, że szeroko rozumiane technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK)⁵ znalazły swoje zastosowanie również na płaszczyźnie marketingu bibliotecznego i propagowania idei czytelnictwa.

Współcześni bibliotekarze, w tym także pracownicy bibliotek pedagogicznych, wykorzystując możliwości nowoczesnych technologii, starają się promować czytanie wśród różnych grup społecznych, również nauczycieli i studentów kierunków pedagogicznych.

Warto zaznaczyć, że wybuch pandemii COVID-19 przyczynił się do rozkwitu cyfrowych umiejętności pedagogów oraz nauczycieli bibliotekarzy, a książki pedagogiczne, jak zauważa Magdalena Wójcik⁶, od zawsze pełniły i pełnią rolę liderów w odniesieniu do nowych kierunków rozwoju także na płaszczyźnie promocji czytelnictwa z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

Autorka artykułu postawiła sobie za cel zaprezentowanie działań Publicznej Biblioteki Pedagogicznej Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu na polu szerzenia idei czytelnictwa przy udziale i wykorzystaniu nowoczesnych technologii wśród różnych grup czytelników. Ponadto omówiła wybrane publikacje pracowników kaliskiej książki traktujące o wykorzystaniu narzędzi TIK w codziennej pracy bibliotekarza.

² E. Wójcicka, *Rola mediów społecznościowych w kształtowaniu kultury czytelniczej nastolatków*, „Folia Bibliologica” Vol. 59, 2017, s. 135-151, [online:] <https://journals.umcs.pl/fb/article/view/6060> – 8 III 2023.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Pod pojęciem Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych TIK (z ang. Information and Communication Technologies ICT) kryją się różnego rodzaju narzędzia służące do przetwarzania, gromadzenia i przesyłania informacji w formie elektronicznej, zob. *Technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) w rozwijaniu kompetencji zawodowych i społecznych osób z mniejszymi szansami*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, [online:] <http://konferencje.frse.org.pl/TIK/article/Definicje/lang:pl> – 8 III 2023.

⁶ M. Wójcik, *Nowe technologie informacyjno-komunikacyjne w bibliotekach pedagogicznych*, [w:] *Biblioteki pedagogiczne dziś. Nowe doświadczenia i wyzwania*, red. A. Fluda-Krokos, D. Kawoń-Noga, M. Wójcik, Kraków 2022, s. 56-57.

Referat o podobnej tematyce Pomiecińska wygłosiła podczas konferencji pt. „Cyfrowa różnorodność – biblioteka w świecie technologii” organizowanej przez SpołEd w Bibliotece, Centrum Edukacji Obywatelskiej oraz Centrum Cyfrowe⁷.

PRZYKŁADY WYKORZYSTANIA NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII NA RZECZ PROMOCJI CZYTELNICTWA

Prezentację wybranych działań pracowników kaliskiej księżnicy na rzecz szerzenia idei czytelnictwa z wykorzystaniem nowoczesnych technologii należy rozpocząć od zwrócenia szczególnej uwagi na wpływ, jaki pandemia koronawirusa wywarła na sposoby promocji działań bibliotecznych. Z uwagi na brak bezpośredniego kontaktu z czytelnikiem czynności te musiały zmienić swój charakter, a wielu bibliotekarzy, korzystając z różnego rodzaju aplikacji służących do tworzenia awatarów poprzez wybór odpowiedniego znaku graficznego, zbudowało tzw. markę osobistą nauczyciela-bibliotekarza. Zabieg ten miał na celu połączenie konkretnych działań z osobą za nie odpowiedzialną, a także nawiązanie relacji między twórcą danej prezentacji czy zadania online, a jego odbiorcą, szczególnie w czasach całkowitej izolacji społeczeństwa.

Podążając za tym nowoczesnym trendem marketingu bibliotecznego, autorka artykułu od ponad dwóch lat funkcjonuje dla lokalnej społeczności, a także nauczycieli i młodzieży współpracujących z placówką pod pseudonimem bibliotekarki Róży. Bibliotekarka Róża zyskała duże uznanie w swoim środowisku, a inicjatywy sygnowane tą marką cieszą się coraz większą popularnością wśród użytkowników biblioteki, przyczyniając się do rozbudzenia zainteresowań czytelnictwa.

1. Znak graficzny bibliotekarki Róży stworzony w programie Bitmoji.

Źródło: zbiory własne Autorki

Z wachlarza dostępnych aktualnie narzędzi, programów i aplikacji przydatnych w promocji czytelnictwa, wykorzystywanych przez pracowników Książnicy Pedago-

⁷ Konferencja pt. „Cyfrowa różnorodność – biblioteka w świecie technologii” odbywała się w dniach 24-25 marca 2022 r. w Warszawie. Autorka artykułu wygłosiła referat pt. „Cyfrowe opowieści bibliotekarki Róży, czyli krótko o tym, jak wykorzystać TIK w bibliotece”.

gicznej w Kaliszu, jako pierwszy należy wymienić program Canva, który winien znaleźć się w cyfrowym notatniku każdego nauczyciela-bibliotekarza. Aplikacja pozwala w szybki i łatwy sposób przygotować wiele atrakcyjnych grafik, tj. plakatów czy zaproszeń, które są nieodzownym elementem promocji działań bibliotecznych. Jej wykorzystanie wśród bibliotekarzy stało się powszechne, a sam program został na tyle rozbudowany, że daje także dużo innych możliwości, np. tworzenia filmów czy prezentacji.

Warto zwrócić uwagę, że właśnie filmy w świecie marketingu bibliotecznego od dawna już pełnią istotną rolę i są bardzo często stosowanym narzędziem promocji. Wykorzystując tę formę przekazu informacji, pracownicy kaliskiej biblioteki opracowali cykl filmików instruktażowych pod wspólną nazwą *Biblioteczne tutoriale – krok po kroku w tajemnice biblioteki* skierowany do nauczycieli i studentów uczelni kaliskich, przedstawiający zasady korzystania m.in. z katalogów bibliotecznych czy też dostępnego w bibliotece terminalu Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academica.

2. Jeden ze slajdów prezentacji multimedialnej przedstawionej podczas wystąpienia na VI Nowym Ogólnopolskim Forum Bibliotek Pedagogicznych – *Książka. Stan umysłu* w Krakowie w dniach 9-10 czerwca 2022 r. Źródło: zbiory własne Autorki

Podjmując różnorakie działania na polu szerzenia idei czytelnictwa przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii, nie wolno zapomnieć o periodykach, które dla czytelników są źródłem najbardziej aktualnych informacji na określony temat. Wiedząc doskonale, jak ogromny potencjał ukryty jest właśnie w czasopiśmie, pracownicy Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu podejmują wiele działań promujących te zbiory, a jednym z nich było zaproszenie sympatyków naszej biblioteki za pomocą mediów społecznościowych placówki do podjęcia wyzwania czytelniczego, które polegało na poznaniu 52 tytułów czasopism gromadzonych w bibliotece przez kolejne 52 tygodnie 2021 roku. Cykl ten został zapoczątkowany prezentacją czasopisma „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej”⁸, którego wydawcą jest Książnica.

⁸ Czasopismo „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” ukazuje się od 2013 r., a redaktorem naczelnym periodyku jest dr Bogumiła Celer. Strona internetowa czasopisma: <https://ksiaznica70.wixsite.com/blzej-biblioteki>.

Omawiając sposoby promocji czasopism na przykładzie działań kaliskiej biblioteki, warto wspomnieć o wirtualnej półce z czasopismem prezentowanej w social mediach Książnicy. Cykl ten przybliży czytelnikom pięć tytułów wybranych artykułów powiązanych ze sobą tematycznie w odniesieniu do kalendarza świąt nietypowych. Dodatkowym atutem tej formy promocji czasopism była możliwość bezpośredniego przejścia z wirtualnej półki z czasopismem do katalogu kartoteki zagadnieniowej tworzonej w bibliotece.

Bogactwo gromadzonych periodyków, jak również dostępność i różnorodność technologii informacyjno-komunikacyjnych sprawia, iż bibliotekarze starają się promować zbiory na różne sposoby, adresując swoją ofertę do poszczególnych grup społecznych. Podcasty to kolejna metoda, którą kaliscy bibliotekarze wykorzystali do zaprezentowania, tym razem młodszemu pokoleniu – pokoleniu tzw. zetki⁹, zasobów czytelnictwa. Podcast pt. *Tematyczne spotkanie z czasopismem* miał za zadanie przybliżyć dawne, jak i współczesne tytuły czasopism, a także ich związek z grodem nad Prosną i zachęcić do ich czytania.

Kolejną ważną inicjatywą podjętą na rzecz szerzenia idei czytelnictwa przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii było opracowanie elektronicznych książeczek dla najmłodszych czytelników, które prezentowały zbiory naszej placówki w powiązaniu z konkretną porą roku w ramach projektu edukacyjnego „Cztery pory roku”. Książeczki te zostały wykorzystane podczas lekcji bibliotecznych, a także udostępnione nauczycielom edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej jako źródło inspiracji.

Pracownicy kaliskiej biblioteki, podążając za zmieniającymi się trendami bibliotecznymi, w ramach działań związanych z upowszechnianiem czytelnictwa opracowali również wirtualne pokoje zagadek, co – jak się okazało – przyniosło wiele korzyści. Placówka zaistniała w świadomości młodzieży, która chętniej zaczęła zaglądać na profile społecznościowe biblioteki, a w oczach pedagogów stała się nowoczesnym centrum informacji¹⁰.

Wykorzystując tę metodę promocji czytelnictwa, do tej pory opracowano sześć wirtualnych escape roomów, wśród których warto zwrócić uwagę na ten o nazwie „Poznaj magię czasopisma”, którego zadaniem było zaprezentowanie czasopisma „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej”. *Escape room* składał się z kompletu czterech zagadek, stworzonych przy wykorzystaniu różnego rodzaju narzędzi TIK¹¹. „Wszystkim śmiałkom, którzy zdecydowali się na jego rozwiązanie, towarzyszyła bibliotekarka Róża, a pomocne okazały się kartka papieru

⁹ Pokolenie zetki – osoby urodzone w latach 1995-2012, które w większości nie pamiętają lub nie znają czasów, kiedy nie było dostępu do internetu, zob. N. Nurek, *Pokolenie Zet, czyli pokolenie post-millennialsów*, Golden Submarine, [online:] <https://blog.goldensubmarine.com/pokolenie-zet-czyli-pokolenie-post-millennialsow/> – 8 III 2023.

¹⁰ R. Pomiecińska, *Wirtualne escape roomy jako nowy sposób promocji czytelnictwa na przykładzie działań Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum” 2021, nr 33, s. 86, [online:] <https://czasopisma.uni.lodz.pl/librorum/article/view/13027/12616>.

¹¹ *Ibidem*, s. 82-83.

i ołówek”¹². Po poprawnym rozwiązaniu łamigłówek uczestnicy otrzymywali odznakę „Super Redaktora”. *Escape room* powstał na potrzeby konkursu na scenariusz lekcji bibliotecznej online organizowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego pt. „Wirtualna lekcja”, w którym autorka artykułu zajęła trzecie miejsce. Warto zaznaczyć, iż opracowane materiały z powodzeniem zostały wykorzystane podczas prowadzenia zajęć bibliotecznych pt. „Jak powstaje czasopismo?”¹³.

„W poszukiwaniu Ligii i Winicjusza” to kolejny promujący czytelnictwo *escape room* stworzony w przestrzeni wirtualnej, będący efektem współpracy R. Pomiecińskiej z nauczycielem języka polskiego jednej z kaliskich szkół. Podczas spotkania w bibliotece pojawił się pomysł tworzenia wirtualnych pokoi zagadek jako środka dydaktycznego przydatnego do omawiania danej lektury. Wspomniany *escape room* jest pierwszą tego typu aktywnością, a jego głównym zadaniem jest sprawdzenie znajomości lektury *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza wśród młodzieży szkolnej. W przyszłości planowane jest powstanie kolejnych pokoi do wykorzystania przez nauczycieli na lekcjach języka polskiego¹⁴.

Warto również wspomnieć o lekcjach bibliotecznych, które także są doskonałą okazją do rozbudzenia zainteresowań czytelniczych wśród różnych grup społecznych. Posługując się szeroko rozumianymi narzędziami TIK oraz korzystając z dobrodziejstw XXI wieku, jakimi są tablice multimedialne czy smartfony, bibliotekarze kaliskiej księgarni prowadzą liczne zajęcia biblioteczne, które znacząco przyczyniają się do promocji czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży z terenu Kalisza i okolic. W czasach całkowitego lockdownu zajęcia te tworzone były przy wykorzystaniu kreatora stron internetowych Wix.com w formie gotowych nagrań wideo do wykorzystania przez nauczycieli i bibliotekarzy na lekcjach. Później, w związku ze złagodzeniem panujących obostrzeń, a także przy wsparciu platform służących do spotkań online, zajęcia zmieniły swoją formę, a bibliotekarze zaczęli opracowywać prezentacje pomocnicze ułatwiające prowadzenie lekcji. Niezwykle użyteczna w tworzeniu różnorodnych zadań do wykorzystania na lekcjach bibliotecznych online, a później także w sposób tradycyjny, okazała się platforma Genial.ly, która dzięki swym ogromnym możliwościom sprawia, że materiały są o wiele ciekawsze i przybierają atrakcyjną formę graficzną.

Dzięki połączeniu możliwości wspomnianego już programu Genial.ly oraz tzw. skryptów Scape i Sandbox¹⁵ autorka artykułu miała sposobność stworzenia wielu TIK-owych aktywności bibliotekarki Róży z przeznaczeniem dla dzieci i młodzieży na różnych etapach kształcenia. Wśród nich warto wymienić m.in. biblioteczne dobble, biblioteczny kalendarz adwentowy czy też memory z dźwiękiem. Aktywności

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, s. 83.

¹⁴ *Ibidem*, s. 84.

¹⁵ Skrypty Scape i Sandbox to nakładki, które w połączeniu z programem Genial.ly pozwalają uzyskać np. efekt pisanego na maszynie.

te cieszą się dużym zainteresowaniem wśród kaliskich pedagogów, a dla bibliotekarza opracowującego materiały są doskonałą okazją do poznania i rozwoju własnych kompetencji cyfrowych.

3. Strona tytułowa Bibliotecznego Kalendarza Adwentowego bibliotekarki Róży.

Źródło: zbiory własne Autorki

Omawiając działania pracowników kaliskiej ksiąźnicy pod kątem szerzenia idei czytelnictwa przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii, nie sposób nie wspomnieć także o blogach, które pozwalają w niekonwencjonalny sposób prowadzić komunikację między bibliotekarzem a współczesnym czytelnikiem. Dodatkowo są miejscem „przemycania” bibliotecznych ciekawostek oraz komentowania ważnych wydarzeń o charakterze bibliotecznym¹⁶.

Prowadzony przez pracowników kaliskiej biblioteki blog pt. *Na kanapie* to doskonałe miejsce do zaprezentowania recenzji wybranych pozycji książkowych i przez to zachęcenie do ich czytania. Na blogu swoje miejsce znalazła zakładka „seryjni czytelnicy”, która przybliży szerszemu gronu odbiorców – zwłaszcza młodych – wiele ciekawych serii wydawniczych, w tym także tę blisko związaną z miastem nad Prosną, czyli *Kaliszanie*, ukazującą sylwetki zacnych obywateli miasta, m.in. Alfonsa Parczewskiego – patrona naszej biblioteki czy też Adama Chodyńskiego – historyka i regionalisty¹⁷.

Warto również wspomnieć o drugim z blogów, który prezentuje zbiory i działania czytelnicy Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu, a ponadto jest miejscem udostępniania tzw. tikowych inspiracji, a więc różnych quizów i zagadek tworzonych przy pomocy nowoczesnych technologii przez bibliotekarzy Książnicy dla nauczycieli, przeznaczonych do wykorzystania na zajęciach z dziećmi i młodzieżą.

¹⁶ R. Pomiecińska, *TIK narzędziem w rękach nauczyciela-bibliotekarza na przykładzie działań Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu*, „Edumyśli” 2020, nr 1, s. 14.

¹⁷ Seria biograficzna *Kaliszanie* powstała w 2010 r. z inicjatywy profesora Krzysztofa Walczaka – nauczyciela akademickiego, bibliotekoznawcy, regionalisty oraz prezesa Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Do dziś w serii ukazało się 20 tomików prezentujących sylwetki postaci związanych z Kaliszem m.in. Eligiusza Kor-Walczaka czy Marii Konopnickiej.

Mówiąc o blogach tworzonych przez kaliskich bibliotekarzy, należy także przywołać ten o nazwie *Biblioteczne cymelia* prezentujący najcenniejsze zbiory placówki m.in. starodruki, rękopisy, grafiki, stare fotografie czy też dokumenty życia społecznego. Blog stanowi doskonałe źródło informacji o zbiorach specjalnych biblioteki, wśród których warto wymienić najstarszy starodruk, jakim jest *Biblia Gdańska* datowana na 1632 rok. Należy podkreślić, iż dwa lata temu książka ta przeszła gruntowny proces konserwacji, szczegółowo opisany na wyżej wspomnianym blogu.

Na uwagę zasługuje fakt, że pracownicy biblioteki prowadzą dodatkowo dwa blogi tematyczne pt. *Wyszperane w czytelni* oraz *Historia Kalisza balladą opowiedziana*.

Przywołane powyżej zbiory specjalne znajdujące się w bibliotece, ich unikatowy charakter, a także ogromna wartość sprawiają, że pracownicy kaliskiej księżnicy podejmują wiele działań promujących te materiały biblioteczne. Opracowanie wystaw tematycznych w formie tradycyjnej i online znacząco wpływa na popularyzowanie zbiorów, jak również czytelnictwa. Z przygotowanych dotąd ekspozycji warto wymienić tę powstałą w 2019 roku z okazji jubileuszu biblioteki prezentującą działania oraz zmiany, jakie zaszły na przestrzeni 70 lat jej funkcjonowania.

Nowoczesne technologie doskonale sprawdzają się również podczas organizacji spotkań mających na celu upowszechnianie czytelnictwa. Przykładem takiego działania było zorganizowanie we współpracy z kaliskim stowarzyszeniem Stacja Inspiracja spotkania dla nauczycieli promującego książkę Łukasza Bernady pt. *Fortepian ze strychu*, podczas którego zaprezentowano aktywności z wykorzystaniem narzędzi TIK opracowane na podstawie wspomnianej publikacji.

Pracownicy kaliskiej biblioteki, wykorzystując w swoich działaniach rozmaite narzędzia i aplikacje TIK, nie zapominają także o nauczycielach, pragnąc, tak jak już wcześniej wspomniałam, być dla nich liderem – przewodnikiem w wykorzystaniu nowych technologii w procesie edukacji młodego człowieka, również w kontekście rozwoju jego zainteresowań czytelniczych. Z wielu inicjatyw podjętych przez bibliotekarzy Książnicy jako pierwszą należy wymienić powołaną w 2020 roku Sieć Współpracy i Samokształcenia Nauczycieli „TIK-owy Nauczyciel”, której głównym zadaniem jest pomoc pedagogom w doborze i obsłudze wybranych aplikacji i narzędzi TIK.

Prowadzone w jej ramach warsztaty są okazją do wymiany doświadczeń z zakresu wykorzystania nowych technologii na kolejnych etapach kształcenia, a zwieńczeniem jest opracowanie przewodników, które obrazują, jak krok po kroku wykorzystać dany program czy aplikację w codziennej pracy.

Bibliotekarze, współpracując z wieloma placówkami oświatowymi z terenu Kalisza i okolic, podjęli się także opracowania tzw. pakietów materiałów dydaktycznych dla nauczycieli wspomagających ich pracę. Pakiety te zawierają wskazówki bibliograficzne, odsyłające do katalogu książek, czasopism oraz zbiorów specjalnych biblioteki, jak również wykazy scenariuszy, ciekawych stron internetowych i zadań interaktywnych na określony temat. Pomysł ten został pozytywnie przyjęty przez kaliskie środowisko nauczycielskie do tego stopnia, że dziś wspólnie opracowujemy zestawy

materiałów dydaktycznych, które trafiają do nauczycieli za pomocą poczty elektronicznej i są udostępniane w mediach społecznościowych biblioteki.

4. Strona tytułowa pakietu materiałów dydaktycznych dla nauczyciela – „Wolontariat”.

Źródło: zbiory własne Autorki

Cyfrowa różnorodność i dostępność nowoczesnych narzędzi pozwala też tworzyć tzw. korkowe tablice materiałów edukacyjnych online związanych tematycznie z jakimś zagadnieniem, np. czytelnictwem dzieci i młodzieży. Materiały te są opracowywane według potrzeb zgłaszanych przez pedagogów.

Potencjał cyfrowych możliwości we współczesnym świecie sprawia, że bibliotekarze bardzo chętnie dzielą się swoimi poczynaniami na płaszczyźnie wykorzystania narzędzi cyfrowych w kontekście szerzenia idei czytelnictwa, także na łamach wielu czasopism o zasięgu krajowym. Przykładem takich publikacji jest – wspomniany już powyżej – tekst autorki artykułu R. Pomiecińskiej pt. *Wirtualne escape roomy jako nowy sposób promocji czytelnictwa na przykładzie działań Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu* zamieszczony w czasopiśmie „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum” czy też artykuł dr Bogumiły Celer pt. *Blogi bibliotek pedagogicznych i szkolnych narzędziem kształtowania kultury czytelniczej dzieci i młodzieży. Przegląd inicjatyw* opublikowany w wydawnictwie pt. *Czytelnicy – zasoby informacji i wiedzy. Tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej*¹⁸.

ZAKOŃCZENIE

W artykule pt. *Technologie informacyjno-komunikacyjne w krzewieniu kultury czytelniczej uczniów klas I-III szkoły podstawowej* Piotr Szeligowski i Monika

¹⁸ B. Celer, *Blogi bibliotek pedagogicznych i szkolnych narzędziem kształtowania kultury czytelniczej dzieci i młodzieży. Przegląd inicjatyw*, [w:] *Czytelnicy. Zasoby informacji i wiedzy, tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej*, red. nauk. A. Dymmel, S.D. Kotuła, Lublin 2017, s. 327-340.

Wachowicz zastanawiają się nad potrzebą dostosowania języka nauczycieli i bibliotekarzy do potrzeb współczesnych odbiorców oraz użytkowników bibliotek, aby wzbudzić w nich chęć do czytania¹⁹. Powstaje zatem pytanie, czy tym językiem są szeroko rozumiane narzędzia i aplikacje TIK? Patrząc na tempo ich rozwoju, a także coraz większe wykorzystanie w działaniach bibliotecznych, można pokusić się o stwierdzenie, że tak. Bibliotekarze, w tym także pracownicy kaliskiej ksiąźnicy, coraz chętniej po nie sięgają i odkrywają ich możliwości. Te wszystkie działania nie byłyby możliwe bez zaistnienia biblioteki w social mediach dostępnych w przestrzeni wirtualnej, bowiem to właśnie one są dziś podstawowym elementem nowoczesnego marketingu bibliotecznego.

Reasumując, pragnę podkreślić, że przedstawione powyżej działania stanowią jedynie drobny wycinek inicjatyw organizowanych przez bibliotekarzy kaliskiej ksiąźnicy na rzecz promocji czytelnictwa przy udziale i wykorzystaniu nowoczesnych narzędzi, których z pewnością będzie coraz więcej.

BIBLIOGRAFIA

- Nurek N., *Pokolenie Zet, czyli pokolenie post-millennialsów*, Golden Submarine, [online:] <https://blog.goldensubmarine.com/pokolenie-zet-czyli-pokolenie-post-millennialsow>.
- Pomiecińska R., *TIK narzędziem w rękach nauczyciela-bibliotekarza na przykładzie działań Ksiąźnicy Pedagogicznej w Kaliszu*, „Edumysli” 2020, nr 1, s. 13-15, <https://odn.kalisz.pl/wp-content/uploads/2020/05/edumysli-nr-03-exit.pdf>.
- Pomiecińska R., *Wirtualne escape roomy jako nowy sposób promocji czytelnictwa na przykładzie działań Ksiąźnicy Pedagogicznej w Kaliszu*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 2021, nr 33, s. 75-87, <https://doi.org/10.18778/0860-7435.33.06>.
- Spółczeństwo informacyjne*, Encyklopedia Zarządzania, [online:] https://mfiles.pl/pl/index.php/Sp%C5%82ecze%C5%84stwo_informacyjne.
- Szeligowski P., Wachowicz M., *Technologie informacyjno-komunikacyjne w krzewieniu kultury czytelniczej uczniów klas I-III szkoły podstawowej*, [w:] *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelniczej młodego pokolenia*, red. nauk. M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska, Łódź 2017, s. 33-45, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*.
- Technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) w rozwijaniu kompetencji zawodowych i społecznych osób z mniejszymi szansami*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, [online:] <http://konferencje.frse.org.pl/TIK/article/Definicje/lang:pl>.
- Wójcicka E., *Rola mediów społecznościowych w kształtowaniu kultury czytelniczej nastolatków*, „Folia Bibliologica” Vol. 59, 2017, s. 135-151, <https://doi.org/10.17951/fb.2017.59.135>.

¹⁹ P. Szeligowski, M. Wachowicz, *Technologie informacyjno-komunikacyjne w krzewieniu kultury czytelniczej uczniów klas I-III szkoły podstawowej*, [w:] *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelniczej młodego pokolenia*, red. nauk. M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska, Łódź 2017, s. 33-45, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*.

Wójcik M., *Nowe technologie informacyjno-komunikacyjne w bibliotekach pedagogicznych*, [w:] *Biblioteki pedagogiczne dziś. Nowe doświadczenia i wyzwania*, red. A. Fluda-Krokos, D. Kawoń-Noga, M. Wójcik, Kraków 2022, s. 35-64.

ABSTRAKT

Kaliszka Książnica Pedagogiczna od wielu lat aktywnie włącza się w proces wykorzystania nowoczesnych technologii na rzecz promocji czytelnictwa. Ostatnie dwa lata pandemii COVID-19 w szczególny sposób pokazały, ile można osiągnąć, wykorzystując technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) na rzecz rozbudzenia zainteresowań czytelniczych wśród różnych grup społecznych. W artykule przedstawiono przykładowe działania z wykorzystaniem narzędzi TIK stosowane w codziennej pracy nauczyciela-bibliotekarza w kontekście rozwoju czytelnictwa, wśród których warto wymienić m.in. spotkania Sieci Współpracy i Samokształcenia Nauczycieli „TIK-owy Nauczyciel”, tworzenie cyfrowych materiałów dydaktycznych oraz organizację innych spotkań. Autorka prezentuje różnego rodzaju gry, quizy, blogi i escape roomy cyfrowe, które również przyczyniają się do rozwoju czytelnictwa, szczególnie w odniesieniu do dzieci i młodzieży odwiedzających bibliotekę. Ponadto zwraca uwagę na wydawnictwa prezentujące działania bibliotekarzy Książnicy z zakresu wykorzystania nowoczesnych technologii w edukacji.

Słowa kluczowe: czytelnictwo, nowoczesne technologie, biblioteki, promocja

ABSTRACT

The Use of Modern Technologies in the Area of Propagating the Idea of Reading on the Example of Activities of the Public Pedagogical Library of A. Parczewski Pedagogical Library in Kalisz

For many years, the Kalisz Pedagogical Library has been actively participating in the process of the use of modern technologies in favour of the reading promotion. The last two years of the pandemic COVID-19 showed in a particular way how much can be achieved using various informational and communicational technologies (TIK), for awaking the reading interests among different social groups. The article presents exemplary activities with the usage of TIK tools employed in the teacher-librarian's everyday work in the context of the reading development. The following activities, among others, are worthy of note: meetings of the Network of Cooperation and Self-Learning of Teachers – the TIK Teacher, creating digital didactic materials, and organisation of other meetings. The author describes games, quizzes, blogs, and digital escape rooms of different kinds, which also contribute to the reading development, especially among children and youth that go to libraries. Furthermore, the author pays attention to publications which present the activities of librarians from the Kalisz Pedagogical Library within the scope of using the modern technologies in education.

Keywords: reading, modern technologies, libraries, promotion

ALDONA ZIMNA

Publiczna Biblioteka Pedagogiczna
Książnica Pedagogiczna im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu

Książnica Pedagogiczna w Kaliszu placówką propagującą czytelnictwo wśród różnych grup użytkowników

Biblioteki gromadzą, opracowują i udostępniają zbiory biblioteczne, tworząc centra informacji bibliotecznej i bibliograficznej. Współczesną bibliotekę pedagogiczną charakteryzuje ponadto rozbudowana oferta edukacyjno-kulturalna, która, zaspokajając potrzeby dzisiejszych czytelników, może stanowić dodatkowy czynnik rozwoju czytelnictwa.

W artykule przedstawiono różnorodne działania Książnicy Pedagogicznej, które ukierunkowane są na propagowanie książki, czytelnictwa i biblioteki. Głównym celem opracowania jest prezentacja przedsięwzięć i pomysłów, które cieszą się największym zainteresowaniem wśród czytelników. Zostały one podzielone według poszczególnych grup użytkowników, a także ze względu na formę przekazu.

Najmłodszą grupę stanowią dzieci z placówek przedszkolnych oraz uczniowie szkół podstawowych klas I-III. Dla tych najmniejszych czytelników przygotowana jest zróżnicowana oferta edukacyjna, skupiająca się głównie na inicjowaniu kontaktów z książką. Przykładem są tu typowe lekcje biblioteczne, programy i projekty edukacyjne. Największą popularnością cieszą się lekcje skoncentrowane wokół tematów: „CzytaMy w bibliotece”, „Tajniki pracy biblioteki”, „Wędrówka książki: od autora do czytelnika”, „Książka dla dzieci, dawniej i dziś”. Książnica z dużym powodzeniem realizuje czytelniczy program edukacyjny „Krąg Zacztyanych Przedszkoli”, skierowany do placówek z Kalisza i powiatu kaliskiego. To program polegający na głośnym czytaniu przedszkolakom literatury dziecięcej przez opiekunów, rodziców, bibliotekarzy,

a także przyjaciół przedszkola. Hasło „Zabawa w czytanie to każdego przedszkolaka ulubione zadanie” ma zwrócić uwagę nauczycielom oraz rodzicom na potrzebę motywowania dziecka do spontanicznego sięgania po książkę. Czytanie ma kojarzyć się z przyjemnością i zabawą, a nie z uciążliwym obowiązkiem. Książka powinna pomagać dziecku otworzyć się na świat i uwierzyć w siebie. Program niewątpliwie wspiera nauczycieli w realizacji zadań dotyczących upowszechniania czytelnictwa wśród najmłodszych. Zainteresowane przedszkola zgłaszają swój udział w programie i powstają w nich punkty biblioteczne. Trafia do nich w formie depozytu 30 książek (literatura pedagogiczna, dziecięca, biblioterapeutyczna), 10 czasopism z zakresu pedagogiki przedszkolnej i pięć płyt CD o tematyce edukacyjnej. W skład kompletu wchodzi także książeczki z serii *100 bajek naszego dzieciństwa* oraz płyty CD z nagraniami najpiękniejszych opowieści dla dzieci, czytanych przez polskich aktorów. Cały pakiet ufundowało kaliskie wydawnictwo Martel, które zostało partnerem przedsięwzięcia. Patronat honorowy nad programem objęła Fundacja ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom. Inspiracje zaczerpnęliśmy m.in. z takich projektów jak:

- ▶ „Czytanie na drugie śniadanie” – projekt autorstwa Anny Giniewskiej – Biblioteka Pedagogiczna Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Gorzowie Wielkopolskim,
- ▶ „Zostań Supermolem Bibliotecznym” – kaliski projekt autorstwa Anny Kubiak z Miejskiej Biblioteki Publicznej im. A. Asnyka w Kaliszu,
- ▶ „W krainie bajek i baśni” – projekt autorstwa Danuty Mazur, Pauliny Gniewek, Anny Kornatowskiej-Grzywacz, Barbary Wilk, Eweliny Selwy – Publiczne Przedszkole w Wysokiej Głogowskiej,
- ▶ Kampania społeczna „Cała Polska czyta dzieciom” – od 19 lat prowadzona przez Fundację ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom.

Każda edycja kończy się uroczystą galą, podczas której wręczone zostają statuetki i certyfikaty: dla przedszkola – tytuł „Zaczytanego Przedszkola”, dla nauczyciela – tytuł „Aktywnego Nauczyciela” oraz dla dzieci – medale „Rozczytanego Przedszkolaka”.

Równie udanym projektem przedszkolnym są „Cztery pory roku”. Spotkania te corocznie wzbogacane zostają o dodatkowe zajęcia np. z rytmiki.

Z myślą o rodzicach, którzy przychodzą do biblioteki z małymi dziećmi, również w wieku przedszkolnym, zaaranżowano w Wypożyczalni Kącik Małego Czytelnika, gdzie można pooglądać i poczytać ulubioną bajkę, pokolorować obrazek lub ułożyć puzzle.

Od kilku lat Książnica popularyzuje zajęcia z teatrykiem *kamishibai*, które przybierają różnorodne formy, ciesząc się dużym zainteresowaniem wśród uczniów i ich opiekunów. Dla nauczycieli zostało przeprowadzone szkolenie, którego wymiernym efektem jest fakt, że uczestnicy spotkania, a jednocześnie czytelnicy Książnicy, wypożyczają opowiadania wraz z teatrykiem, a następnie samodzielnie realizują zajęcia z uczniami we własnych placówkach. Ponadto dla uczniów szkół podstawowych opracowywane są w ramach realizacji kierunków polityki oświatowej, określanych corocznie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, różnego typu biblioteczne

projekty. Jako przykłady wymienić można: „Z biblioteką przez rok cały”¹, czy „Szkolnej ławy czar – przygoda z kaligrafią i książką”. Projekty przeprowadzane są w ramach wspomagania w zgłoszonych placówkach oświatowych.

Tradycyjnie od 2017 roku Książnica organizuje święto czytania dla dzieci, włączając się w obchody Ogólnopolskiego Tygodnia Czytania Dzieciom (OTCD). Tegorocznym hitem zajęć – wraz z czytaniem wierszy o ekologii w myśl hasła XXI edycji OTCD „Polscy autorzy dla klimatu” – były warsztaty, podczas których uczestnicy własnoręcznie kolorowali koszulki. Pomysłodawczyniami zajęć były młode bibliotekarki – stażystki Książnicy Pedagogicznej. Przedstawione wydarzenia bardzo często organizowane są w ramach współpracy ze środowiskiem lokalnym, np. z: Uniwersytetem Trzeciego Wieku „Calisia”, wydawnictwem Martel, handlową Galerią Tęcza, Nadleśnictwem Kalisz. Dużym przedsięwzięciem, które ma już swoją biblioteczną historię, jest organizacja Festiwalu Pluszowego Misia. Ta czytelnicza impreza stała się tak popularna wśród lokalnych placówek oświatowych, że zamiast tygodnia mogłaby trwać w naszej bibliotece przez cały listopad.

Bibliotekarze Książnicy w sposób szczególny, czasem niekonwencjonalny, upowszechniają czytelnictwo poprzez różne akcje czytelnicze, nawiązując m.in. do obchodów takich świąt z kalendarza jak: Międzynarodowy Dzień Książki dla Dzieci, Dzień Książki i Praw Autorskich, Dzień Miłośników Książki czy Ogólnopolski Dzień Głośnego Czytania. Ważną inicjatywą promującą czytelnictwo jest organizacja spotkań autorskich dla dzieci i młodzieży. W Książnicy miały miejsce wizyty takich pisarek jak: Ewa Nowak, Monika Sawicka-Kacprzak, Agnieszka Frączek, Magdalena Miczek czy autora opowiadań o ekologii – Jakuba Tyłmana.

Kolejną grupę użytkowników biblioteki stanowią uczniowie klas IV-VIII, którym podczas zajęć przedstawiany jest m.in. kaliski pisarz – Eligiusz Kor-Walczak, autor *Baśni i legend kaliskich*. Spotkania przez pewien czas wzbogacone były kuratorskim oprowadzaniem po wystawie dotyczącej jego postaci. Dla uczniów przygotowano także zajęcia na temat innych znanych i cenionych kaliszan, jak np.: „Adam Asnyk – o i w Kaliszu”, „Stefan Szolc-Rogosiński i jego związki z Kaliszem”, „Kalisz i jego okolice w twórczości Marii Dąbrowskiej”. Oprócz tego odbywają się lekcje: „Gwara uczniowska – portret własny ucznia” i „Z jakich podręczników uczyli się wasi dziadkowie? – dawne podręczniki szkolne w zbiorach Książnicy Pedagogicznej”, które z kolei urozmaicane są warsztatami z kaligrafii.

Najstarszej grupie uczniów – młodzieży szkół ponadpodstawowych, proponowane są m.in. spotkania przedstawiające „Życie – dzieło – pasje Władysława Kościelniaka” czy „Natalię Gałczyńską – pisarkę, autorkę książek dla dzieci i młodzieży”. Ponadto bibliotekarze Książnicy rozpoczęli organizację bibliotecznych debat, które niewątpliwie posiadają walory kształcące i poznawcze. Uczą kreatywności, empatii

¹ A. Zimna, *Z biblioteką przez rok cały – przykład współpracy Książnicy Pedagogicznej ze szkołami w ramach wspomagania edukacji czytelniczej uczniów*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2022, nr 1/2(18/19), s. 122-125.

oraz szacunku do rozmówcy. Pierwsza z nich – debata oksfordzka, odbyła się pod hasłem „Książka i tolerancja w życiu młodych ludzi”. W dyskusji udział wzięli uczniowie dwóch kaliskich szkół średnich: I LO im. Adama Asnyka oraz II LO im. Tadeusza Kościuszki. Przysłuchiwała im się młodzież ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 1 im. Janusza Korczaka w Kaliszu oraz bibliotekarze z innych szkół. Organizacja debaty z udziałem kaliskich licealistów poświęcona książce i tolerancji nie była przypadkowa, miała bowiem miejsce w tygodniu, gdy biblioteka obchodziła Ogólnopolski Dzień Głośnego Czytania oraz Międzynarodowy Dzień Bez Przemocy. Oba te aspekty niewątpliwie mają znaczący wpływ na nasze życie, a poznanie różnych stanowisk młodego pokolenia było zajmującym doświadczeniem².

Bibliotekarze Książnicy wspierają także rozwój uczniów z niepełnosprawnościami poprzez organizację zajęć bibliotecznych dla tej grupy dzieci i młodzieży. W ramach współpracy z sąsiadującym z biblioteką Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym nr 1 prowadzimy Integracyjny Klub Książki, wdrażając hasło „Od czytania do działania”. Każde spotkanie rozpoczynamy zapoznaniem uczestników z odpowiednią literaturą, przechodząc następnie od czytania do tematycznych, praktycznych warsztatów. W ten sposób biblioteka wspomaga pracę szkoły, przyczyniając się do adaptacji dzieci z niepełnosprawnościami do pełnowartościowego życia w otaczającym społeczeństwie.

Kolejną grupę użytkowników Książnicy, niewątpliwie wyróżnioną, stanowią nauczyciele i studenci kierunków pedagogicznych. Każda biblioteka pedagogiczna proponuje im wieloraką ofertę, zaczynając od bogatego księgozbioru pedagogicznego, przez organizację szkoleń, konferencji, konsultacje grupowe i indywidualne, prowadzenie sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli, warsztaty oraz spotkania edukacyjno-kulturalne. Zarówno bieżąca obserwacja, bezpośredni kontakt z czytelnikiem – nauczycielem, jak i biblioteczne statystyki dowodzą, że lokalna kadra pedagogiczna jest zainteresowana tak księgozbiorem, jak i proponowaną ofertą. Przeprowadzona w kwietniu 2022 roku „ankieta efektywności” wśród uczestników wszystkich sieci działających w Książnicy pokazuje, iż najbardziej aktywną grupę stanowią nauczyciele dyplomowani³. Placówka systematycznie stara się wspomagać pracę nauczycieli i umożliwiać ich samorozwój. Takim przykładem jest organizacja punktów bibliotecznych w placówkach szkolnych i przedszkolnych.

Niezmierznie ważną grupę użytkowników Książnicy stanowią seniorzy. XXI wiek przyniósł nieodwracalne przemiany demograficzne, związane ze zjawiskiem starzenia się naszego społeczeństwa. Dlatego seniorzy to obecnie coraz liczniejsze

² *Debata oksfordzka w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu*, Calisia.pl. Ulubiony portal kaliszan, [online:] <https://calisia.pl/debata-oxfordzka-w-ksiaznicy-pedagogicznej-w-kaliszu,52841> – 27 IV 2023.

³ A. Zimna, *Wpływ efektywności sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli, działających w Książnicy Pedagogicznej na pracę zawodową nauczycieli – raport z badań*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2022, nr 1/2(18/19), s. 84-93.

grono aktywnych czytelników. Często są czynnymi odbiorcami wszelkich inicjatyw kulturalnych organizowanych przez bibliotekę. To jednak grupa szczególna, bo wymagająca bardziej indywidualnego podejścia i zainteresowania. Nierzadko są wśród nich osoby schorowane, z różnymi dysfunkcjami. Bibliotekarze z myślą o seniorach podejmują ciekawe inicjatywy, dzięki którym mają oni bliski kontakt z książką, czasopismem, ciekawymi zbiorami bibliotecznymi. Wielu seniorów traktuje bibliotekę nie tylko jako miejsce, gdzie wypożycza się książki, ale jako przestrzeń na rozmowę, ludzką życzliwość i zainteresowanie. Książnica niejednokrotnie znajduje wśród nich partnerów, współorganizując odczyty, warsztaty czy wernisaże wystaw. Przykładem takiej współpracy są wspólne działania z Uniwersytetem Trzeciego Wieku „Calisia”⁴.

Istotnym czynnikiem wspomagającym rozwój czytelnictwa jest bezpośredni kontakt z książką. Biblioteka pedagogiczna w Kaliszu w momencie oddania do użytku w grudniu 2020 roku nowych przestrzeni wyodrębniła księgozbiór z wolnym dostępem, który cieszy się dużym zainteresowaniem, zarówno wśród seniorów, odwiedzających bibliotekę dzieci, jak i pozostałych aktywnych czytelników (nauczycieli i studentów), którzy oczekując na książki z magazynu głównego, mogą swobodnie zapoznać się i wybrać dodatkowo literaturę dostępną na miejscu w wypożyczalni⁵.

Do działań bibliotecznych upowszechniających czytelnictwo zaliczyć należy organizowanie spotkań autorskich, spotkań z ciekawymi osobami w cyklach zatytułowanych: „Spotkajmy się w bibliotece”, „Znani/nieznani Wielkopolanie”, „Ludzie z pasją” oraz tradycyjnie przygotowywanie takich wydarzeń jak: Narodowe Czytanie, Tydzień Bibliotek czy Noc Bibliotek. Ważną inicjatywą biblioteczną jest także *book-crossing*, czyli tworzenie miejsc z książkami, którymi możemy podzielić się z innymi. Od paru już lat akcję tę współorganizujemy z handlową Galerią Tęcza. Warto nadmienić, iż w uwalnianiu książek wspierają nas osoby, które bezinteresownie przekazują do biblioteki własne księgozbiory. Nietuzinkowymi działaniami promującymi książkę i czytanie są kreatywne pomysły zachęcające do wspólnej zabawy czytelniczej np. w walentynki, z okazji Świąt Bożego Narodzenia, a także różnego typu konkursy. Istotną usługą wspomagającą czytelnictwo wśród gości Książnicy jest możliwość korzystania z całodobowej czytelnicy Ibuk Libra.

Obok działań oferowanych w bezpośrednich kontaktach z użytkownikami placówki, ważnym elementem propagowania książki i czytelnictwa są media społecznościowe. Głównym medium służącym popularyzacji różnorodnych działań czytelniczych jest Facebook, gdzie zamieszczamy m.in. następujące cykle postów:

- ▶ „Wypożyczalnia poleca na środę...”,
- ▶ „Poniedziałki z serią”, „Zaczytani na obrazie”, „Wypożyczalnia poleca...”,

⁴ 15-lecie Uniwersytetu Trzeciego Wieku „Calisia” – finisz jubileuszowych obchodów, „Życie Kalisza” 11 IX 2022, [online:] <https://zyciekalisza.pl/artukul/15-lecie-universytetu/1350631> – 27 IV 2023.

⁵ A. Zimna, *Nowe przestrzenie kaliskiej Książnicy*, „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2021, nr 1/2(16/17), s. 8-13.

- „Bibliotekarz poleca literaturę...”,
- „Dział gromadzenia poleca – książki podarowane przez czytelników”,
- „Dział gromadzenia poleca nowości”,
- „Weekendowa zabawa czytelnicza” – ze zbiorów specjalnych,
- „Między nami czytelnikami – marketing szeptany, czyli ciekawe rozmowy o książkach”,
- „Galeria na fotelu – czytelnicy czytelnikom”,
- „Dzień z życia bibliotekarza zbiorów specjalnych”,
- „Czytelnia poleca”,
- „Newsletter Czytelni”.

Bibliotekarze wypożyczalni, promując „najaktywniejszego czytelnika i najpopularniejszą książkę roku 2021” z początkiem roku 2022 uhonorowali dyplomami uznania oraz drobnymi upominkami najaktywniejszą czytelniczkę, którą została seniorka i najaktywniejszego czytelnika roku, którym okazał się doktorant Uniwersytetu im. A. Mickiewicza / Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego w Kaliszu. Ogłoszone zostały również „Top listy najpoczytniejszych książek” z beletrystyki i literatury pedagogiczno-psychologicznej.

Pośród pozostałych prowadzonych przez bibliotekarzy Książnicy form aktywności na uwagę zasługują blogi biblioteczne: *Na kanapie* (prowadzony przez bibliotekarki z Działu Udostępniania Zbiorów i z Działu Gromadzenia i Opracowywania Zbiorów), *Biblioteczne cymelia* (prowadzony przez kierownika Działu Zbiorów Specjalnych) oraz *Wyszperane w Czytelni* (prowadzony przez Dział Informacyjno-Bibliograficzny). W nowoczesny i szczególny sposób promują one książki, propagując czytelnictwo⁶.

Istotną aktywnością, która przyczynia się do popularyzacji czytelnictwa i bibliotekarstwa jest działalność wydawnicza Książnicy, czyli publikacja czasopisma „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej”, którego redaktorem naczelnym jest bibliotekarz Książnicy – dr Bogumiła Celer. Czasopismo tworzą bibliotekarze, nauczyciele, bibliolodzy, historycy, osoby promujące m.in. różnorodne księgozbiory i biblioteczne działania z regionu, a także placówki z innych województw⁷.

Zaprezentowane powyżej inicjatywy dowodzą, że Książnica Pedagogiczna w Kaliszu jest placówką aktywnie propagującą czytelnictwo wśród wszystkich użyt-

⁶ *Blogi Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu*, Publiczna Biblioteka Pedagogiczna Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu, [online:] <https://kp.kalisz.pl/blogi> – 27 IV 2023.

⁷ Szerzej o periodyku zob. M. Mikołajczyk, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” – próba charakterystyki, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum” 2022, nr 1(34), s. 79-100, [online:] <https://czasopisma.uni.lodz.pl/librorum/article/view/14093/13624> – 27 IV 2023. Wszystkie numery czasopisma dostępne są w wersji elektronicznej, [online:] <https://ksiaznica70.wixsite.com/blizej-biblioteki> – 27 IV 2023.

kowników biblioteki. Niewątpliwie bibliotekarze kultywują sprawdzone formy popularyzacji tego rodzaju aktywności, jednocześnie wprowadzając nowe, często niekonwencjonalne inicjatywy bibliotecznych spotkań z książką. Jako doświadczony zespół, w obliczu nieprzewidywalnych sytuacji – chociażby wybuchu pandemii, omówione inicjatywy umiejscawiamy zarówno w przestrzeni rzeczywistej, jak i wirtualnej, aby wzajemnie się uzupełniały.

BIBLIOGRAFIA

- 15-lecie Uniwersytetu Trzeciego Wieku „Calisia” – finisz jubileuszowych obchodów, „Życie Kalisza” 11 IX 2022, [online:] <https://zyciekalisza.pl/arttykul/15-lecie-universytetu/1350631>.
- Blogi Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu, Publiczna Biblioteka Pedagogiczna Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu, [online:] <https://kp.kalisz.pl/blogi>.
- Debata oxfordzka w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu, Calisia.pl. Ulubiony portal kaliszan, [online:] <https://calisia.pl/debata-oxfordzka-w-ksiaznicy-pedagogicznej-w-kaliszu,52841>.
- Mikołajczyk M., „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” – próba charakterystyki, „Acta Universitatis Lodziensis Folia Librorum” 2022, nr 1(34), s. 79-100, <https://doi.org/10.18778/0860-7435.34.04>.
- Zimna A., Nowe przestrzenie kaliskiej Książnicy, „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2021, nr 1/2(16/17), s. 8-13.
- Zimna A., Wpływ efektywności sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli, działających w Książnicy Pedagogicznej na pracę zawodową nauczycieli – raport z badań, „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2022, nr 1/2(18/19), s. 84-93.
- Zimna A., Z biblioteką przez rok cały – przykład współpracy Książnicy Pedagogicznej ze szkołami w ramach wspomagania edukacji czytelniczej uczniów, „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2022, nr 1/2(18/19), s. 122-125.

ABSTRAKT

W artykule przedstawione zostały zagadnienia dotyczące promowania czytelnictwa za pomocą różnorodnych działań bibliotecznych. Omówiono wybrane inicjatywy wykorzystujące zarówno bogate zasoby Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu, jak i kreatywność bibliotekarzy. Zaprezentowana analiza pozwala zapoznać się z realizowanymi w kaliskiej bibliotece działaniami w zakresie rozwoju czytelnictwa. Część projektów jest ukierunkowana na rozwój umiejętności i kompetencji czytelniczych wśród uczniów. Inne odnoszą się do promocji książki i biblioteki wśród dorosłych grup użytkowników.

Słowa kluczowe: biblioteka pedagogiczna, promocja czytelnictwa, inicjatywy czytelnicze, grupy użytkowników

ABSTRACT

The Pedagogical Library in Kalisz as a Facility Propagating Reading Among Different Groups of Users

The article presents issues concerning the promotion of reading through diverse library activities. The selected initiatives, using both the rich resources of the Alfons Parczewski Pedagogical Library in Kalisz and the creativity of librarians, have been discussed. The analysis allows to become acquainted with actions undertaken by the Kalisz library within the scope of the reading development. A part of the projects is directed to the development of skills and reading competences among pupils. The other projects concern the promotion of the book and library among adult groups of users.

Keywords: pedagogical library, promotion of reading, initiatives of reading, groups of users

KLAUDYNA BOCIEK

Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna
im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Olsztynie

Student jako użytkownik biblioteki pedagogicznej – potrzeby a możliwości

Jestem nauczycielem-bibliotekarzem Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Olsztynie (dalej: W-MBP), zatrudnionym w wydziale Informatorium. Czytelnia. Pracuję w bibliotece niecałe trzy lata. Wcześniej przez osiem lat byłem nauczycielem akademickim – jako doktor nauk społecznych w zakresie pedagogiki pracowałam ze studentami tego kierunku, przyszłymi i aktualnymi nauczycielami. Niniejszy tekst chciałabym poświęcić właśnie studentom jako użytkownikom biblioteki pedagogicznej, na przykładzie własnych doświadczeń i inicjatyw.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, placówki te służą „w szczególności wspieraniu procesu kształcenia i doskonalenia nauczycieli, a także wspieraniu działalności szkół, w tym bibliotek szkolnych”¹ oraz innych placówek oświatowych, w tym zajmujących się kształceniem i doskonaleniem nauczycieli². W społecznym odbiorze biblioteki pedagogiczne to po prostu biblioteki dla nauczycieli.

Codziennie doświadczenie bibliotekarskie skłania jednak do zrewidowania tego poglądu. Nie tylko dlatego, że od dawna biblioteki pedagogiczne otwarte są dla ogółu czytelników, bez względu na zawód (odwiedzają nas chętnie ludzie w różnym

¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*, Dz. U. 2013, poz. 369.

² *Ibidem*.

wieku, od dzieci, przez maturzystów, po seniorów); biblioteczne statystyki od lat pokazują, że główną grupą naszych faktycznych użytkowników są czytelnicy niebędący nauczycielami. W przypadku mojego wydziału, Informatorium. Czytelní, proporcje mogą zaniepokoić: w 2020 oraz 2021 roku wśród odwiedzających zaledwie 1/3 stanowili nauczyciele. Dwie trzecie naszych czytelników to inni użytkownicy – głównie studenci, a w mniejszym stopniu także uczniowie i emeryci.

Co mówią nam te dane? Otóż po pierwsze – że z czytelnictwem wśród nauczycieli jest coraz gorzej. Oczywiście można mieć nadzieję, że nauczyciele nie przebywając w bibliotece pedagogicznej, czytają książki z innych źródeł, w tym także z innych bibliotek. Warto jednak zauważyć, że zbiory biblioteczne naszych pedagogicznych księżnic są szczególne – ich zdecydowaną większość stanowi wszak literatura fachowa z zakresu pedagogiki i nauk pokrewnych, niezwykle przydatna do codziennego wykonywania zawodu. O ile może cieszyć przypuszczenie, że nauczyciele coś czytają – może powieści, biografie czy reportaże, to martwi jednak fakt, że rzadko przychodzą po literaturę dla nich przeznaczoną – książki i czasopisma pedagogiczne. Jeśli zatem potrzebują jakichś materiałów do prowadzenia lekcji, to – można założyć – korzystają głównie z internetu. Moje doświadczenie akademickie z nauczycielami szkolnymi skłania do refleksji, że nie lubią oni wykonywać działań, które nie przekładają się natychmiast na ich codzienną pracę i nie mają bezpośredniego zastosowania do prowadzonych przez nich lekcji. O ile odwiedzający bibliotekę pedagodzy często szukają scenariuszy zajęć, o tyle widokiem zupełnie już niespotykanym jest nauczyciel studiujący literaturę pedagogiczną w ramach samokształcenia przy czytelnianym stoliku. A zatem z czytelnictwem w tej grupie zawodowej jest coraz gorzej. Drugim wnioskiem, jaki płynie z danych statystycznych, jest ten, że skoro większość realnych użytkowników stanowią studenci, winniśmy dobrze rozpoznawać ich potrzeby i starać się jak najlepiej dopasowywać do nich biblioteczną ofertę. Powinniśmy to robić nie tylko dlatego, żeby sprostać oczekiwaniom tak dużej grupy użytkowników „tu i teraz”, ale przede wszystkim dlatego, że troszcząc się o studentów pedagogiki dzisiaj, troszczymy się o nauczycieli w przyszłości. Krótko mówiąc – musimy sobie wychować czytelników. Zadowolony dzisiaj student to wierny nauczyciel-czytelnik w przyszłości.

Pragnę teraz tchnąć nieco wiary w nasze bibliotekarskie serca, opowiadając o olsztyńskich studentach jako wspaniałej i zaangażowanej grupie czytelników, z którymi w Informatorium W-MBP owocnie się pracuje.

Głównym obszarem bibliotecznych działań na rzecz studentów jest wsparcie tradycyjne, świadczone przez ogół bibliotek pedagogicznych. Można tu zaliczyć m.in. pomoc w gromadzeniu literatury oraz sporządzaniu bibliografii do prac dyplomowych, w wyszukiwaniu publikacji na podany temat czy w korzystaniu z zasobów elektronicznych i katalogów różnych bibliotek (także wyszukiwanie pełnych wersji książek i czasopism w zasobach internetowych). Jest to również udostępnianie materiałów metodycznych (scenariuszy zajęć) czy realizowanie przysposobienia bibliotecznego dla studentów (tutaj mała dygresja – wydaje się, że wrócił czas wzmożonego

zapotrzebowania na realizację kompleksowego przysposobienia bibliotecznego; prosił siebie wyobrazić, że gościliśmy ostatnio w Informatorium grupę uczniów jednego z najlepszych liceów w mieście i na pytanie: „Kto z was był kiedyś w bibliotece poza szkołą?” pozytywnie odpowiedziała tylko jedna osoba).

Staramy się zatem dotrzeć do młodego czytelnika – realizujemy nowatorskie działania, wykorzystując kompetencje i kreatywność pracowników biblioteki oraz aktualne potrzeby studentów. Młodzi użytkownicy informują, że dużo większą pomoc otrzymują w naszej ksiąźnicy niż w Bibliotece Uniwersyteckiej. Wynika to nie tylko z faktu, że w bibliotekach pedagogicznych pracują osoby o bardzo wysokich kwalifikacjach, w tym pedagogicznych, ale także z powodu dużego osobistego zaangażowania w pomoc studentom.

Przedstawię teraz trzy główne obszary działań, a będą to: pomoc metodologiczna, współpraca ze środowiskiem akademickim oraz filmowa promocja czytelnictwa.

Studenci przybywający do W-MBP w Olsztynie mogą liczyć na kompleksową pomoc w pisaniu prac dyplomowych, która przybiera formę specjalistycznych konsultacji i przypomina pracę promotora pomocniczego. Za tę formę działania jestem odpowiedzialna osobiście ze względu na posiadane kwalifikacje i doświadczenie akademickie. Pomagam nie tylko w doborze literatury dotyczącej wybranych zagadnień, ale też konsultuję tematy prac dyplomowych, ich strukturę, koncepcję teoretyczną i metodologię. Okazało się to szczególnie pożyteczne w czasie, kiedy ze względu na zamknięcie polskich instytucji kultury z powodu ogłoszonej pandemii COVID-19 W-MBP była jedyną otwartą dla czytelników biblioteką w Olsztynie. To kompleksowe wsparcie merytoryczne spotyka się z uznaniem nie tylko studentów (którzy robią nam reklamę na swoich uczelniach), ale również ich opiekunów naukowych.

Więzi biblioteki ze środowiskiem akademickim zacieśniły się w tym roku za sprawą nawiązania współpracy z Olsztyńskim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. Jako członek towarzystwa i pracownik biblioteki wiedziałam, jak owocne może być to współdziałanie. Zrealizowaliśmy już razem wiele wspólnych pomysłów, a nasze instytucje służyły sobie wzajemnym wsparciem. Biblioteka wykorzystywała swoje kontakty ze środowiskiem nauczycielskim województwa do promocji działań, które na ich rzecz chciało realizować środowisko naukowe, natomiast środowisko akademickie chętnie uczestniczyło w bibliotecznych propozycjach – konferencjach popularnonaukowych i innych spotkaniach, poszerzając zasięg ich oddziaływania. To głównie za sprawą współpracy z PTP w naszych konferencjach licznie uczestniczą studenci pedagogiki. Oddziały Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego działają w różnych miastach przy wydziałach pedagogicznych państwowych uniwersytetów. Gorąco zachęcam do nawiązania podobnej współpracy, bo umożliwia ona skuteczniejsze dotarcie z ofertą biblioteki do studentów tych wydziałów. Przykładem takiej doskonałej synergii niech będzie konferencja poświęcona Marii Grzegorzewskiej, Patronce Roku 2022, którą jako Biblioteka Pedagogiczna zorganizowaliśmy 18 maja 2022 roku. Wśród prelegentów byli teoretycy – wykładowcy Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie oraz praktycy – kreatywne pedagodżki specjalne z Zespołu

Placówek Edukacyjnych w Olsztynie. W gronie słuchaczy zasiedli natomiast nauczyciele, pracownicy poradni, bibliotekarze, profesorowie olsztyńskich uczelni i studenci oligofrenopedagogiki, o reprezentantach Kuratorium Oświaty nie wspominając. Można zatem powiedzieć, że cała olsztyńska pedagogika spotkała się w jednym miejscu, by rozmawiać ze sobą o najbardziej aktualnych problemach oświatowych.

Ostatnim obszarem bibliotecznych działań na rzecz studentów, który chciałabym przedstawić, jest filmowa promocja czytelnictwa. Wraz z dwiema koleżankami realizujemy cykl videocastów *Co w prasie piszczy*, zamieszczanych na kanale YouTube W-MBP³. Jak dotąd powstały cztery odcinki tego autorskiego przeglądu prasy fachowej dla nauczycieli. Zdecydowałyśmy się na nietypową formę promocji czytelnictwa, ponieważ zależało nam na pokazaniu, że współczesne czasopisma pedagogiczne stanowią bardzo wartościowe wsparcie codziennej pracy nauczycieli, a studentom mogą dostarczyć atrakcyjnych inspiracji do pisania prac dyplomowych, ponieważ poruszają najbardziej aktualne tematy z zakresu nauk społecznych. Choć formuła tego programu zakłada lekki i humorystyczny ton, przygotowanie trwającego zaledwie kilka minut odcinka wymaga zadziwiająco dużego nakładu pracy. Same zajmujemy się wszystkimi etapami produkcji i postprodukcji: wyborem artykułów, napisaniem scenariusza, przygotowaniem scenografii i kostiumów, reżyserią, montażem... Cykl videocastów został życzliwie przyjęty przez środowisko bibliotekarskie i nauczycielskie w Polsce. Otrzymałyśmy podziękowania od autorów artykułów, wzruszonych fantazyjną recenzją; gratulacje od redaktorów czasopism; dary książkowe od wydawnictw uczelnianych; roczniki czasopism, których redakcje chciały podziękować za promocję swoich tekstów. Redaktor naczelna „Poradnika Bibliotekarza” zaproponowała mi napisanie artykułu na temat *Co w prasie piszczy* do tego czasopisma – ukazał się w lutym i tam można znaleźć więcej informacji na temat technicznych szczegółów przygotowywania takiego przeglądu prasy fachowej⁴. Nasz cykl videocastów przyczynił się nie tylko do promocji czytelnictwa czasopism pedagogicznych w środowisku nauczycielskim i studenckim (odbierałyśmy telefony z prośbą o rezerwację określonych numerów), ale sprawił też, że w środowiskach bibliotekarskim, oświatowym i naukowym mówi się o tej nietypowej inicjatywie proczytelniczej, a nasza biblioteka staje się coraz bardziej rozpoznawalna w Polsce. Mam nadzieję, że zachęci to innych bibliotekarzy do podejmowania podobnych inicjatyw. W dzisiejszych czasach, kiedy biblioteki pedagogiczne zagrożone są likwidacją, warto podejmować wszelkie działania, które mogą sprawić, że o naszych placówkach będzie się mówiło dużo i dobrze.

³ Kanał Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej, YouTube, [online:] <https://www.youtube.com/channel/UCtHPw7mGve8uZvZJZuMbTuA> – 23 II 2023.

⁴ K. Bociek, *Co w prasie piszczy, czyli jak zachęcać nauczycieli do lektury czasopism fachowych?*, „Poradnik Bibliotekarza” 2022, nr 2, s. 5-7.

Co w prasie piszczy – CZWARTY ODCINEK.

Źródło: [online:] <https://www.youtube.com/watch?v=XRHIsmR2FMs>

Sukces przeglądu prasy fachowej dla nauczycieli zachęcił nas w Informatorium do tego, aby przygotować jeszcze jedną filmową propozycję dla użytkowników. Pół roku temu, w trakcie trwania Roku Baczyńskiego, zamieściliśmy na bibliotecznym kanale w serwisie YouTube edukacyjny film biograficzny *Warszawa Baczyńskiego*⁵, który przygotowaliśmy w czasie wakacji w tym samym, trzyosobowym składzie, co cykl videocastów. Wymagało to trzykrotnego wyjazdu do Warszawy w celu nagrania zdjęć w miejscach związanych z biografią poety, a także skontaktowania się z wieloma osobami i instytucjami w celu uzyskania zgody na realizację nagrań oraz wykorzystanie fotografii (pozyskałyśmy bezpłatnie m.in. wiele rzadkich zdjęć z Muzeum Literatury oraz fotografie przedwojenne koloryzowane przez dwóch największych specjalistów z tego zakresu w Polsce – Mikołaja Kaczmarka i Mirosława Szponara). Częścią filmu jest także wywiad z dyrektorem Muzeum Powstania Warszawskiego, Janem Ołdakowskim. Film o Baczyńskim został serdecznie przyjęty przez środowisko oświatowe – wiemy, że nauczyciele chętnie wykorzystują *Warszawę Baczyńskiego* na swoich lekcjach.

Nasze produkcje nie są doskonałe – jedną z przyczyn były przez długi czas braki sprzętowe, ale dzięki życzliwości i wsparciu dyirekcji udało się zaradzić temu problemowi. Kamera, mikrofony krawatowe, ale też różne osobiste talenty i pasje, to bardzo ważne dzisiaj narzędzia pracy nauczyciela bibliotekarza. Z kolei nowe media, choć wydaje się, że czynią analogowe czytanie czymś mniej atrakcyjnym, mogą

⁵ *Warszawa Baczyńskiego. Film biograficzny*, YouTube, [online:] <https://www.youtube.com/watch?v=5O5j9hr8Evv> – 23 II 2023.

paradoksalnie stać się znakomitą formą promocji mediów tradycyjnych – książek i czasopism.

Podsumowując, chciałabym wyrazić nadzieję, że przedstawione przeze mnie pomysły zachęcą nieco do przełamywania schematów pracy bibliotecznej. W naszym środowisku nie brakuje wspaniałych inicjatyw na rzecz użytkowników bibliotek pedagogicznych. Jeśli jednak na co dzień gnębi nas tęsknota za nauczycielami, którzy coraz rzadziej wstępują w nasze progi, warto pamiętać, że będziemy mieli takich czytelników, jakich sobie wychowamy. Zwróćmy się zatem w stronę studentów. Nasi młodzi użytkownicy wzbudzają mój wielki szacunek. Chociaż teoretycznie „wszystko dzisiaj można znaleźć w internecie”, przychodzą wiernie do biblioteki, przesiadują godzinami, dyskutują i trudzą się, aby rzetelnie przygotowywać swoje prace. Wyjdźmy im zatem naprzeciw i tak jak oni sięgają po nasze tradycyjne zbiory, spróbujmy i my skorzystać z form nowocześniejszych, które mogą im ten trud zdobywania wiedzy ułatwić. Zapewniam, że wrócą do nas jako czynni nauczyciele. Głęboko wierzę w studentów i dobrą przyszłość bibliotek pedagogicznych. Są one wszak naszym polskim skarbem, bo nie ma ich nigdzie indziej na świecie⁶.

BIBLIOGRAFIA

- Bociek K., *Co w prasie piszczy, czyli jak zachęcać nauczycieli do lektury czasopism fachowych?*, „Poradnik Bibliotekarza” 2022, nr 2, s. 5-7.
- Kanał Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej, YouTube, [online:] <https://www.youtube.com/channel/UCtHPw7mGve8uZvZJZuMbTuA>.
- Polish Libraries for Teachers – a Worldwide Phenomenon*, IFLA Library, [online:] <https://library.ifla.org/id/eprint/2022>.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*, Dz. U. 2013, poz. 369.
- Warszawa Baczyńskiego. *Film biograficzny*, YouTube, [online:] <https://www.youtube.com/watch?v=5O5j9hr8Evv>.

ABSTRAKT

Artykuł stanowi omówienie różnych form pracy Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Olsztynie ze szczególną grupą użytkowników, jaką są studenci – przyszli nauczyciele. Jest to nie tylko pomoc tradycyjna, świadczona na rzecz studentów przez ogół bibliotek pedagogicznych, ale także nowatorskie działania,

⁶ Polski model sieci bibliotek dla nauczycieli jako fenomen na skalę światową prezentowany był podczas Światowego Kongresu Bibliotek i Informacji IFLA w 2017 r. Zob. *Polish Libraries for Teachers – a Worldwide Phenomenon*, IFLA Library, [online:] <https://library.ifla.org/id/eprint/2022/> – 5 V 2023.

wykorzystujące kompetencje i kreatywność pracowników W-MBP w Olsztynie oraz potrzeby tej coraz liczniejszej grupy naszych użytkowników (filmowa promocja czytelnictwa, pomoc metodologiczna, współpraca z uczelniami).

Słowa kluczowe: Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Olsztynie, biblioteki pedagogiczne, użytkownicy bibliotek, studenci, informacja pedagogiczna, promocja czytelnictwa, *videocasting*, film, konferencje, współpraca, środowisko akademickie

ABSTRACT

The Student as a User of the Pedagogical Library – Needs and Possibilities

The article discusses different forms of work of the Warmian-Masurian Prof. Tadeusz Kotarbiński Pedagogical Library in Olsztyn with a specific group of users, i.e. students – future teachers. This is not only traditional help, provided for students by all pedagogical libraries, but also innovative activities, using competencies and creativity of the staff of the abovementioned library in Olsztyn, as well as needs of this increasing group of our users (filmic promotion of reading, methodological help, cooperation with universities).

Keywords: Warmian-Masurian Prof. Tadeusz Kotarbiński Pedagogical Library in Olsztyn, pedagogical libraries, users of libraries, students, pedagogical information, promotion of reading, *videocasting*, film, conferences, cooperation, academic environment

AGNIESZKA FLUDA-KROKOS

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Filologiczny
Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

Działalność wydawnicza bibliotek pedagogicznych

Głównym zadaniem bibliotek pedagogicznych jako jednostek systemu edukacji w Polsce jest wspieranie działalności szkół i placówek edukacyjnych w zakresie realizacji założeń polityki oświatowej państwa. Szczegółowy zakres obowiązków zawarty został w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*¹. Jednak zarówno grono adresatów oraz aktywnych odbiorców aktywności bibliotek tego typu, jak i sama ich oferta ulegały zmianom, prowadząc od zamkniętego grona korzystających (nauczyciele i osoby kształcące się w kierunkach pedagogicznych) po ogół społeczeństwa, do którego dziś kierują one swoją bardzo różnorodną ofertę². Działalność instytucji określają także m.in. *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*³ oraz

¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*, Dz. U. 2013, poz. 369, Internetowy System Aktów Prawnych, [online:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130000369/O/D20130369.pdf> – 29 IV 2023.

² O ewolucji w podejściu do klientów bibliotek pedagogicznych zob.: A. Fluda-Krokos, *Ewolucja pojęcia nauczyciel – klient bibliotek pedagogicznych w świetle aktów prawnych*, [w:] *Nauczyciel w bibliotece pedagogicznej – klient wyróżniony*, red. A. Fluda-Krokos, B. Janik, Kraków 2016, s. 20-29, *Forum Bibliotek Pedagogicznych*; eadem, *Wspieranie edukacji: funkcjonowanie i przemiany bibliotek pedagogicznych w latach 1918-2018*, „Refleksje” 2018, nr 5, s. 18-21.

³ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*, Dz. U. 1997, nr 85, poz. 539, rozdz. 7: *Biblioteki szkolne i pedagogiczne*, Internetowy System Aktów Prawnych, [online:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970850539/U/D19970539Lj.pdf> – 29 IV 2023.

*Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych*⁴.

Poza obligatoryjnymi regulacjami zawartymi w wymienionych aktach prawnych, w obydwu pojawia się także wiele dodatkowych działań, które biblioteki pedagogiczne mogą podejmować. Jednym z nich jest działalność wydawnicza rozpatrywana w niniejszym tekście z perspektywy konkretnego typu książnicy. I tak w ustawie z 1997 roku, w art. 4 zamieszczono następujący zapis: „Do zadań bibliotek może ponadto należeć prowadzenie działalności bibliograficznej, dokumentacyjnej, naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej i instrukcyjno-metodycznej”⁵. Z kolei we wspomnianym już rozporządzeniu z 2013 roku w par. 1, pkt. 5, podpunkcie 1 odnotowano, że biblioteki mogą prowadzić działalność wydawniczą⁶. Zgodnie z tymi zapisami podejmują one zatem tego typu nieobligatoryjną aktywność, mimo wielu obowiązków czy różnych ograniczeń, np. finansowych i niedoboru kadry.

Działalność wydawnicza została zdefiniowana w normie PN-EN ISO 9707:1998 w dwóch znaczeniach – jako „Publikowanie oraz produkcja i rozpowszechnianie dokumentów do użytku publicznego”⁷. I te dwie definicje są podstawą celu artykułu – prezentacji dorobku wydawniczego bibliotek pedagogicznych, zarówno publikacji autorstwa pracowników tych instytucji, jak i wydawanych przez nie.

Rynek wydawniczy w Polsce po spadku spowodowanym pandemią COVID-19 odnotowanym w roku 2020 – 30 391 publikacji, w 2021 roku odrabiał zaległości, udostępniając 33 957 tytułów⁸. Niewielki wkład w tę statystykę mają także biblioteki pedagogiczne, których liczba z roku na rok maleje – w 2019 roku było 256 placówek, w 2020 roku – 254, a w 2021 roku – 249⁹.

⁴ *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych*, Dz. U. 2008, nr 205, poz. 1283, Internetowy System Aktów Prawnych, [online:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20082051283/O/D20081283.pdf> – 29 IV 2023.

⁵ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r...*, s. 1.

⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej...*, s. 2.

⁷ Polska Norma – PN-EN ISO 9707:1998 *Informacja i dokumentacja – statystyka produkcji i dystrybucji książek, gazet, czasopism i publikacji elektronicznych*, Główny Urząd Statystyczny, [online:] <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/79,pojecie.html> – 29 IV 2023.

⁸ *Ruch wydawniczy w liczbach*, t. 73: *Książki*, oprac. O. Dawidowicz-Chymkowska, Warszawa 2022, s. 94.

⁹ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Kraków 2022, s. 96.

METODOLOGIA

Jako podstawową bazę do ekskercji w badaniu wykorzystano katalog Biblioteki Narodowej (dalej: BN)¹⁰, w nim zaś bazę „Połączone katalogi”, zadając systemowi informacyjno-wyszukiwawczemu kilka zapytań¹¹. *Research* rozpoczęto od frazy ‘biblioteka pedagogiczna’, zawężając jednocześnie pole wyszukiwawcze do kryterium ‘autor/twórca’, następnie prześledzono wyniki, posilając się fasetami. W drugim wyszukiwaniu frazę podstawową wykorzystano bazując na kryterium ‘wydawca’, a wyniki również przeanalizowano w kontekście faset. W trzecim etapie poszukiwań do hasła dodano znacznik będący nazwą konkretnego miasta. Zdecydowano się na wybór 23 lokalizacji, w których znajduje się pedagogiczna biblioteka wojewódzka, miasto pełni funkcję wojewódzką lub jest siedzibą sejmiku województwa. W wyniku takiego zawężenia analizie poddano działalność wydawniczą 23 placówek znajdujących się w następujących lokalizacjach: Białystok, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Gdańsk, Gorzów Wielkopolski, Katowice, Kielce, Kraków, Krosno, Lublin, Łódź, Nowy Sącz, Olsztyn, Opole, Przemyśl, Rybnik, Rzeszów, Słupsk, Szczecin, Toruń, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra¹². Pomocniczo wykorzystano informacje ze stron WWW wybranych

¹⁰ Jako alternatywne źródło badań można wykorzystać „Przewodnik Bibliograficzny”, jednak ekskercja danych wymaga znacznego nakładu pracy. Dodatkowo wszystkie opisy zawarte w bieżącej bibliografii narodowej są także dostępne w katalogu elektronicznym BN. Zob.: *Przewodnik Bibliograficzny – Biblioteka Narodowa*, [online:] <https://www.bn.org.pl/bibliografie/bibliografia-narodowa/przewodnik-bibliograficzny> – 19 V 2023.

¹¹ Wszystkie zapytania zrealizowano w dniach 4-8 czerwca 2022 r. W związku z intensywnymi pracami nad wdrożeniem systemu Alma i wyszukiwarki Primo oraz dołączaniem kolejnych bibliotek do wspólnego z BN katalogu, dane te mogą się różnić od teraźniejszych.

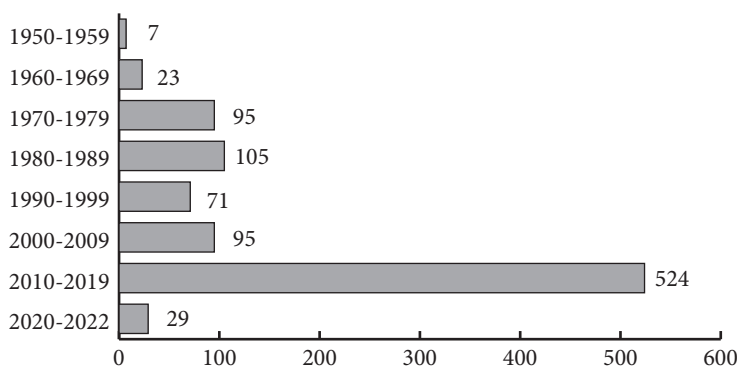
¹² Biblioteka Pedagogiczna w Białymstoku, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Mariana Rajewskiego w Bydgoszczy, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Macierzy Szkolnej w Gdańsku (od 1 września 2022 r. zmiana nazwy na: Pomorska Biblioteka Pedagogiczna im. Macierzy Szkolnej w Gdańsku), Biblioteka Pedagogiczna w Gorzowie Wielkopolskim, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krośnie, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Komisji Edukacji Narodowej w Lublinie, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Nowym Sączu, Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Olsztynie, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Przemyślu, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Rybniku, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Rzeszowie, Pomorska Biblioteka Pedagogiczna w Słupsku, Biblioteka Pedagogiczna im. Heleny Radlińskiej w Szczecinie, Biblioteka Pedagogiczna im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej w Toruniu, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Komisji Edukacji Narodowej w Warszawie, Dolnośląska Biblioteka Wojewódzka we Wrocławiu, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Marii Grzegorzewskiej w Zielonej Górze. W dalszej części użyto skrótów nazw: BP – Biblioteka Pedagogiczna, PBW – Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka. Bibliotekom z województwa wielkopolskiego poświęcony będzie odrębny tekst.

bibliotek, na których poszukiwano informacji o publikacjach oraz dane udostępnione przez te placówki.

W zakończeniu wskazano kilka przykładów działalności wydawniczej.

WYNIKI

Pierwszym zapytaniem skierowanym do wspólnego katalogu BN oraz innych placówek współtworzących katalog, była fraza ‘biblioteka pedagogiczna’ wraz z wyborem kryterium ‘autor/twórca’. Celem badania było bowiem wykazanie aktywności bibliotek pedagogicznych w zakresie publikacji tekstów i działalności wydawniczej, nie zaś bibliotek jako tematu czy z innych perspektyw. Uzyskane wyniki – 949 rekordów, z podziałem na kolejne dziesięciolecia, przedstawiono na wykresie nr 1.

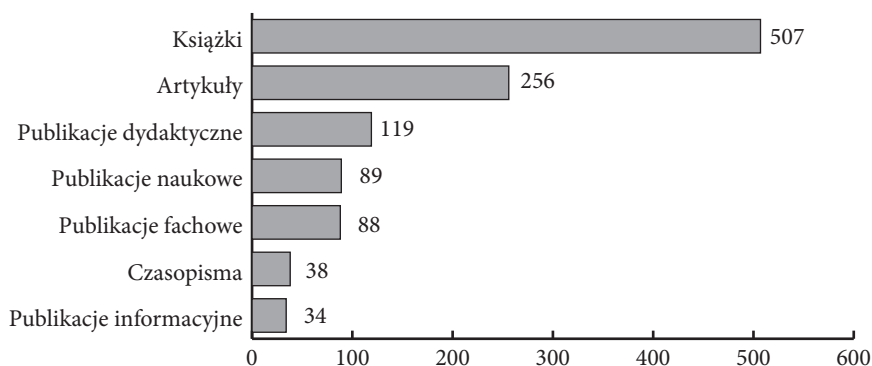
Wykres 1. Wyniki wyszukiwania nr 1: liczba wydawnictw – ‘biblioteka pedagogiczna’ + ‘autor/twórca’. Źródło: opracowanie własne

Według odpowiedzi uzyskanych z katalogu najwięcej wydawnictw, których autorami/twórcami były biblioteki pedagogiczne, zarejestrowano w dziesięcioleciu 2010-2019. Tak duży, ponad 550% wzrost w stosunku do poprzedniej dekady spowodowany mógł być wymienionym we wstępie rozporządzeniem z 2013 roku, które regulowało działalność tych bibliotek, a w związku z zapisami w nim zawartymi, pojawiło się bardzo dużo publikacji nawiązujących do na nowo nazwanych zadań oraz sposobów ich realizacji. Wszystkie placówki obowiązywał niemalże trzyletni okres przystosowawczy do nowych regulacji – od 1 stycznia 2016 roku realizacja była obowiązkowa¹³. Spośród pozostałych przedziałów czasowych 105 publikacji odnotowano w latach 1980-1989, po 95 w latach 1970-1979 i 2000-2009, 71 w latach 90., 23 – w 60.; najstarsze publikacje – 7 – odnalezione w systemie pochodzą z lat 1950-1959, a bio-

¹³ „§ 5.1. Zadania, o których mowa w § 1 ust. 2 pkt 2, w sposób określony w § 1 ust. 3 i 4, biblioteki realizują od dnia 1 stycznia 2016 r.”, cyt. za: *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej...*, s. 3.

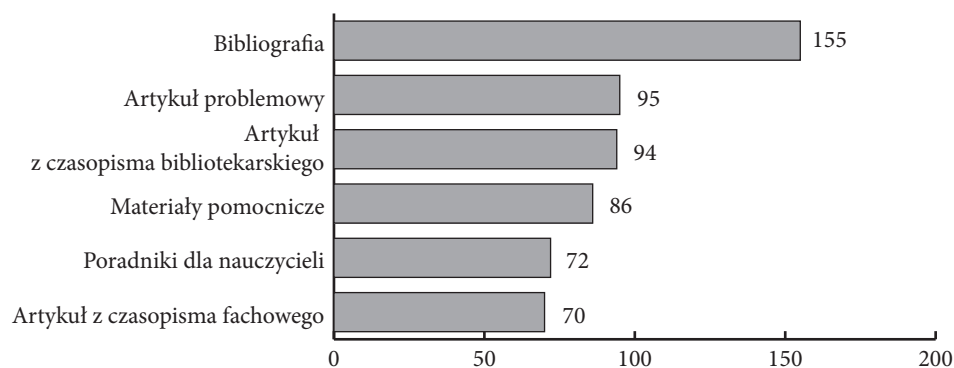
rać pod uwagę niespełna trzyletni okres lat 20. XXI wieku (styczeń 2020 – początek czerwca 2022 roku), wynik 29 uznać można za prognozę zaledwie niewielkiej części publikacji, których źródłami staną się biblioteki pedagogiczne do końca dekad.

Kolejnym krokiem w związku z otrzymanymi wynikami było ich zawężenie zgodnie z proponowanymi w menu fasetami. Przeanalizowano pod kątem zawartości fasety: forma i typ, gatunek, temat, dziedzina i ujęcie. Wyniki przedstawiono na wykresach 2-5, wskazując najliczniej reprezentowane grupy.

Wykres 2. Wyniki wyszukiwania nr 1: liczba wydawnictw – 'forma i typ'. Źródło: opracowanie własne

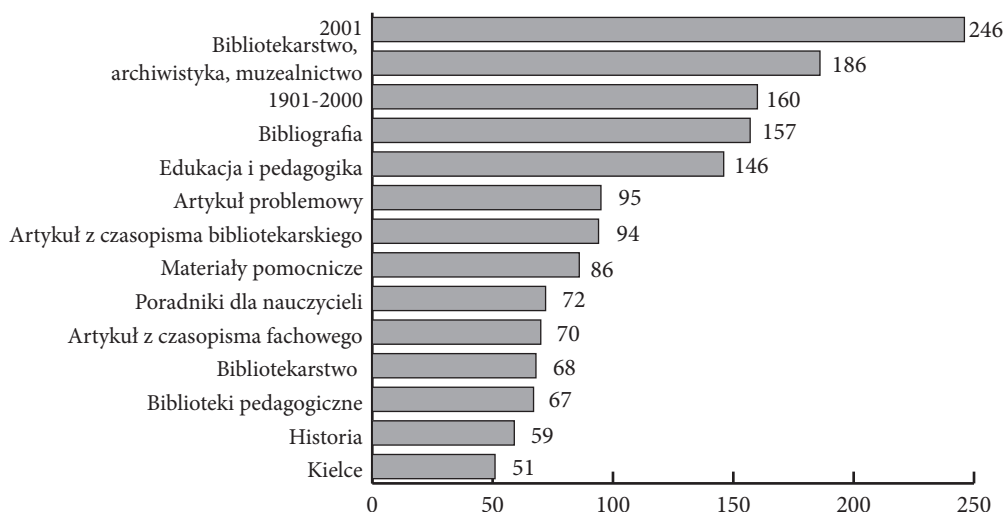
W badanym okresie (1950-2022) najczęściej opublikowano książek – 507 rekordów, około połowy mniej niż wydawnictw zwartych było artykułów – 256 rekordów, a publikacji określonych jako dydaktyczne – 119. Poniżej 100 odnotowano publikacji naukowych – 89, publikacji fachowych – 88, czasopism – 38, oraz publikacji informacyjnych – 34¹⁴.

Wykres 3. Wyniki wyszukiwania nr 1: liczba wydawnictw – 'gatunek'. Źródło: opracowanie własne

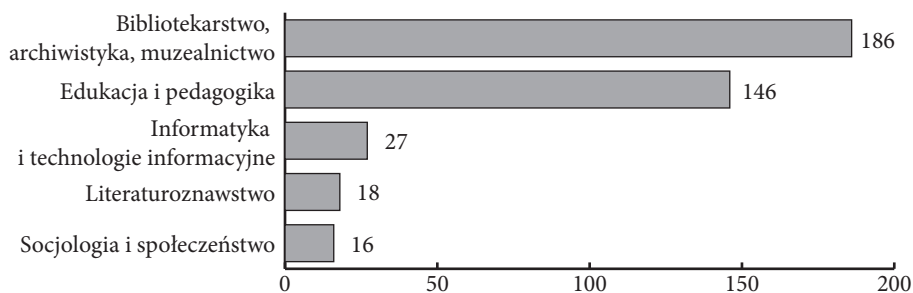
¹⁴ Rozbieżność pomiędzy ogólną liczbą rezultatów – 949, a przy kryterium 'forma i typ' (1131) jest wynikiem przypisania danego tytułu do kilku grup.

Biorąc pod uwagę hasło ‘gatunek’ wybrane z nawigacji fasetowej, stwierdzono wśród wskazanych najliczniej reprezentowaną grupę – ‘bibliografia’ – ze 155 wynikami. Pozostałe uzyskały wyniki poniżej 100 i były to: ‘artykuły problemowe’ – 95 rekordów, ‘artykuły z czasopism bibliotekarskich’ – 94 rekordy, ‘materiały pomocnicze’ – 86 wyników, ‘poradniki dla nauczycieli’ – 72 wyniki, ‘artykuły z czasopism fachowych’ – 70 wyników.

Wykres 4. Wyniki wyszukiwania nr 1: liczba wydawnictw – ‘temat’. Źródło: opracowanie własne

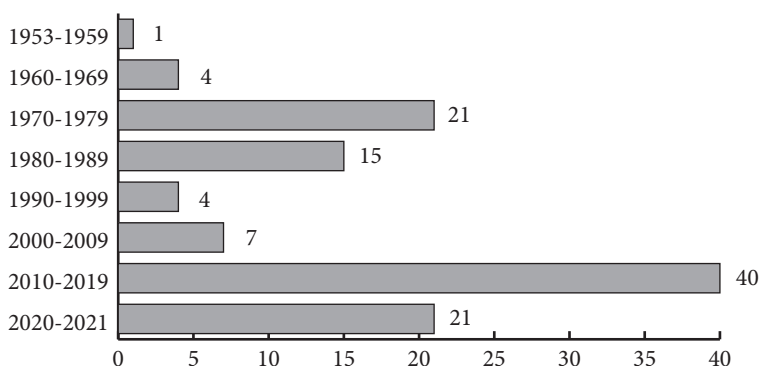
Z kolei według kryterium ‘temat’ najwięcej uzyskano wyników z hasłem ‘2001’ – 246 rekordów, nieco mniej ‘bibliotekarstwo, archiwistyka, muzealnictwo’ – 186 rekordów, i ‘1901-2000’ – 160 rekordów. Powyżej 100 uzyskały jeszcze ‘bibliografia’ – 157 wyników, i ‘edukacja i pedagogika’ – 146 wyników; mniej niż 100: ‘artykuł problemowy’ – 95, ‘artykuł z czasopisma bibliotekarskiego’ – 94, ‘materiały pomocnicze’ – 86, ‘poradniki dla nauczycieli’ – 72, ‘artykuł z czasopisma fachowego’ – 70, ‘bibliotekarstwo’ – 68, ‘biblioteki pedagogiczne’ – 67, ‘historia’ – 59, ‘Kielce’ – 51.

Wykres 5. Wyniki wyszukiwania nr 1: liczba wydawnictw – ‘dziedzina i ujęcie’. Źródło: opracowanie własne

Ostatnie kryterium zawężenia wyników – ‘dziedzina i ujęcie’ – to pięć głównych grup wyników. Najwięcej – 186 rekordów – to ‘bibliotekarstwo, archiwistyka, muzealnictwo’, oraz ‘edukacja i pedagogika’ – 146 rekordów. Znacznie mniej uzyskały trzy kolejne grupy: ‘informatyka i technologie informacyjne’ – 27, ‘literaturoznawstwo’ – 18 i ‘socjologia i społeczeństwo’ – 16 rekordów.

Drugi etap wyszukiwania bazował na takiej samej frazie – ‘biblioteka pedagogiczna’, zawężając jednak kryterium do wydawcy. W efekcie uzyskano 101 wyników, z zakresu czasowego 1953-2021, zobrazowanych na wykresie nr 6, z podziałem na kolejne dziesięciolecia.

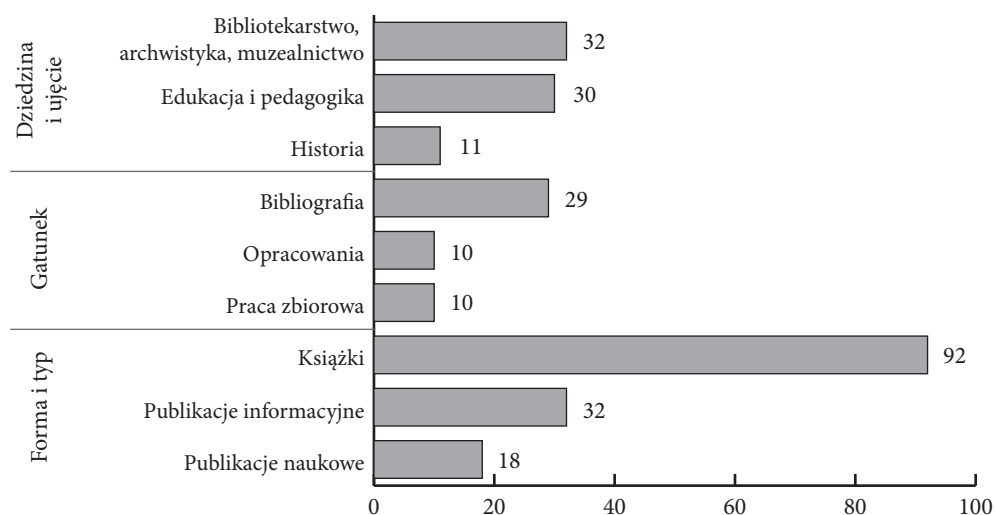

Wykres 6. Wyniki wyszukiwania nr 2: liczba wydawnictw – ‘biblioteka pedagogiczna’ + ‘wydawca’. Źródło: opracowanie własne

Najwięcej publikacji, w których biblioteki pedagogiczne widnieją w katalogu jako wydawcy, odnotowano w latach 2010-2019. Zarówno ta liczba, jak i przedział czasowy, podobnie jak w przypadku wyszukiwania pierwszego, związana jest z ogłoszonym w 2013 roku rozporządzeniem. Wyniki powyżej 20 odnotowano w latach 1970-1979 (21) oraz 2020-2021 (21)¹⁵; w latach 1980-1989 było to 15 rekordów, 2000-2009 – 7, a w latach 1960-1969 i 1990-1999 – po 4; jedną wskazano w latach 1953-1959.

Z racji niewielkiej liczby danych uzyskanych w kolejnych trzech etapach wyszukiwania – wykorzystanie fasetowego zawężania wyników do grup ‘forma i typ’, ‘gatunek’ oraz ‘dziedzina i ujęcie’ – zbiorcze wyniki zamieszczono na wykresie nr 7.

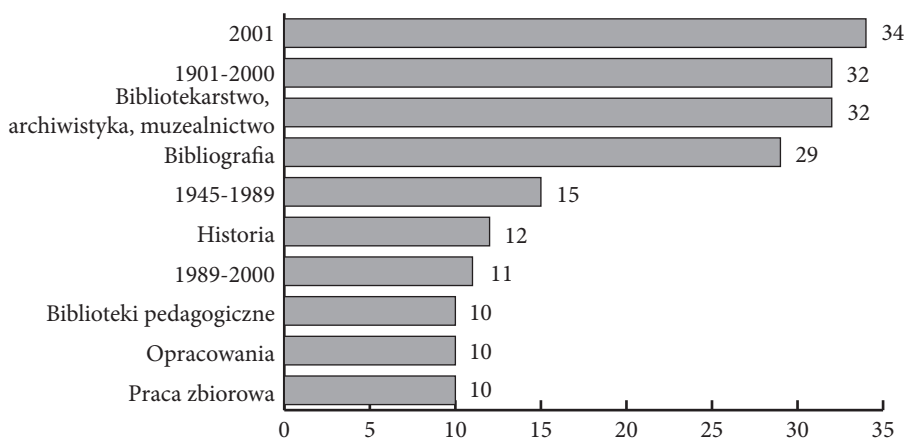
¹⁵ W tym przypadku to również początek dziesięciolecia i należy tę wartość traktować fragmentarycznie.

Wykres 7. Wyniki wyszukiwania nr 2: liczba wydawnictw – ‘forma i typ’ / ‘gatunek’ / ‘dziedzina i ujęcie’. Źródło: opracowanie własne

Spośród wyników bazujących na zapytaniu ‘biblioteka pedagogiczna’ i wyszukiwaniu w polu ‘wydawca’ oraz po wskazaniu formy i typu publikacji uzyskano w tej grupie następujące dane: ‘książki’ – 92 rekordy, ‘publikacje informacyjne’ – 32, ‘publikacje naukowe’ – 18. Z kolei w zakresie gatunku były to: ‘bibliografie’ – 29, ‘opracowania’ – 10, ‘prace zbiorowe’ – 10. W ostatniej fasce – ‘dziedzina i ujęcie’ – jako trzy najpopularniejsze wskazano ‘bibliotekarstwo, archiwistykę, muzealnictwo’ – 32 opisy, ‘edukację i pedagogikę’ – 30 i ‘historię’ – 11.

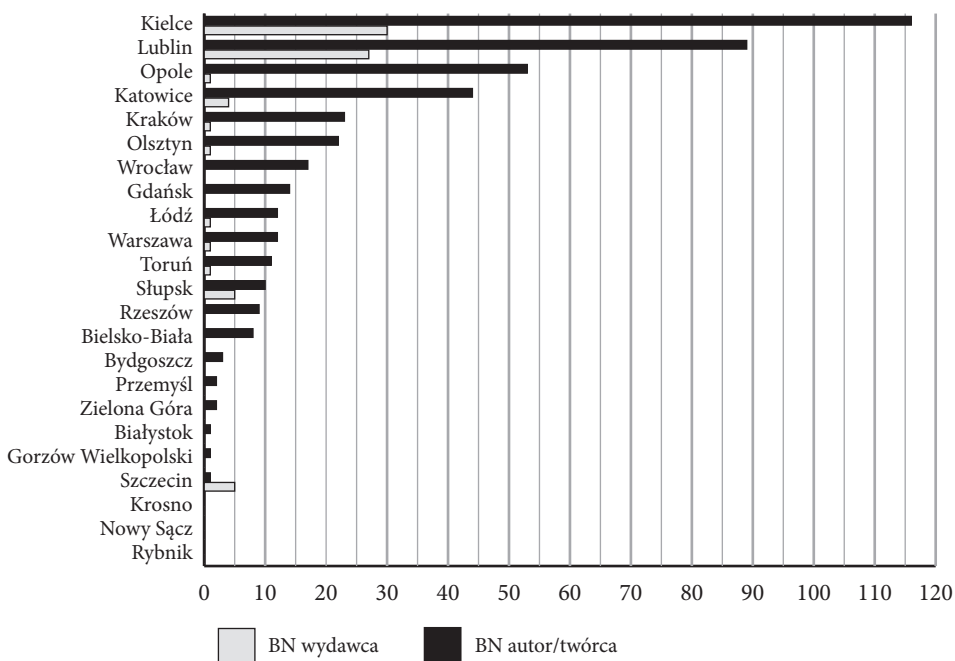
Użycie fasety ‘temat’ wyodrębniło 10 głównych grup tematycznych, zaprezentowanych na wykresie nr 8.

Wykres 8. Wyniki wyszukiwania nr 2: liczba wydawnictw – ‘temat’. Źródło: opracowanie własne

Podobnie jak w przypadku pierwszego wyszukiwania i tym razem tematy są określeniami zarówno zagadnień, jak i typów opracowań oraz określeń przedziałów czasowych. Te ostatnie to cztery z 10 tematów i są to: 2001 – 34 opisy, 1901-2000 – 32 opisy, 1945-1989 – 15 opisów, 1989-2000 – 11 opisów. Wśród pozostałych najwyższą wartość liczbową uzyskały tematy ‘bibliotekarstwo, archiwistyka, muzealnictwo’ – 32 rekordy oraz ‘bibliografia’ – 29 rekordów. Pozostałe to kolejno: ‘historia’ – 12, ‘biblioteki pedagogiczne, opracowania i prace zbiorowe’ – po 10 wyników.

Po uzyskaniu ogólnego obrazu obecności wyników działalności wydawniczej bibliotek pedagogicznych w katalogu BN, z którego wynika ich jednoznaczny obraz jako placówek podejmujących tego typu aktywność fakultatywną, zawężono zapytanie wyszukiwawcze o element topograficzny, dołączając do zapytania ‘biblioteka pedagogiczna’ określenie miasta, w którym znajduje się jej siedziba. Dodatkowo, wykorzystując powyższą kombinację, wykonano trzykrotną zmianę pola wyszukiwania – 1. w całym opisie, 2. pole ‘autor/twórca’, 3. pole ‘wydawca’. Wyniki przedstawiono na wykresie nr 9.

Wykres 9. Wyniki wyszukiwania nr 3: liczba wydawnictw – ‘miasta’. Źródło: opracowanie własne

Ogólnie w katalogu odnotowano 450 publikacji, w opisach których wymienione książki są autorem/twórcą, co daje średnią wartość około 19,6 wydawnictw dla każdej placówki, oraz 77, gdzie są wydawcami, przy średniej wartości około 3,3 publikacji na bibliotekę. Liderem we wszystkich wynikach jest Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach, występująca 116 razy jako autor/twórca i 30 jako

wydawca¹⁶. Jako autor/twórca wybrane biblioteki pedagogiczne reprezentowane są w bazie następująco: Lublin – 89 wyników, Opole – 53, Katowice – 44, Kraków – 23, Olsztyn – 22, Wrocław – 17, Gdańsk – 14, Łódź i Warszawa – po 12, Toruń – 11; poniżej 10: Słupsk – 9, Bielsko-Biała – 8, Bydgoszcz – 3, Przemyśl i Zielona Góra – po 2, Białystok, Gorzów Wielkopolski i Szczecin – po 1; trzy placówki – Krosno, Nowy Sącz oraz Rybnik – uzyskały wartość 0. Przy zastosowaniu wyszukiwania tylko w polu ‘wydawca’, poza wymienionymi już Kielcami, otrzymano następujące odpowiedzi: Lublin – 27 wyników, Słupsk i Szczecin – po 5, Katowice – 4, Opole, Kraków, Olsztyn, Łódź, Warszawa i Toruń – po 1, pozostałe biblioteki (Wrocław, Gdańsk, Rzeszów, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Przemyśl, Zielona Góra, Białystok, Gorzów Wielkopolski, Krosno, Nowy Sącz, Rybnik) – 0.

Ostatnim etapem badania była analiza stron bibliotek pod kątem zawartości informacji dotyczących działalności wydawniczej¹⁷. Jedynie 7 spośród 23 placówek takie dane zamieściło – Białystok, Gdańsk, Kielce, Kraków, Łódź, Opole i Zielona Góra. Są to biblioteki, które nie tylko informują, lecz także jedna z nich – placówka kielecka – ma własne wydawnictwo, a sześć innych – Bielsko-Biała, Gdańsk, Katowice, Łódź, Opole i Wrocław – wydają lub wydawały własne czasopismo.

Ewenementem wśród bibliotek pedagogicznych jest PBW w Kielcach, która od 2006 roku prowadzi własne wydawnictwo niekomercyjne, zarejestrowane przez Krajowe Biuro ISBN działające przy Bibliotece Narodowej. Jak informują na stronie WWW, pracownicy samodzielnie wykonują większość prac związanych z przygotowaniem publikacji (międzywydziałowy zespół redakcyjny liczy sześć osób), jedynie część prac przy większych wydawnictwach zlecana jest drukarni zewnętrznej. W sumie wydawnictwo opublikowało już 48 tytułów w formie tradycyjnej oraz 23 w elektronicznej (CD), wydając artykuły samoistne, publikacje zbiorowe (np. *Biblioteka bibliotekarza – dla nauczyciela i ucznia*, t. 1-8), bibliografie i zestawienia bibliograficzne¹⁸ (np. Marta Boszczyk, Łukasz Kwiecień, *Powstanie styczniowe*, Kielce 2013), informatory, przewodniki po zbiorach własnych (Katarzyna Binkowska, *Dedykacje w księgozbiorze Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach*, Kielce 2013), katalogi wystaw (np. Marta Boszczyk, Katarzyna Garbuzik, Łukasz Kwiecień, *Gustaw Herling-Grudziński 1919-2000. Katalog wystawy*, Kielce 2019), publikacje okolicznościowe (np. Izabela Gil, Danuta Letkowska, Robert Wiśniewski, *100. Rocznica*

¹⁶ Bardziej szczegółowe informacje dot. działalności wydawniczej tej placówki znajdują się w dalszej części artykułu, poświęconej przykładom *best practice*.

¹⁷ Badanie przeprowadzono w dniach 6-7 czerwca 2022 r.

¹⁸ Biorąc pod uwagę to, że tworzenie zestawień bibliograficznych jest jednym z zadań nauczycieli bibliotekarzy, oraz przyjmując przywołaną już definicję działalności wydawniczej zgodną z PN-EN ISO 9707:1998 (produkcja i rozpowszechnianie do użytku publicznego), można stwierdzić, że każda biblioteka pedagogiczna przygotowująca zestawienia i udostępniająca je (czy to w formie online na stronie WWW, czy drogą pocztą elektroniczną, czy też w formie druku tradycyjnego) prowadzi działalność wydawniczą.

Czynu Niepodległościowego Legionów Polskich, Kielce 2019) oraz wystawy wirtualne (np. *Baczyński – imago et verbum*, oprac. Edyta Smolińska, Robert Kardas; materiały przygotowali Marta Boszczyk, Łukasz Kwiecień)¹⁹. Z racji niekomercyjnego charakteru wydawnictwo nie wypłaca wynagrodzenia autorom, ale też nie pobiera opłat za swoje publikacje i udostępnia je także w darmowej wersji elektronicznej w bibliotece cyfrowej²⁰.

Kolejną biblioteką, która wyróżnia się spośród wybranych 23, jest PBW w Zielonej Górze, zamieszczająca na stronie WWW wykaz opublikowanych prac swoich nauczycieli bibliotekarzy. Dotarcie do spisu jest proste – wymaga wyboru zakładki ‘publikacje nauczycieli’ z menu pionowego na stronie głównej. Podstawowe i najważniejsze dane bibliograficzne zawarte w opisach (na początku czerwca 2022 roku było ich 70) informują o tytule, autorze i źródle publikacji. Wśród kilkudziesięciu danych większość stanowią artykuły w czasopismach branżowych (np. „Poradnik Bibliotekarza”, „Bibliotekarz Lubuski”, „Bibliotekarz”, „Biblioteka w Szkole”, „Biuletyn EBiB”). Większość jest także dostępna w formie podlinkowanych skanów. Warto zwrócić uwagę na wydaną w 2011 roku bibliografię publikacji pracowników placówki, będącą bezcennym źródłem informacji o ich aktywności wydawniczej²¹. Podobne wydawnictwo bibliograficzne za lata 1960-2020 opublikowało w 2021 roku również Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku, w skład którego wchodzi biblioteka pedagogiczna²².

Łódź, poza informacjami o wybranych publikacjach, wydaje i udostępnia online czasopismo „Siglum. Biuletyn Informacyjny PBW w Łodzi”²³. Ukazujące się od 2003 do 2008 roku udostępniało dwa numery rocznie, od 2009 roku – jeden. Na kilkudziesięciu stronach najnowszego – 26. – numeru czytelnicy odnajdą treści związane z wojną w Ukrainie, aplikacją Sowa Mobi, wywiad z Łódzkim Bibliotekarzem Roku 2021 Katarzyną Figurską, współpracą między bibliotekarzami, edukacją regionalną, funkcjonowaniem bibliotek pedagogicznych w czasie epidemii COVID-19 i konkursem pięknego czytania, a także informacje o warsztatach, patronach roku 2022 oraz kronikę roku 2021.

¹⁹ Pełny wykaz: *Publikacje – PBW Kielce*, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach, [online:] <https://pbw.kielce.pl/publikacje/> – 29 IV 2023.

²⁰ *O wydawnictwie – PBW Kielce*, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach, [online:] <https://pbw.kielce.pl/o-wydawnictwie/> – 29 IV 2023.

²¹ J. Jordan-Wechta, M. Szafińska-Chadała, *Publikacje pracowników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Marii Grzegorzewskiej w Zielonej Górze. (Bibliografia w wyborze za lata 1951-2011)*, Zielona Góra 2011.

²² *Publikacje pracowników Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku. Spis bibliograficzny za lata 1960-2020*, red. O. Topolewska, Białystok 2021, [online:] <https://www.cen.bialystok.pl/publikacje-biezace-glowna> – 29 IV 2023.

²³ „Siglum. Biuletyn Informacyjny PBW w Łodzi” 2003-2022, nr 1-26, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. profesora Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi, [online:] <http://pbw.lodz.pl/siglum.htm> – 29 IV 2023.

Podobną aktywnością pochwalić może się również PBW w Katowicach, wydająca od 2008 roku „Dialogi Biblioteczne”²⁴. Półrocznik w latach 2008-2018 obecny był na rynku czasopism w dwóch wersjach – papierowej i elektronicznej, od 2019 roku funkcjonuje tylko wersja elektroniczna. Główne zadania periodyku podane na jego stronie WWW to wsparcie bibliotekarzy pedagogicznych i szkolnych poprzez wymianę doświadczeń i dobrych praktyk, prezentowanie działalności placówek i wskazywanie literatury, a także przekazywanie informacji o wydarzeniach ważnych dla nauczycieli bibliotekarzy (np. konferencjach) i rocznicach oraz realizowanie założeń wspomagania dot. technologii informacyjno-komunikacyjnych²⁵. Podobnie PBW w Bielsku-Białej wydająca od roku 2013 dwa numery rocznie periodyku „Impresje Biblioteczne”²⁶, na łamach którego zamieszczane są treści związane z nowymi technologiami w edukacji, historią szkolnictwa i bibliotek oraz bieżącymi aktywnościami instytucji²⁷.

PBW w Gdańsku (od 1 września 2022 roku Pomorska Biblioteka Pedagogiczna) wydawała czasopismo – łącznie ukazało się 13 numerów. W latach 2005 (nr 1) – 2007 (nr 4) „Exempli Gratia” ukazywało się jako publikacja drukowana, od nr 5 z roku 2008 było już czasopismem z dostępem tylko elektronicznym (strona WWW, płyta CD), a zawartość dotyczyła tematyki bibliotekarskiej i oświatowej²⁸. Były to głównie materiały z sesji organizowanych przez PBW²⁹ oraz informacje związane z działalnością instytucji. Na starej stronie Biblioteki³⁰ widnieje także wykaz innych publikacji pracowników placówki, pogrupowany w cztery zespoły: artykuły dostępne online (8 tekstów), artykuły w wydawnictwach ciągłych i zwartych (83 publikacje³¹), prezentacje (3) oraz zestawienia bibliograficzne (30).

²⁴ Aktualny nr 2(30), 2022 jest numerem jubileuszowym, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Katowicach, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_30.pdf – 29 IV 2023.

²⁵ O „Dialogach Bibliotecznych”, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Katowicach, [online:] <https://pbw.katowice.pl/index.php/oferta/844-o-dialogach-bibliotecznych> – 29 IV 2023.

²⁶ „Impresje Biblioteczne” 2013-2023, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej, [online:] <https://www.pbw.bielsko.pl/index.php/oferta/impresje-biblioteczne> – 29 IV 2023.

²⁷ Najnowszy numer – 2/2022, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej, [online:] https://www.pbw.bielsko.pl/images/impresje/impresje_2022_nr2.pdf – 29 IV 2023.

²⁸ „Exempli Gratia” 2005-2014, nr 1-13, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka – Gdańsk, [online:] <http://pbw.gda.pl/exempli-gratia/> – 29 IV 2023.

²⁹ Np. nr 2(6) z 2008 r. z V sesji metodycznej zatytułowanej *Nauczycielu! – nie musisz być sam. Formy wsparcia nauczyciela w pracy pedagogicznej. Materiały sesyjne*, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka – Gdańsk, [online:] <http://pbw.gda.pl/wp-content/uploads/2013/09/exempli-gratia-262008.pdf> – 29 IV 2023; nr 1(12) z 2013 r. z X sesji metodycznej *Działania bibliotekarzy szkolnych na rzecz edukacji, wychowania i rozwoju osobowego ucznia. Materiały sesyjne*, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka – Gdańsk, [online:] http://pbw.gda.pl/wp-content/uploads/2013/09/eg_1_12_2013.pdf – 29 IV 2023.

³⁰ Niestety, ani informacja o czasopiśmie, ani wykaz publikacji nie figurują na nowej stronie Biblioteki, [online:] <https://pbp.gda.pl/> – 29 IV 2023.

³¹ Podobnie jak w przypadku biblioteki zielonogórskiej, dominują artykuły w czasopismach branżowych, np. „Bibliotekarz”, „Poradnik Bibliotekarza”, „Przegląd Oświatowy”, „Edukacja Pomorska”.

Na archiwalnej stronie Dolnośląskiej BP we Wrocławiu można odnaleźć informacje o ośmiu numerach czasopisma online – „DIBP – Dolnośląski Informator Bibliotek Pedagogicznych”³² ukazującego się w latach 2012-2016 i prezentującego na swych łamach teksty dotyczące różnych aspektów działalności bibliotek pedagogicznych.

Biblioteką, która także zamieściła informacje o swoich publikacjach na stronie WWW, jest PBW w Opolu – jest to siedem tytułów, w tym o historii biblioteki, jej zbiorach oraz bibliografie – wszystkie dostępne w Opolskiej Bibliotece Cyfrowej³³. Placówka była również wydawcą czasopisma „Strony: Czasopismo Społeczno-Kulturalne” (na WWW numery 3-4, 2011 oraz nr 3, 2009). Z kolei PBW w Krakowie informuje o swoich corocznych publikacjach będących efektem spotkań i współpracy z bibliotekami pedagogicznymi z całej Polski – tomach wydanych po „Ogólnopolskim Forum Bibliotek Pedagogicznych” (2013-2015) oraz „Nowym Ogólnopolskim Forum Bibliotek Pedagogicznych” (2016-2021).

Uzupełniając dane zawarte w katalogu BN oraz na stronach WWW bibliotek, zwrócono się z prośbą o informacje dot. działalności wydawniczej pracowników (przesłanie informacji liczbowej lub wykazu publikacji), kierując zapytanie do 23 wymienionych bibliotek. Uzyskano odpowiedź z ośmiu placówek³⁴ – z Białegostoku³⁵, Bielska-Białej, Gorzowa Wielkopolskiego, Nowego Sącza, Olsztyna, Warszawy, Torunia i Zielonej Góry³⁶. Przesłane wyniki znacznie poszerzają wiedzę na temat publikacji bibliotek pedagogicznych i uzupełniają dane wyekscerpowane z katalogu BN, ukazując te miejsca jako dzielące się swoimi pomysłami i efektami prac w formie artykułów w czasopismach, rozdziałów w publikacjach zbiorowych czy wydawnictw zwartych. W spisie nadesłanym z PBW z Nowego Sącza odnotowano 14 wydawnictw zwartych i 65 artykułów w czasopismach, z Bielska-Białej – 64 publikacje. W wykazie z W-MBP w Olsztynie znalazło się 15 książek i 267 artykułów w czasopiśmie i książkach, rozdziałów z książek, informacji prasowych, źródeł elektronicznych. Z kolei Warszawa poinformowała o 231 publikacjach różnego typu, a Toruń o jednej książce,

³² „Dolnośląski Informator Bibliotek Pedagogicznych” 2012-2014, nr 1-5, Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu, [online:] <https://dbp.wroclaw.dolnyslask.pl/biblioteki/wroclaw/dsie/226-uncategorised/712-dibp-archiwum> – 29 IV 2023.

³³ Opolska Biblioteka Cyfrowa, [online:] <https://obc.opole.pl/dlibra?language=pl> – 29 IV 2023.

³⁴ Autorka kieruje słowa podziękowania do wszystkich pracowników bibliotek, dzięki którym otrzymała materiał porównawczy do badania: Marzenie Jarockiej – Kierownik Wydziału Informacyjno-Bibliograficznego BP im. gen. bryg. prof. E. Zawackiej w Toruniu, Barbarze Kozik – PBW w Nowym Sączu, Agacie Kyzioł-Cieślak – Kierownik Wydziału Opracowania Zbiorów Zwartych i Specjalnych PBW im. KEN w Warszawie, Annie Niemiec-Warzesze – Dyrektor PBW w Bielsku-Białej, Magdalenie Płatonow – Kierownik BP Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Gorzowie Wielkopolskim, Oldze Topolewskiej – Konsultantce ds. informacji pedagogicznej i bibliotek szkolnych w Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku, Marii Wiśniewskiej – Zastępcy Dyrektora Warmińsko-Mazurskiej BP im. prof. T. Kotarbińskiego w Olsztynie, Renacie Zubowicz – Kierownik Wydziału Informacyjno-Bibliograficznego PBW im. M. Grzegorzewskiej w Zielonej Górze.

³⁵ Wykaz publikacji także na stronie internetowej biblioteki.

³⁶ Jak wyżej.

dwóch bibliografiach, pięciu artykułach w pracach zbiorowych, 60 artykułach w czasopiśmie, 22 zestawieniach, sześciu sprawozdaniach, jednym druku ulotnym oraz 13 publikacjach online. Rekordzistką została BP w Gorzowie Wielkopolskim – wykaz za lata 1952-2011/2012³⁷ zawiera 1430 opisów bibliograficznych, za lata 2012-2014, 2022-2023 – 112 publikacji, a za okres 2014-2020 – 91 pozycji.

PODSUMOWANIE

Przytoczone wyniki badań i zestawień danych przedstawiają biblioteki pedagogiczne jako aktywnych uczestników rynku wydawniczego w Polsce. Przy 23 placówkach poddanych analizie średnio każda z nich występuje w bazie BN³⁸ jako autor/twórca 19,6 publikacji, przy jednoczesnym wskaźniku średniej 3,3 publikacji w charakterze wydawcy. Liczby te ukazują dużą produktywność wśród pracowników, lecz także małą aktywność wydawniczą, spowodowaną najpewniej brakiem odpowiedniego finansowania. Jednak przy obecnych możliwościach pokonywania barier informacyjnych (nie tylko finansowych, ale i np. geograficznych) i udostępniania treści w internecie coraz więcej placówek decyduje się na zamieszczanie na swoich stronach wersji elektronicznych publikacji, udostępnianie ich w bibliotekach cyfrowych lub chociażby zamieszczanie bibliografii publikacji pracowników na stronie WWW.

Spektrum rodzajów publikacji jest bardzo szerokie – od monografii, czasopism, poprzez wydawnictwa zbiorowe, rozdziały w wydawnictwach zwartych, artykuły w czasopiśmie naukowych i lokalnych gazetach, bibliografie, teksty naukowe, popularnonaukowe i informacyjne, sprawozdania i hasła słownikowe, scenariusze zajęć oraz zestawienia tematyczne itd. Tematyka publikacji dotyczy przede wszystkim realizacji podstawowych obowiązkowych zadań bibliotek pedagogicznych, czyli wynikających ze wspomagania szkół i placówek edukacyjno-wychowawczych, ale odnajdziemy wśród nich także teksty poświęcone historii i zbiorom, wydarzeniom, aktualnościom, znajdziemy przykłady dobrych praktyk oraz wsparcia działalności dydaktycznej. Dodatkowo opracowania te pełnią bardzo ważne funkcje reklamowe i marketingowe, ukazując cały wachlarz bogatej działalności księżnic i aktywności ich pracowników.

³⁷ M. Tarnowska, *Bibliografia publikacji pracowników Biblioteki Pedagogicznej w Gorzowie Wielkopolskim*, Gorzów Wielkopolski 2012.

³⁸ Liczby wg danych uzyskanych w czerwcu 2022 r.

BIBLIOGRAFIA

- „Dialogi Biblioteczne” 2022, nr 2(30), [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_30.pdf.
- „Dolnośląski Informator Bibliotek Pedagogicznych” 2012-2014, nr 1-5, [online:] <https://dbp.wroclaw.dolnyslask.pl/biblioteki/wroclaw/dsie/226-uncategorised/712-dibp-archiwum>.
- „Exempli Gratia” 2005-2014, nr 1-13, [online:] <http://pbw.gda.pl/exempli-gratia/>.
- Fluda-Krokos A., *Ewolucja pojęcia nauczyciel – klient bibliotek pedagogicznych w świetle aktów prawnych*, [w:] *Nauczyciel w bibliotece pedagogicznej – klient wyróżniony*, red. A. Fluda-Krokos, B. Janik, Kraków 2016, s. 20-29, *Forum Bibliotek Pedagogicznych*.
- Fluda-Krokos A., *Wspieranie edukacji: funkcjonowanie i przemiany bibliotek pedagogicznych w latach 1918-2018*, „Refleksje” 2018, nr 5, s. 18-21.
- „Impresje Biblioteczne” 2013-2023, [online:] <https://www.pbw.bielsko.pl/index.php/oferta/impresje-biblioteczne>.
- Jordan-Wechta J., Szafińska-Chadała M., *Publikacje pracowników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Marii Grzegorzewskiej w Zielonej Górze. (Bibliografia w wyborze za lata 1951-2011)*, Zielona Góra 2011.
- Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Kraków 2022.
- O „Dialogach Bibliotecznych”, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Katowicach, [online:] <https://pbw.katowice.pl/index.php/oferta/844-o-dialogach-bibliotecznych>.
- O wydawnictwie – PBW Kielce, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach, [online:] <https://pbw.kielce.pl/o-wydawnictwie>.
- PN-EN ISO 9707:1998 *Informacja i dokumentacja – Statystyka produkcji i dystrybucji książek, gazet, czasopism i publikacji elektronicznych*, Główny Urząd Statystyczny, [online:] <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/79,pojecie.html>.
- „Publikacje nauczycieli bibliotekarzy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Nowym Sączu w latach 1988-2022”, oprac. B. Kozik, Nowy Sącz 2022 [mps].
- Publikacje nauczycieli*, Pedagogiczna Biblioteka im. Marii Grzegorzewskiej w Zielonej Górze, [online:] <https://www.pbw.zgora.pl/pbw/publikacje%20nauczycieli>.
- Publikacje – PBW Kielce*, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach, [online:] <https://pbw.kielce.pl/publikacje/>.
- Publikacje pracowników Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku. Spis bibliograficzny za lata 1960-2020*, red. O. Topolewska, Białystok 2021, [online:] <https://www.cen.bialystok.pl/publikacje-biezace-glowna>.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*, Dz. U. 2013, poz. 369, Internetowy System Aktów Prawnych, [online:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130000369/O/D20130369.pdf>.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych*, Dz. U. 2008, nr 205, poz. 1283, Internetowy System Aktów Prawnych, [online:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20082051283/O/D20081283.pdf>.
- Ruch wydawniczy w liczbach*, t. 73: *Książki*, oprac. O. Dawidowicz-Chymkowska, Warszawa 2022.
- „Siglum. Biuletyn Informacyjny PBW w Łodzi” 2003-2022, nr 1-26, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. profesora Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi, [online:] <http://pbw.lodz.pl/siglum.htm>.

Tarnowska M., *Bibliografia publikacji pracowników Biblioteki Pedagogicznej w Gorzowie Wielkopolskim*, Gorzów Wielkopolski 2012.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, Dz. U. 1997, nr 85 poz. 539, Internetowy System Aktów Prawnych, [online:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970850539/U/D19970539Lj.pdf>.

ABSTRAKT

Artykuł jest pokłosiem badań dotyczących działalności wydawniczej, tworzenia publikacji oraz ich rozpowszechniania przez nauczycieli bibliotekarzy 23 wybranych bibliotek pedagogicznych. Jako podstawę do ekscerpcji wykorzystano katalog Biblioteki Narodowej, bazę „Połączone katalogi”. Poszukiwania prowadzono wg fraz ‘biblioteka pedagogiczna’ i ‘wydawnictwo’, zawężając do faset: ‘autor/twórca’, ‘forma i typ’, ‘gatunek’, ‘temat’, ‘dziedzina i ujęcie’, ‘miasta’. Przytoczono przykłady działań wydawniczych. Przedstawione wyniki badań i zestawień danych ukazują biblioteki pedagogiczne jako aktywnych uczestników rynku wydawniczego w Polsce.

Słowa kluczowe: biblioteki pedagogiczne, badania, dorobek wydawniczy, działalność wydawnicza, publikacje nauczycieli bibliotekarzy, tematyka publikacji, rynek wydawniczy

ABSTRACT

Publishing Activity of the Pedagogical Libraries

The article results from research concerning publishing activity, creating publications and their distribution by teachers of librarians from 23 selected pedagogical libraries. The catalogue of the National Library, the registry “Połączone katalogi” [“Combined catalogues”] were used as a basis for this excerpt. The search was conducted according to the phrases: pedagogical library and publishing house, with confining to the facets: author/creator, form and type, genre, theme, field and view, cities. Examples of the publishing activities have been given. The presented results of studies and lists of data show the pedagogical libraries as active participants of the publishing market in Poland.

Keywords: pedagogical libraries, research, published works, publishing activity, publications of teachers of librarians, subject area of publications, publishing market

DAGMARA KAWOŃ-NOGA

Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji – Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu
Uniwersytet WSB Merito Filia w Opolu

Dać słowo, czyli jak uczyć biblioterapii – z doświadczeń nauczyciela akademickiego

TYTUŁEM WSTĘPU

Niniejszy szkic stanowi opis fragmentu działań realizowanych przez autorkę w pracy w szkolnictwie wyższym. Odnosi się do procesu projektowania przestrzeni akademickiej, w której studenci zdobywają wiedzę i umiejętności w zakresie biblioterapii. W pierwszej części tekstu uporządkowano zagadnienia praktyczne i teoretyczne, do czego skłania bogaty dorobek badawczy na temat terapeutycznych walorów literatury. Druga część przedstawia zebrane dotąd doświadczenia dydaktyczne piszącej te słowa. Stają się one pretekstem do pogłębionej refleksji nad jej zmaganiem metodycznymi i przyjętą strategią uczenia biblioterapii. Zawarte tu przemyślenia można traktować wyłącznie jako raport z realizacji programu i przebiegu zajęć, ale niewykluczone, że Czytelnik odnajdzie tu cenne wskazówki do swojej pracy jako szkoleniowca, trenera czy wykładowcy.

Z PRAKTYKI I TEORII BIBLIOTERAPII

W nurcie oddziaływania pedagogicznego powszechnie uznaje się przede wszystkim trzy funkcje książki – kształcącą, edukacyjną i wychowawczą. Funkcja terapeutyczna jest mniej uświadomiona i tym samym relatywnie rzadko wykorzystywana w działaniach rozwojowych, ale wydaje się, że w ostatnim czasie (na pewno w Polsce) tworzy się sprzyjająca atmosfera do poważnej zmiany w tym zakresie. Terapeutyczne

wartości książek podnosi m.in. Maria Molicka. Autorka przekonuje, że literatura jest nie tylko przekaznikiem wiedzy, ale również wzbogaca doświadczenia odczuwania i działania w sytuacjach emocjonalnie trudnych. Ukazuje różnorodne sposoby myślenia. Poprzez opisy konkretnych bohaterów dostarcza wzorców osobowych. Literatura w tym sensie może prowadzić do (pozytywnej) zmiany nastawienia. Częściowo wyrównuje niezaspokojone potrzeby i emocje oraz odciąża umysł. Bez wątpienia, stosowanie biblioterapii przez certyfikowanych biblioterapeutów w szkołach i różnych placówkach opiekuńczych, wychowawczych, oświatowych, kulturalnych oraz leczniczych i terapeutycznych, występuje obecnie w znacznie większej skali niż przed dekadami. Trudno wyjaśnić, czym dokładnie spowodowany jest wzrost zainteresowania terapeutycznymi walorami czytania. Można tylko domniemywać, że jest to związane z zapotrzebowaniem społecznym, związanym z nawarstwiającymi się problemami zdrowia psychicznego dzieci, młodzieży i dorosłych.

Biblioterapia to z jednej strony metoda oddziaływania terapeutycznego i z drugiej – dyscyplina akademicka, która organizuje przestrzeń do jej badań i rozwoju. Najogólniej można uznać, że biblioterapia to rozmyślnie działania przy użyciu książki w celach rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych i ogólnorozwojowych¹. Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy uznaje za biblioterapię „użycie wyselekcjonowanych materiałów czytelniczych jako pomocy terapeutycznej w medycynie i psychiatrii, także poradnictwo w rozwiązywaniu problemów osobistych przez ukierunkowane czytanie”². Celem biblioterapii jest psychiczne wsparcie. Istotnym jej elementem jest kontakt z drugim człowiekiem i/lub grupą ludzi. Odpowiednio dobrany i omówiony (czy w języku warsztatowym „przepracowany”) materiał piśmienniczy może oddziaływać rozwojowo, kompensacyjnie, refleksyjnie lub relaksacyjnie. Człowiek w trudnej sytuacji psychicznej (bardziej lub mniej uświadomionej) może nabrać wiary w siebie i innych, pokonać słabości, lepiej zrozumieć swój stan, rozpoznać mechanizmy samego problemu oraz system środków zaradczych. W czasie biblioterapii człowiek ma szansę nauczyć się identyfikowania, nazywania i radzenia sobie z emocjami. Wzmacnia ogólną kondycję psychiczną. W grupie warsztatowej dowiaduje się, że nie jest jedynym człowiekiem, który przeżywa jakiś kryzys czy traumę. Buduje postawę empatii i szacunku. Uczy się nowych, skutecznych sposobów komunikowania oraz wyznaczania i pielęgnowania granic bezpieczeństwa psychicznego dla siebie i innych.

W zależności od tego, gdzie, kto i dla kogo organizuje sesje biblioterapeutyczne, przyjmuje się ogólny podział na trzy kategorie – instytucjonalną, kliniczną oraz

¹ E. Tomasiak, *Zagadnienia pedagogiki specjalnej w literaturze. Przewodnik bibliograficzny*, cz. 1 i 2, Warszawa 1992, s. 114.

² W. Szulc, *Kulturoterapia*, Poznań 1988, s. 51; E. Dunin-Wilczyńska, *Biblioterapia jako metoda w pedagogice*, „Warsztaty Bibliotekarskie” 2016, nr 1, [online:] <http://warsztatybibliotekarskie.pedagogiczna.edu.pl/nr-12016-47/biblioterapia-jako-metoda-w-pedagogice> – 24 II 2023.

rozwojową (wychowawczą)³. Instytucjonalna oznacza zastosowanie literatury przede wszystkim dydaktycznej do potrzeb indywidualnego chorego (najczęściej psychicznie). Taką terapię zazwyczaj prowadzi lekarz, w celu dostarczenia informacji na temat dolegliwości chorego oraz w celu jego odprężenia i wytchnienia. W procesie terapii poleca się lektury dydaktyczne i odprężające (np. beletrystykę). Biblioterapia kliniczna prowadzona jest z kolei w grupach pacjentów z chorobami psychicznymi, problemami emocjonalnymi lub behawioralnymi. Prowadzi ją lekarz w porozumieniu z bibliotekarzem. Chodzi tu o umożliwienie pacjentowi wglądu w siebie, rozpoznanie własnych doznań i uczuć. Wykorzystanie literatury o charakterze wyobrażeniowym może spowodować zmiany stanu psychicznego u osoby poddanej leczeniu. Najpopularniejszą kategorią jest biblioterapia rozwojowa (wychowawcza). Ma ona zastosowanie wśród osób bez zdiagnozowanych zaburzeń emocjonalnych czy somatycznych. Wspiera ludzi w rozwiązywaniu codziennych problemów, które po prostu niesie życie. Ten rodzaj biblioterapii może być prowadzony w środowisku otwartym, najczęściej w szkołach, świetlicach lub bibliotekach, mogą ją organizować nauczyciele, wychowawcy i bibliotekarze. Stosuje się tu książki i materiały wyobrażeniowe i dydaktyczne, których treści dotyczą uniwersalnych wartości.

Należy podkreślić, że biblioterapii nie projektuje się dla tekstów, a dla problemów. Każda sesja prowadzona jest według ściśle określonych wytycznych. Odnoszą się one m.in. do poszczególnych procesów zachodzących czy przeżywanych przez uczestników. Wytyczne, o których mowa, zawarte są w scenariuszach i/lub programach biblioterapeutycznych. Scenariusz stanowi odrębną całość – dedykowany jest danemu problemowi i rozpisany dla pojedynczego warsztatu. Natomiast zbiór (kilku) scenariuszy to cały program biblioterapeutyczny, który poświęcony został jakiemuś problemowi/problemom. A więc, na bazie scenariusza – można poprowadzić jeden warsztat, a posiłkując się programem – zorganizować cykl zajęć. Od autora każdego scenariusza lub programu wymaga się po pierwsze bardzo dobrej znajomości problematyki, jakiej poświęcony jest projekt i następnie niemałego rozeznania w literaturze, które gwarantuje prawidłowe dobranie tekstu do sesji lub zestawu tekstów do cyklu zajęć. W modelu postępowania biblioterapeutycznego można wyróżnić kilka etapów. Na pierwszy plan wysuwa się czytanie, słuchanie lub oglądanie np. książek, filmów, fragmentów utworów. Potem występuje identyfikacja z postaciami literackimi bądź z sytuacjami fikcyjnymi. Na tym etapie czytelnik wyraża swoje uczucia. Przeżycia będące efektem kontaktu z utworem mogą być pozytywne lub negatywne. Poprzez odczuwanie doznań można albo uaktywnić, albo wyciszyć emocje. Istotną fazą procesu jest *katharsis*, w której osoba ma wrażenie odnowienia i oczyszczenia. Dochodzi wtedy do odreagowania napięcia i odczuwania ulgi. Potem następuje etap tzw. wglądu, w którym czytelnik odkrywa lub pogłębia swój świat wewnętrzny, wprowadza nowe treści i uczucia do systemu przeżywania. Oczekiwanym rezultatem

³ M. Borawska, *Terapeutyczna rola utworu literackiego i możliwości jej wykorzystania w pracy bibliotekarza*, „Biblioteka w Szkole” 1994, nr 2, s. 5.

biblioterapii jest zmiana w psychice. Chodzi o modyfikację postawy, nastawienia i zachowania. Dużym osiągnięciem jest doprowadzenie do sytuacji, w której pacjent dąży do rozwoju i przeobrażenia (choć jeszcze nie wdraża ich w życie). Na ostatnim etapie procesu, którym jest ewaluacja człowiek uświadamia sobie, jakie zmiany zaszły w trakcie i po terapii⁴.

Ważną cechą biblioterapii jest to, że proces terapeutyczny zachodzi tu w warunkach, które są relatywnie bezpieczne. Polega on na tym, że problem podczas sesji warsztatowej odnosi się do sytuacji bohatera literackiego, a nie bezpośrednio do uczestnika czy uczestników spotkania. Odbiorca sam decyduje o tym, w jaki sposób i jakie treści warsztatu odniesie do siebie, swojej sytuacji, swojego (ewentualnego) problemu. Wyłącznie od osoby poddanej terapii zależy to, w jakim stopniu i czy w ogóle będzie identyfikowała się z omawianą postacią z książki. W tej decyzji kieruje się tym, jaka jest jej ogólna gotowość do pracy nad sobą. Zasadniczą rolę odgrywają tutaj takie czynniki jak: kondycja psychiczna, poziom uświadomienia problemu, doświadczenia i umiejętności, poczucie bezpieczeństwa oraz zaufanie do prowadzącego i całej grupy. Terapia książką bazuje na założeniu, że dużo łatwiej przepracowuje się problem osoby trzeciej niż swój własny. Terapeuta w trakcie zajęć nie wywołuje nikogo do odpowiedzi, nie analizuje problemu uczestnika/uczestników, nie ocenia wyrażanych opinii, nie konfrontuje sytuacji bohatera (literackiego) z sytuacją któregośkolwiek z zebranych. Szczególna wrażliwość i dbałość o bezpieczeństwo przejawia się w takich zasadach biblioterapii jak: dobrowolność uczestnictwa, rzeczywiste uwzględnianie potrzeb, problemów i preferencji odbiorców, dostosowanie środków do ich możliwości⁵, a także traktowanie biblioterapii jako metody wspomagającej zdrowienie pacjenta, a nie jedynej drogi leczenia⁶.

Rosnąca popularność biblioterapii jako działań praktycznych determinuje też rozwój tego fenomenu w nauce. Dorobek badawczy stanowi poważne podwaliny w procesie tworzenia się biblioterapii jako odrębnej dyscypliny. Humanistyka dysponuje pogłębioną refleksją m.in. na temat formułowania się swoistych relacji biblioterapeutycznych, które zachodzą między książką, chorym a opiekunem⁷. Obiektem zainteresowań akademickich jest coraz częściej terapia czytelnicza⁸ oraz sposoby jej

⁴ Za: R. Ingarden, *Przeżycie, dzieło, wartość*, Kraków 1966, s. 14; B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, tłum. D. Danek, Warszawa 1996, s. 30-31.

⁵ M. Fedorowicz, *Specjalne materiały czytelnicze dla osób niepełnosprawnych. Zarys dziejów, formy, obiegu społeczny*, Toruń 2002, s. 5.

⁶ E. Dunin-Wilczyńska, *op. cit.*

⁷ J. Trzynadłowski, *Biblioterapia jako problem teoretyczny i praktyczny. Zagadnienia wybrane*, [w:] idem, *Sztuka słowa i obrazu. Studia teoretycznoliterackie*, Wrocław 1982, s. 440; M. Wiłchowa, *Elementy biblioterapii w literaturze polskiej epok dawnych. Rekonesans historyczno-literacki*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum” 2013, nr 17, s. 49-66.

⁸ E. Tomasiak, *Biblioterapia jako jedna z metod pedagogiki specjalnej*, [w:] *Wybrane zagadnienia z pedagogiki specjalnej*, red. E. Tomasiak, Warszawa 1997, s. 82.

analizowania i rozpoznawania mające zazwyczaj charakter biblioteczno-praktyczny⁹. Analizie poddaje się też samą literaturę, która jako „odzwierciedlenie kultury, stwarza bodźce psychologiczne, które mogą nadawać kształt myśleniu i działaniu człowieka”, a także wpływa na jego postawę „w dziedzinie zdrowia i w dziedzinie moralności”¹⁰. Autorzy podręcznika *Podstawy współczesnej biblioterapii* klasyfikują wyznaczniki autonomii biblioterapii jako nauki. Zgodnie z ich założeniem, przedmiotem badań jest tzw. trójkąt relacji biblioterapeutycznej, czyli uczestnik biblioterapii, proces biblioterapeutyczny oraz biblioterapeuta. Rolę narzędzia pełni literatura piękna, a główną metodą badawczą jest procedura stworzona przez Caroline Shrodes, bazująca na modelu uwzględniającym „identyfikację – *katharsis* – wgląd”¹¹.

JAK UCZYĆ BIBLIOTERAPII

Biblioterapia mieści się w szerokiej kategorii terapii przez sztukę, a do jej rozwoju przyczynia się wiele innych dyscyplin takich jak pedagogika specjalna, psychologia, medycyna, bibliotekoznawstwo, literaturoznawstwo¹² czy bibliologia¹³. Bogaty dorobek naukowy niewątpliwie sprzyja zdobywaniu rangi naukowości, ale środowisko akademickie nie jest jeszcze gotowe do zaakceptowania biblioterapii jako samodzielnej kategorii. W konsekwencji nie funkcjonuje odrębny kierunek studiów i nie ma formalnego uznania dla zawodu biblioterapeuty. Te okoliczności utrudniają proces przygotowywania nowych kadr biblioterapeutów. Kompetencje do prowadzenia zajęć o charakterze biblioterapeutycznym można zdobyć poprzez dedykowane szkolenia, kursy i studia podyplomowe. Coraz częściej treści biblioterapeutyczne stanowią zawartość merytoryczną danego przedmiotu lub części przedmiotu w ramach studiów wyższych. Podstawą refleksji na temat tego, jak uczyć biblioterapii, są doświadczenia akademickie piszącej te słowa, która prowadzi przedmiot arte- i biblioterapia na kierunku pedagogika w Wyższej Szkole Bankowej¹⁴.

Głównymi założeniami dydaktycznymi w realizacji przedmiotu arte- i biblioterapia są zapoznanie studentów (trybu zaocznego) z teoretycznymi i praktycznymi

⁹ B. Woźniczka-Paruzel, *Pogranicza bibliologii – o metodologicznych problemach z biblioterapią*, [w:] *Książka zawsze obecna. Prace ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Migoniowi*, red. B. Bieńkowska, Wrocław 2010, s. 121.

¹⁰ J. Aleksandrowicz, *Literatura a zdrowie społeczeństwa*, Warszawa–Kraków 1973, s. 5, *Nauka dla Wszystkich*.

¹¹ W. Czernianin, H. Czernianin, K. Chatzipentidis, *Podstawy współczesnej biblioterapii. Podręcznik akademicki*, Wrocław 2017, s. 46-47, *Monografie „Przeglądu Biblioterapeutycznego”*.

¹² W. Czernianin, H. Czernianin, *Biblioterapia jako autonomiczna nauka. Rozważania wstępne*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2014, nr 1, s. 12, [online:] <https://repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/64617/edition/64541/content> – 25 II 2023.

¹³ B. Woźniczka-Paruzel, *op. cit.*, s. 111.

¹⁴ Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu, Wydział Ekonomiczny w Opolu.

zagadnieniami arteterapii i biblioterapii oraz wyposażenie ich w umiejętności prowadzenia zajęć w duchu terapii przez sztukę, ze szczególnym uwzględnieniem terapii z zastosowaniem literatury pięknej. Zgodnie ze standardem metodycznym szkolnictwa wyższego, zakłada się osiągnięcie efektów uczenia się w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. Student powinien więc posługiwać się wiedzą teoretyczną i praktyczną z zakresu arteterapii i biblioterapii, powinien nabyć umiejętność właściwego doboru metody terapeutycznej (w zakresie terapii sztuką) w zależności od problemu, wieku i możliwości rozwojowych podopiecznych, a także zdobyć umiejętność samodzielnego prowadzenia zajęć zgodnie z założeniami warsztatu. Student winien też wykazywać postawę etyczną oraz gotowość do odpowiedzialnego podejścia do idei wsparcia terapeutycznego. Klasycznie rozpisane treści szczegółowe przedmiotu obejmują m.in. takie obszary jak: „arteterapia w ujęciu teoretycznym i praktycznym”, „wybrane zagadnienia z metodyki arteterapii – techniki wizualne, muzykoterapia, choreoterapia, teatroterapia”, „biblioterapia w ujęciu teoretycznym i praktycznym”, „edukacyjne i terapeutyczne aspekty literatury”, „bajki i baśnie terapeutyczne oraz psychoedukacyjne w pracy z dziećmi i młodzieżą”, „biblioterapia w procesie dydaktyczno-wychowawczym”, a także „biblioterapia w pracy z osobami chorymi i niepełnosprawnymi”.

W niniejszym rysie omawiane są wyłącznie te aspekty pracy dydaktycznej, które związane są z rozwijaniem wiedzy i umiejętności studentów w zakresie warsztatu biblioterapeutycznego. Autorka prezentuje program zajęć, ćwiczenia i sposób zorganizowania przestrzeni dydaktycznej, w której studenci uczą się biblioterapii. Opisuje działania, które prowadzą do prawidłowego zrozumienia przez słuchaczy, na czym polegają poszczególne etapy procesu biblioterapeutycznego. Efekty uczenia się weryfikowane są na podstawie trzech zadań, które student wykonuje w ramach przedmiotu. Słuchacz opracowuje autorski scenariusz zajęć biblioterapeutycznych, buduje (cały) program biblioterapeutyczny oraz przygotowuje i prowadzi samodzielnie warsztat biblioterapeutyczny (w formie symulacji podczas zajęć uczelnianych).

Z uwagi na charakterystyczne w systemie studiów zaocznych znaczne zróżnicowanie grup studentów (wiek, wykształcenie, praca, doświadczenie, umiejętności), w harmonogramie przewiduje się uproszczone formy diagnozy uczestników zajęć. Chodzi o stwierdzenie, jaki poziom wiedzy i umiejętności posiadają słuchacze w zakresie problematyki przedmiotu, a także określenie tego, jakie ewentualne szczególne oczekiwania przejawia grupa wobec przedmiotu arte- i biblioterapia w aspekcie merytorycznym lub formalnym. Bezpośrednio przed realizacją właściwych modułów merytorycznych sprawdza się ogólną orientację studentów, czyli co wiedzą na temat biblioterapii. Uczestnicy kursu są pytani: „Czym jest biblioterapia?”, „W jakich problemach jest pomocna?”, „Jakie znają teksty, które można wykorzystać w biblioterapii?”. Wyniki „rozpoznania” najczęściej pokazują, że ogólna orientacja studentów w tym zakresie jest raczej niska. Z deklaracji słuchaczy wynika, że biblioterapia to: „leczenie książkami”, „terapia sztuką”, „czytanie książek dzieciom”, „czytanie bajek”, „głośne czytanie”, „promocja czytelnictwa w leczeniu”, „czytanie w szpitalu”. Jeśli

chodzi o problemy, w których biblioterapia może być pomocna, to studenci wyliczają: „chorobę”, „traumę”, „depresję”, „problemy psychiczne”, „problemy emocjonalne”, „bezsilność, beznadziejność”, „nieumiejętność poradzenia sobie z problemami”, „złe emocje”, „agresję w szkole”. Słuchacze, wskazując konkretne tytuły tekstów lub ewentualnie autorów tekstów, które byłyby przydatne w biblioterapii, wyliczają wyłącznie: „różne bajki dla dzieci”, „wybrane pozycje z kanonu lektur”, „baśnie, poezja, opowiadania”, „Sienkiewicz”, „Prus”, „*Ania z Zielonego Wzgórza*”, „*Pamiętnik narkomanki*”. Należy stwierdzić, że niektóre z tych odpowiedzi są prawidłowe. Biblioterapię można bowiem określić jako „leczenie książkami” lub „terapię sztuką”. W istocie może ona stanowić wsparcie dla ludzi chorych, w traumie lub depresji. Ale z odpowiedzi wynika też, że studenci mylnie rozumieją biblioterapię jako (po prostu) „czytanie książek dzieciom” itp. Niepokojący jest też stan czytania i brak gotowości do wskazania przynajmniej kilku tytułów o wyraźnych walorach terapeutycznych. Powinny być one dobrze znane, chociażby z kanonu lektur szkolnych oraz zbiorów domowych (nawet wtedy, gdy są one bardzo skromne). O ile w procesie dydaktycznym stosunkowo łatwo można skorygować deficyt wiedzy poprzez wskazanie prawidłowego sposobu rozumienia znaczeń, o tyle nadrobienie zaniedbań czytelniczych w krótkim czasie może stanowić duże wyzwanie lub być niemożliwe. Mamy w pamięci wymagania od autorów scenariuszy i programów biblioterapeutycznych dobrej orientacji w literaturze i umiejętności prawidłowego dobierania tekstu (fragmentu tekstu) do problemu, któremu dedykowana jest sesja lub cykl warsztatów. Na etapie diagnozowania ogólnego poziomu świadomości na temat biblioterapii wśród słuchaczy pomija się aspekt ich rozeznania w problematyce społecznej, wychowawczej czy psychologicznej. To zaniechanie wynika z przeświadczenia, że studenci kierunku pedagogika są (powinni być) dobrze zorientowani w tych obszarach.

Zagadnienia teoretyczne student poznaje przede wszystkim poprzez czytelnictwo i analizę wskazanej literatury fachowej, a także pogadanki i dyskusje w trakcie zajęć wokół zagadnień szczególnie ważkich, trudnych i złożonych. Praca ze studentami kilku kolejnych roczników pokazuje, że szczególną uwagę należy zwrócić na problematykę oddziaływania literatury na psychikę człowieka, aspekty kliniczne oraz specyfikę współdziałania z osobami chorymi, z zaburzeniami lub niepełnosprawnościami – bo stanowią one (dla studentów) największą trudność w identyfikacji i dogłębnym poznaniu.

Podstawowe techniki biblioterapeutyczne studenci ćwiczą podczas zajęć kontaktowych, ale inspiracji poszukują samodzielnie w wybranych scenariuszach i programach biblioterapeutycznych. Szczególnie cennym źródłem gotowych materiałów jest czasopismo „Biblioterapeuta” oraz blog „Biblioteczka-apteczka” (<https://biblioteczka-apteczka.pl>). Każdy student opracowuje i demonstruje podczas zajęć kilka technik – imitując pracę biblioterapeuty. Szczególną uwagę zwraca się na trenowanie takich czynności jak: głośne czytanie tekstu, prowadzenie dyskusji na temat prezentowanego materiału czytelniczego, pisanie listu do bohatera literackiego, wymyślanie alternatywnego zakończenia utworu, wchodzenie w rolę wybranej postaci

i przedstawianie scenek inspirowanych sytuacją literacką z wykorzystaniem metody dramy, wykonywanie ilustracji do czytanego utworu, tworzenie prac plastycznych polegających na wyrażaniu emocji wywołanych (u odbiorców biblioterapii) poprzez czytany utwór. Studenci poznają również mandałę, technikę zaczerpniętą z kultury buddyjskiej, która polega na malowaniu, rysowaniu, układaniu lub usypywaniu z różnych materiałów (ziaren piasku, ryżu, kawy itp.) określonych obłych kształtów. Aktywność ta wykorzystywana jest w celu integracji grupy, poprawienia koncentracji lub wywołania twórczej kreacji, a także pobudzenia refleksji, uspokojenia i relaksu. W ramach przedmiotu arte- i biblioterapia uczestnicy nabywają również umiejętności pracy z teatrzykiem *kamishibai*. Ta wywodząca się z Japonii technika polega na opowiadaniu lub czytaniu historii, bajek czy przypowieści poprzez zastosowanie specjalnej drewnianej skrzynki na wzór parawanu z teatrzyków marionetkowych oraz kartonowych plansz. Z jednej strony planszy jest ilustracja, która przedstawia fragment opowieści, a z drugiej – tekst. Osoba prowadząca zajęcia zmienia plansze w ten sposób, że uczestnicy widzą obrazy, a ona sama śledzi tekst i opowiada historię.

Ważnym etapem w przebiegu zajęć uczelnianych jest zapoznanie studentów z tekstami literackimi i wyszukiwanie w nich walorów terapeutycznych. Bazuje się tu na zasobach uczestników, czyli lekturze, która jest im znana. Zazwyczaj jednak, co pokazuje wstępna diagnoza, potencjał nie jest wystarczający. Studentom wskazuje się więc pozycje z literatury pięknej, a oni sami po zapoznaniu się z tekstami dobierają je do konkretnych problemów psychologicznych, społecznych, wychowawczych. Ich zadaniem jest wizualizowanie tego, w jaki sposób dany fragment tekstu może oddziaływać na człowieka poddanego terapii. Z doświadczeń autorki wynika, że to ważna i trudna dla studenta faza uczenia się. Warunki dydaktyczne i metodyczne trzeba tu organizować z niezwykłą starannością. Warto mieć na uwadze, że słuchacze przed rozpoczęciem studiów wyższych (i pobieraniem nauki w ramach przedmiotu arte- i biblioterapia) przeszli całą ścieżkę edukacji polonistycznej, co wykształciło u nich pewne nawyki czytelnicze, które (paradoksalnie) utrudniają zrozumienie terapeutycznej funkcji literatury. Trudność ta polega m.in. na tym, że student ma silną potrzebę interpretowania tekstu, a nawet narzucania swojej interpretacji innym. Funkcjonuje utrwalony automatyzm poszukiwania odpowiedzi na pytanie: „Co autor (tekstu) miał na myśli?” albo: „Jaki sens zawarł (w tekście)?”. W trakcie ćwiczeń ze studentami, których celem jest opanowanie umiejętności rozmowy o tekście w duchu warsztatu biblioterapeutycznego, ujawnia się przyzwyczajenie (wyniesione ze szkoły) omawiania chronologii zdarzeń, kategorię oceniania bohaterów jako jednoznacznie dobrych lub jednoznacznie złych lub skupianie się na formie i konwencji dzieła literackiego. W trakcie symulacji, gdy student odgrywając rolę biblioterapeuty uczy się tego, w jaki sposób omawiać materiał czytelniczy z uczestnikami zajęć terapeutycznych, często zadaje takie pytania do tekstu, które bardziej odpowiadają konstrukcji zajęć edukacyjnych (czyli takich, jakie zna z lekcji języka polskiego), a nie terapeutycznych (w których nigdy nie uczestniczył). Na przykład imitując spotkania biblioterapeutyczne z dziećmi – student w roli biblioterapeuty – pyta: „O czym

była bajka?”, „Kto był głównym bohaterem?”, „Co się po kolei działo?”, „Czy bohater dobrze zrobił / czy bohater źle zrobił?”, „Jaki morał płynie z bajki?”. Pytania postawione w taki sposób sugerują, że istnieją poprawne odpowiedzi, które zna prowadzący. Zwracają też uwagę pytania zamknięte, na które można odpowiedzieć tylko „tak” lub „nie”. Rozmowa o bajce prowadzona w taki sposób nie jest otwierająca i rozwijająca. Nie daje możliwości wypowiedzenia się na temat przeżyć, emocji i wrażeń. A to przecież jest sednem biblioterapii. Przestrzeń, w której czytelnik lub słuchacz dokona wglądu w siebie i identyfikacji z bohaterem musi być inaczej zorganizowana. Studentom podpowiada się zupełnie inne sposoby prowadzenia dyskusji o dziele literackim (różne od tych, które stosuje się w szkole). Studenci, pracując w zespołach, tworzą zestawy pytań, których wykorzystanie podczas biblioterapii zwiększa gwarancję wystąpienia efektu oddziaływania terapeutycznego literatury na odbiorcę. Efektem pracy są konkretne zapytania, które na ogół spełniają wymogi warsztatowe. Mogą brzmieć następująco: „Jakie emocje towarzyszyły bohaterom?”, „Co mógł czuć bohater?”, „Czym mogła być spowodowana postawa bohatera?”, „Dlaczego postąpił tak, a nie inaczej?”, „Jakie okoliczności mogły skłonić bohatera do takiego zachowania?”, „Jaki problem miał bohater?”, „W jaki sposób starał się go rozwiązać?”, „Jakie podjął decyzje?”, „Jakie inne decyzje mógł podjąć?”, „Jakie zasoby wykorzystał?”, „Z jakich zasobów nie skorzystał?”, „Jaki miał stosunek do siebie?” i „Jakie poniósł konsekwencje?” oraz „Jaki miał stosunek do innych?” i „Jakie konsekwencje ponieśli inni?”.

Na etapie pracy z dziełem literackim i pogłębionej analizy procesu oddziaływania tekstu na odbiorcę uczestnicy kursu zazwyczaj doświadczają pewnej zmiany postawy i zaczynają odróżniać zwykle czytelnictwo od biblioterapii. Dochodzą do wniosku, że w czasie samodzielnego czytania książki mechanizmy terapeutyczne mogą, ale nie muszą się uruchamiać. Natomiast gdy jesteśmy poddani procesowi biblioterapii – terapia jest celem tego procesu i musi być zrealizowana¹⁵. Studenci – dokonując przeglądu różnych materiałów piśmienniczych i klasyfikując je pod kątem przydatności w przepracowywaniu problemów zdiagnozowanych u potencjalnych odbiorców biblioterapii – zaczynają lepiej rozumieć proces leczenia i poprawy nastroju, inicjowany przez słowo pisane i/lub mówione. Wśród przyszłych pedagogów chcących stosować metodę biblioterapii należy budować świadomość tego, że terapeutyczna funkcja literatury powiązana jest z funkcją estetyczną. Osoba, z którą pracuje biblioterapeuta powinna być zdolna do przeżywania piękna i rozumienia wartości zawartych w utworze. Jan Trzynadłowski pisze o głębszym oddziaływaniu psychologicznym słów i tekstów w sposób następujący: „W pojęciu biblioterapii SŁOWO zdolne jest leczyć duszę i pomóc w leczeniu ciała”¹⁶. Niełatwo tę myśl implementować do procesu uczenia biblioterapii. Mnie samej znalezienie skutecznej metody zajęło wiele godzin pracy dydaktycznej. Badanie wyników nauczania studentów poszczególnych roczników

¹⁵ E. Dunin-Wilczyńska, *op. cit.*

¹⁶ J. Trzynadłowski, *Biblioterapia – złudzenia i nadzieje*, Arteterapia II, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 52, s. 53.

pokazuje, że lepsze efekty osiągają ci uczestnicy, którzy w przebiegu przedmiotu arte- i biblioterapia realizują zadanie, które polega na stworzeniu bajki terapeutycznej dla dzieci. Z moich obserwacji wynika, że studenci w procesie twórczym najpierw zapoznają się z różnymi przykładami bajek terapeutycznych, a następnie identyfikują oraz szczegółowo analizują ich cechy charakterystyczne. W ten sposób uświadamiają sobie znaczenie poszczególnych elementów, etapów i struktury bajki. Najogólniej rzecz ujmując, bajka ma na celu redukcję lęku u odbiorcy, którym jest dziecko (w wieku od 4 do 10 lat). Jest to opowiadanie fantastyczne zawierające różne sytuacje wzbudzające niepokój. Stałe elementy, jak główny temat, bohater, wprowadzone postacie i tło, stanowią schemat, w którym realizuje się założone cele. Cechą charakterystyczną jest to, że bohater (zazwyczaj dziecko, zwierzątko lub zabawka, z którymi odbiorca łatwo się identyfikuje) znajduje się w trudnej sytuacji i przeżywa lęk, a otaczające go postacie umożliwiają jego redukcję. Utwory tego typu bazują na tzw. konkretyzacji oraz racjonalizmie. Konkretyzacja polega na tym, że w bajce dokładnie określa się rodzaj lęku, a także dostarcza informacji na temat tego, kto lub co jest jego źródłem. Dzięki temu dziecko kojarzy przyczynę ze skutkiem. Racjonalizm przejawia się m.in. w tym, że odbiorca dostrzega, że inni też mogą mieć takie problemy, jak on sam, że są możliwe różne sposoby myślenia o sytuacjach trudnych i rozmaite sposoby radzenia sobie z nimi. W utworach terapeutycznych skierowanych do najmłodszych wykorzystuje się technikę wzmocnienia poczucia własnej wartości, pozytywne myślenie oraz przewarunkowanie. Zgodnie z tymi technikami bohater rozwiązuje problem, nabywając nowych umiejętności. Jest nagradzany za właściwe zachowanie. Zaczyna pozytywnie myśleć o zaistniałej sytuacji i uczy się nowych strategii działania. Charakterystyczne jest łączenie bodźców, które pierwotnie wywoływały lęk i niepokój z takimi, które powodują ich tłumienie. To wszystko prowadzi do sukcesu. Najważniejsze mechanizmy psychologiczne, dzięki którym możemy zaobserwować terapeutyczne oddziaływanie bajki to identyfikacja i stymulacja procesów poznawczych. Dzięki utożsamianiu się z bohaterem, dziecko zyskuje gotowy wzorzec do naśladowania, zaspokaja potrzeby i osiąga sukces. Z drugiej strony, wiedza o sobie i innych oraz uczenie się nowych umiejętności sprzyjają poszerzaniu zasobów i kompetencji do radzenia sobie w różnych sytuacjach, szczególnie tych trudnych i kryzysowych¹⁷.

Jak stwierdzić, czy prezentowana tu strategia uczenia biblioterapii jest skuteczna i czy praca według ustalonego programu zajęć gwarantuje osiągnięcie założeń i celów dydaktycznych? Nie da się tego jednoznacznie ustalić bez odniesienia do osiągnięć poszczególnych studentów. Wyniki są zróżnicowane, podobnie jak w przypadku innych przedmiotów. Ale niewątpliwie korzystnym rezultatem jest stopień zaangażowania, widoczna zmiana postaw prospołecznych oraz ogólny poziom prac etapowych słuchaczy. Studenci na pierwszych zajęciach ćwiczeniowych biorą udział w sesji biblioterapeutycznej. Podczas symulacji mają okazję autentycznie przeżyć warsztat

¹⁷ M. Molicka, *Bajka terapeutyczna*, „Remedium” 2002, nr 7-8, s. 18-19.

jako uczestnicy. Dodatkowo stają się obserwatorami poczynąń prowadzącego w roli biblioterapeuty. W ten sposób, od samego początku, włączeni są w proces uczenia się przez przeżywanie i aktywny udział w zajęciach. Przebieg sesji po jej zakończeniu jest szczegółowo omawiany, a każdy etap procesu – dogłębnie analizowany. Tematem dyskusji są także reakcje, zachowania i przemyślenia kursantów. Chodzi o to, by zdać sobie sprawę z tego, czego dokładnie mogą doświadczać potencjalni odbiorcy warsztatów. W ten sposób każdy student ma okazję dobrze zrozumieć, co jest istotą biblioterapii. Jednocześnie dowiaduje się, co powinno stanowić efekt jego pracy w ramach przedmiotu. W znakomitej większości przypadków uczestnicy mają ogólnie dobre (a nawet bardzo dobre) wrażenia z udziału w zajęciach bazujących na procesie biblioterapeutycznym. Prawdopodobnie dlatego relatywnie szybko daje się zaobserwować pozytywne nastawienie wobec działań warsztatowych w ogóle (nie tylko w kontekście arteterapii). Na ogół przekonani są o wartościach tej metody pracy. Wpływa to na silne zaangażowanie i motywację nie tylko do udziału w kolejnych zajęciach, ale również do poszerzania wiedzy, pracy nad materiałem źródłowym i chęci trenowania nowych umiejętności. Jak wspomniano wcześniej, rezultaty powyższych działań są zróżnicowane. Warto nadmienić, że w każdej kolejnej grupie ćwiczeniowej, która liczy zazwyczaj około 20 osób bez trudu można wskazać po kilka dobrych i bardzo dobrych projektów. Scenariusze i programy opracowane są prawidłowo, uwzględniają poszczególne fazy procesu terapii sztuką/książką, niektóre z nich zawierają oryginalne rozwiązania metodyczne lub szczególnie starannie dobrane teksty literackie. Zajęcia, które studenci prowadzą samodzielnie przy wykorzystaniu autorskich pomysłów uwidaczniają potencjał, zasoby i umiejętności. Prawie wszystkie są zgodne z modelem postępowania biblioterapeutycznego. Korekty najczęściej wymaga etap prowadzenia dyskusji o tekście oraz sposób włączania poszczególnych technik biblioterapeutycznych. Podczas debaty albo brakuje pomysłu na jej moderowanie, albo zbyt często stosuje się pytania zamknięte. Czasami student w roli biblioterapeuty nie może się powstrzymać przed oceną wypowiedzi jakiegoś uczestnika. Innym razem usilnie dąży do „zagadania” warsztatu. Nie każdy bowiem na tym etapie rozumie, że cisza i pauza mogą być wartościowe, bo dają szansę na refleksję i wyciszenie, a także na odpoczynek i nabranie sił na kolejne etapy pracy rozwojowej i twórczej. W kwestii korygowania technik i narzędzi stosowanych przez studentów, to zdarza się, że są one nieodpowiednio dobrane do składu grupy warsztatowej lub poziomu integracji grupy. Na przykład, student (jako biblioterapeuta podczas symulowanej sesji) proponuje metodę dramy na zajęciach, które z założenia prowadzone są wśród uczestników w ogóle się nie znających. W takim przypadku zastosowanie tej metody jest dość ryzykowne. Drama polega na wejściu w rolę, odegraniu scenki, ekspozycji na forum i konfrontacji z uczestnikami. Wymaga zapanowania nad emocjami takimi jak stres i niepewność oraz pokonania osobistych ograniczeń. Jest bardzo wartościową metodą pracy terapeutycznej, ale zdecydowanie powinna być stosowana w grupach silnie zintegrowanych, w których uczestnicy ufają sobie nawzajem i czują się bezpiecznie. Warto nadmienić, że w procesie weryfikacji efektów uczenia się (studenta)

optymizmem napawają wyniki zadania polegającego na napisaniu bajki terapeutycznej. Na pierwszy rzut oka widać, że studenci jako autorzy bajek rzetelnie się przygotowują do tego rodzaju aktywności. Stworzone przez nich opowiadania nie zawierają kompleksów, stanowią zbiór prostych, ale ciekawych historii dla dzieci. Konstrukcja utworów jest zgodna z założonym schematem, a fabuła bazuje na niezbędnych mechanizmach psychologicznych. Powstałe utwory skierowane są do dzieci, które np.: boją się ciemności, cierpią z powodu śmierci kogoś bliskiego, mają trudności w radzeniu sobie z emocjami, przejawiają niską samoocenę, bywają wykluczane z grupy rówieśniczej, są nieśmiałe, doświadczają przemocy. Studenci przyznają, że (właśnie) praca twórcza, tzn. wymyślanie bajki umożliwiła im zrozumienie istoty biblioterapii. Jeden z kursantów wyraził ten stan słowami, że w czasie procesu biblioterapeutycznego nie do końca wiadomo, „czy to człowiek otwiera książkę, czy książka otwiera człowieka”¹⁸.

Omawiany tu przedmiot arte- i biblioterapia realizowany jest w wymiarze 16 godzin dydaktycznych w formie zajęć ćwiczeniowych. To kurs ekspresowy i należy mieć na względzie, że mobilizacja środków i narzędzi jest ograniczona. Mimo że nie ma możliwości wyczerpującego i kompleksowego podejścia do bardzo rozległej problematyki arteterapii, to skupienie się na jej wybranych fragmentach pozwala na podniesienie poziomu ogólnej orientacji w temacie oraz zdobycie przez uczestników nowych umiejętności. Zasoby, w które wyposażany jest student podczas uczenia się biblioterapii (i konkretniej – arteterapii) w znaczący sposób poszerzają całe spektrum wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych przyszłego pedagoga, nauczyciela, wychowawcy. Bez wątpienia nabiera on gotowości do prowadzenia zajęć z wykorzystaniem elementów biblio- i arteterapii poświęconych ogólnym problemom społecznym, wychowawczym i rozwojowym, dedykowanych szczególnie dzieciom i młodzieży szkolnej, chociaż – co z góry wiadomo – nie uzyskuje formalnych uprawnień do działalności biblioterapeutycznej.

Warto dodać, że podczas ostatnich zajęć z przedmiotu arte- i biblioterapia diagnozuje się poziom wiedzy i umiejętności po zakończonym szkoleniu. Studenci odpowiadają na te same pytania, które zadaje się im we wstępnej fazie kursu. Odpowiedzi wskazują na znaczny rozwój ogólnej świadomości i kompetencji. Słuchacze po zrealizowaniu programu przedmiotu definiują biblioterapię w sposób prawidłowy oraz potrafią przytoczyć szerokie możliwości jej zastosowania w środowisku wychowawczym i leczniczym. Termin „biblioterapia” jest interpretowany na różne sposoby, np. jako: wskazywanie możliwości rozwiązania problemu, rozmowa przez literaturę, kontakt ze sztuką i drugim człowiekiem, szukanie w słowach mocy uzdrawiania, leczenie, bezpieczna rozmowa, dialog zewnętrzny i dialog wewnętrzny, uczenie się dystansu do swoich słabości, czytanie ukierunkowane, szukanie źródła zła i dobra, twórcze myślenie i działanie, łamanie blokad, przekraczanie granic, wychodzenie

¹⁸ Cytat zaczerpnięty ze wstępu do książki: *Szuflada z bajkami. Opowieści terapeutyczne studentów Pedagogiki i Filologii polskiej*, red. M. Leszczawska, Jelenia Góra 2010, s. 17.

z labiryntu, samo dobro, dawanie nadziei i wytchnienia. Uczestnicy potrafią też dużo lepiej niż na początku określić problemy i sytuacje, w których biblioterapia może być pomocna. Dowodzą tego takie wypowiedzi, jak: nieumiejętność radzenia sobie z trudnymi emocjami, dowartościowywanie siebie, uczenie się widzenia spraw z różnych perspektyw, szukanie w sobie zasobów, relaks z książką wspólnie z innymi uczestnikami sesji, albo bardziej konkretne: depresja, alkoholizm, narkomania, wykluczenie, agresja itd. Po zrealizowaniu programu zajęć uczestnicy znają i rozumieją walory terapeutyczne literatury, trafnie wskazują konkretne tytuły bajek, opowiadań i innych form literackich, a także swobodnie wyszukują teksty w swoich prywatnych księgozbiorach, bibliotekach publicznych i pedagogicznych oraz w zasobach elektronicznych.

NA ZAKOŃCZENIE

Praca dydaktyczna, bez względu na to, jakiego przedmiotu dotyczy, polega na przygotowaniu przestrzeni, w której osoba ucząca się sama zdobywa lub poszerza wiedzę, umiejętności i kompetencje w określonym zakresie. Trudność nauczania (szczególnie dyscyplin społecznych) tkwi w takim sposobie jego organizacji, żeby uczący się miał okazję autentycznego doświadczania materii i ducha przedmiotu, którego się uczy. Przygotowanie gruntu pod nauczanie polega więc z jednej strony na zebraniu treści merytorycznych, a z drugiej – określeniu narzędzi metodycznych. W przypadku przedmiotu akademickiego arte- i biblioterapia (ze szczególnym uwzględnieniem warsztatu biblioterapeutycznego) stosunkowo łatwo wskazać zasoby teoretyczne (zwięźle ukazano je w niniejszym opracowaniu), ale strona metodyczna to liczne dylematy prowadzącego na temat tego, jak uczyć. Opisane tu doświadczenia pokazują zmagania autorki w pracy ze studentami w sposób fragmentaryczny. Świadczą o tym, że czerpie ona z zasobów dobrze znanych dydaktyce akademickiej, takich jak: studiowanie literatury przedmiotu, pogadanka, praca w grupach, analiza tekstu literackiego (pod kątem psychologicznego oddziaływania na czytelnika), opracowywanie scenariuszy zajęć i programów (biblioterapeutycznych). Odważnie sięga też do rozwiązań pionierskich – zapraszając studentów do uczestnictwa w warsztatach biblioterapeutycznych, inicjując symulacje zajęć, w których słuchacze występują w rolach prowadzących lub odbiorców procesu terapeutycznego oraz proponując działania twórcze, np. pisanie utworów terapeutycznych.

Autorka jest winna Czytelnikowi wyjaśnienie, dlaczego tak precyzyjnie dobiera treści i metody pracy w ramach kursu z arte- i biblioterapii. Jest to związane z jej przeświadczeniem o sile warsztatu, czyli specyficznej mocy oddziaływania literatury i relacji na uczestnika terapii. Rola prowadzącego jest tu nadrzędna. Dobrze przygotowany warsztat może działać rozwojowo, wspierająco, kojąco czy twórczo. Ale jeden niewłaściwy komunikat, gest lub słowo ze strony gospodarza może nie tylko

zaprzepaścić osiągnięcie celów terapeutycznych, ale nawet wywołać niepożądane emocje, przeżycia czy doznania u uczestnika/uczestników sesji. Dlatego istotne jest, żeby studenci, którzy planują w przyszłości prowadzić zajęcia z elementami biblioterapii, byli gotowi do uczciwej oceny swoich rzeczywistych zasobów oraz systematycznego nadrabiania braków kompetencji. Aby uniknąć w przyszłości ewentualnych błędów w działalności praktycznej, trzeba już na etapie wdrażania kreować u adepta postawę empatii, odpowiedzialności i pokory. W pracy terapeutycznej „na żywym organizmie” empatia jest niezbędna do współodczuwania, a odpowiedzialność – do zapewnienia bezpieczeństwa. Natomiast poczucie pokory (u biblioterapeuty) wskazuje na jego świadomość na temat tego, co już wie i umie oraz przede wszystkim tego, czego jeszcze nie wie i nie potrafi w zakresie pracy warsztatowej.

BIBLIOGRAFIA

- Aleksandrowicz J., *Literatura a zdrowie społeczeństwa*, Warszawa–Kraków 1973, *Nauka dla Wszystkich*.
- Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, tłum. D. Danek, Warszawa 1996.
- Borawska M., *Terapeutyczna rola utworu literackiego i możliwości jej wykorzystania w pracy bibliotekarza*, „Biblioteka w Szkole” 1994, nr 2, s. 5-9.
- Czernianin W., Czernianin H., *Biblioterapia jako autonomiczna nauka. Rozważania wstępne*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2014, nr 1, s. 11-34, [online:] https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/64541/PDF/01_Czernianin_Wiktor_Czernianin_Halina.pdf.
- Czernianin W., Czernianin H., Chatzipetidis K., *Podstawy współczesnej biblioterapii. Podręcznik*, Wrocław 2017, *Monografie „Przeglądu Biblioterapeutycznego”*.
- Dunin-Wilczyńska E., *Biblioterapia jako metoda w pedagogice*, „Warsztaty Bibliotekarskie” 2016, nr 1, [online:] <http://warsztatybibliotekarskie.pedagogiczna.edu.pl/nr-12016-47/biblioterapia-jako-metoda-w-pedagogice>.
- Fedorowicz M., *Specjalne materiały czytelnicze dla osób niepełnosprawnych. Zarys dziejów, formy, obieg społeczny*, Toruń 2002.
- Ingarden R., *Przeżycie, dzieło, wartość*, Kraków 1966.
- Molicka M., *Bajka terapeutyczna*, „Remedium” 2002, nr 7-8, s. 18-19.
- Szuflada z bajkami. Opowieści terapeutyczne studentów Pedagogiki i Filologii polskiej*, red. M. Leszczawska, Jelenia Góra 2010.
- Szulc W., *Kulturoterapia*, Poznań 1988.
- Tomasik E., *Biblioterapia jako jedna z metod pedagogiki specjalnej*, [w:] *Wybrane zagadnienia z pedagogiki specjalnej*, red. E. Tomasik, Warszawa 1997, s. 81-89.
- Tomasik E., *Zagadnienia pedagogiki specjalnej w literaturze. Przewodnik bibliograficzny*, cz. 1 i 2, Warszawa 1992.
- Trzynadłowski J., *Biblioterapia jako problem teoretyczny i praktyczny. Zagadnienia wybrane*, [w:] idem, *Sztuka słowa i obrazu. Studia teoretycznoliterackie*, Wrocław 1982, s. 445-452.
- Trzynadłowski J., *Biblioterapia – złudzenia i nadzieje*, *Arteterapia II*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 52, s. 45-55.

Wichowa M., *Elementy biblioterapii w literaturze polskiej epok dawnych. Rekonesans historyczno-literacki*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 2013, nr 17, s. 49-66.

Woźniczka-Paruzel B., *Pogranicza bibliologii – o metodologicznych problemach z biblioterapią*, [w:] *Książka zawsze obecna. Prace ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Migoniowi*, red. B. Bienkowska, Wrocław 2010, s. 111-121.

ABSTRAKT

Artykuł stanowi osobistą relację z procesu prowadzenia zajęć z przedmiotu arte- i biblioterapia w Wyższej Szkole Bankowej w Opolu na kierunku Pedagogika, ze szczególnym uwzględnieniem tej części kursu, która odnosi się do tematyki biblioterapii. Obejmuje charakterystykę efektów uczenia się w kategoriach wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych wynikających z karty przedmiotu. Prezentuje przebieg procesu dydaktycznego, a także niektóre problemy i trudności metodyczne. Zawiera ocenę skuteczności wybranych metod pracy ze słuchaczami oraz opis ich stanu wiedzy i świadomości na temat biblioterapii – przed i po kursie.

Słowa kluczowe: biblioterapia, biblioterapeuta, student, bajka terapeutyczna

ABSTRACT

To Give the Word, That Is How to Teach Bibliotherapy – Experiences of an Academic Teacher
The article presents a personal relation about the process of conducting classes in art therapy and bibliotherapy in the Higher Bank School of Opole within the studies of pedagogy, and with particular emphasis on this part of the course which concerns the issues of bibliotherapy. It includes the characteristics of learning effects in the categories of knowledge, skills and social competences resulting from a subject card. The article presents the course of the didactic process as well as some methodical problems and difficulties. It contains the assessment of effectiveness of selected methods with listeners and the description of the state of their knowledge and awareness on the subject of bibliotherapy – before and after the course.

Keywords: bibliotherapy, bibliotherapist, student, therapeutic fairy tale

DOROTA BEŁTKIEWICZ

Akademia Ignatianum w Krakowie

Integracja poprzez książkę – budowanie dialogu społecznego na podstawie literatury

Przemiany społeczne zachodzące w sposób dynamiczny i wielowymiarowy często powodują dezintegrację stabilnego dotąd społeczeństwa (długotrwała pandemia: izolacja, *lockdown*, pogłębiające się różnice międzypokoleniowe) oraz stawiają wyzwanie włączania do danej społeczności nowych członków (migracje, aktywizacja osób niepełnosprawnych, chorych, starszych). Integrację utrudniają powstające i utrwalające się stereotypy. Jan F. Nosowicz pisze:

Samo zjawisko „stereotypu” jest obiektem badań nie tylko w pracach lingwistów, lecz również socjologów, etnografów, kognitologów, psychologów, etnopsycholingwistów. [...] Tworzenie stereotypów jest naturalną ludzką skłonnością i takiemu upraszczaniu przekazu podlegają wszelkie ludzkie wyobrażenia o otaczającym świecie, zarówno przyrody, jak i społeczeństwa. Zazwyczaj oparte są na niepełnej lub fałszywej wiedzy o świecie, utrwalonej przez tradycję i, niestety, ciężko podlegającej zmianom¹.

Dezinformacja pogłębia stereotypy, sprzyja narastaniu nieufności oraz niechęci, a nawet wrogości.

Podjęmowane w obszarze oświaty i kultury inicjatywy zmierzające ku integracji bazują na edukacji – przedstawianiu w sposób obiektywny różnic, obalaniu

¹ J.F. Nosowicz, *Edukacja regionalna w zmieniającej się (inter)kulturze*, [w:] *Biblioteki, tożsamość, kultura*, red. I.H. Pugacewicz, E.B. Zybert, Warszawa 2013, s. 102-103, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*.

krzywdzących stereotypów, wskazywaniu przestrzeni do dialogu i współpracy. Działania integrujące zachęcają do akceptacji, otwartości i szacunku, podejmowane są próby budowania więzi poprzez twórczą współpracę. Pozytywne i trwałe rezultaty przynoszą działania aktywizujące, pobudzające do zaangażowania, dające obopólną satysfakcję. W tym celu wykorzystuje się rozmaite formy oddziaływania. Skutecznym i atrakcyjnym rozwiązaniem są zajęcia integrujące, zorganizowane przy wykorzystaniu książki będącej nośnikiem uniwersalnych wartości, wspólnych dla wszystkich osób uczestniczących.

KSIĄŻKA – POMOST MIĘDZY LUDŹMI

Integracja wymaga doboru właściwych narzędzi, technik i metod, które będą akceptowane przez wszystkich uczestników tego procesu. Powinny być one inspirujące i angażujące, przy jednoczesnym poszanowaniu wartości prezentowanych przez zaangażowane osoby. Uniwersalnym rozwiązaniem jest literatura. Właściwie dobrane do profilu odbiorców teksty inspirują, aktywizują, motywują do poszerzania wiedzy i budowania społecznego dialogu.

Wiersz, baśń, opowiadanie stanowią zaproszenie do dyskusji o samym utworze, lecz także – w szerszym kontekście – o indywidualnych doświadczeniach, przeżyciach, refleksjach. Sądzę, że rolą książek jest nie tylko poszerzanie wiedzy o świecie, lecz także jej porządkowanie, jak również pomoc czytelnikowi w definiowaniu pojęć² i ocenie rzeczywistości z różnych perspektyw. Wartościowe pozycje wydawnicze służą rozbudzaniu ciekawości poznawczej, co sprzyja postawie otwartości. Odpowiednio dobrane teksty pozwalają także zweryfikować powstałe w danej społeczności stereotypy poprzez obiektywny i rzetelny obraz zjawisk.

Literatura może wspomagać w procesach integracyjnych nie tylko dorosłych czytelników, lecz także dzieci i młodzież. Maria Molicka zauważa: „Książki są potrzebne dzieciom, by wejść w świat, by go i siebie zrozumieć, by zarządzać emocjami, a przede wszystkim, by rozwinąć myślenie, w tym kreatywność [...]. Rozwój poznawczy dziecka obejmuje przede wszystkim percepcję i sposób rozumienia, czyli odkrycie sensu wydarzeń i znaczeń, jakie im nadaje”³. Obcowanie z wartościową literaturą wzmacnia postawę akceptującą, niweluje uprzedzenia do odmiennych, nowych zjawisk, sytuacji, osób.

M. Molicka stwierdza: „Pod koniec wczesnego dzieciństwa adresowane są do dzieci pierwsze historyjki o bardzo uproszczonej fabule [...]. Zawierają wiele powtórzeń, które pomagają dziecku zrozumieć sens wydarzeń, rozwinąć myślenie narra-

² D. Bełtkiewicz, *Bliżej książki, bliżej siebie*, Kraków–Tarnów 2021, s. 6.

³ M. Molicka, *Rola książki w okresie niemowlęcym i poniemowlęcym w konstruowaniu przez dziecko wiedzy*, [w:] *O potrzebie biblioterapii*, red. K. Hrycyk, Wrocław 2012, s. 34.

cyjne”⁴. Dziecko w tekstach, z którymi obcuje, dostrzega relacje przyczynowo-skutkowe, rozumie motywy oraz efekty określonych działań, co również pozwala już na tym etapie rozwoju kształtować odpowiednie postawy i zachowania wobec odmienności społecznej.

Anna Bautsz-Sontag podkreśla, że spotkanie z literaturą wspomaga budowanie własnej tożsamości poprzez „zastępcze” doświadczenie emocjonalne, relacyjne⁵. Dzieci w opowiadaniach dostrzegają losy bohaterów literackich w dwu perspektywach:

- ▶ zewnętrznej: więzi i relacje społeczne (prawdy o relacjach międzyludzkich),
- ▶ wewnętrznej: emocje, dylematy, przeżycia (kształtowanie się wewnętrznego *Ja*).

Literatura zatem od najmłodszych lat wspiera rozwój osobisty, jak i społeczny. A. Bautsz-Sontag pisze, że „zarówno opis relacji i więzi, jak i opis wewnętrznych stanów psychicznych człowieka staje się konstrukcją utworów literackich”⁶.

Właściwie dobrane utwory nie tylko uczą i kształtują, lecz także bawią najmłodszych. Maria Ostasz podkreślając istotę zabawy poprzez literaturę, stwierdza:

W literaturoznawstwie widoczny jest nurt polegający na tym, że widzenie literatury czy też percepcji jej określonych tekstów rozpoznaje się w konkretnych sytuacjach ich odbioru – jako zabawę. Oznacza to, że społeczny odbiór literatury nie zawsze jest tylko kontemplacją, refleksją czy próbą odnoszenia danego zjawiska artystycznego do prawd pozaartystycznych, do świata rzeczywistego. Bywa także kształtowanym według zasad organizujących pewne działania ludyczne⁷.

Alicja Ungeheuer-Gołąb zaznacza: „W poetyce odbioru literatury przez dziecko można więc zauważyć reguły zachowań zabawowych. Warto je wykorzystywać podczas wprowadzania dziecka w świat literatury, korzystając z aktywnej i twórczej percepcji najmłodszych”⁸. Procesowi integracji sprzyjają motywacja i pozytywne emocje, które można wzbudzić poprzez angażujący tekst literacki i towarzyszące mu zabawy stymulujące do interakcji i współdziałania.

BAJKOTERAPIA – INTEGRACJA OD MAŁEGO

Metodą bazującą na literaturze, atrakcyjną i angażującą, kierowaną do dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym jest bajkoterapia. To najpopularniejsza, co

⁴ *Ibidem*, s. 38.

⁵ A. Bautsz-Sontag, *Literatura w terapii dzieci*, Katowice 2013, s. 16.

⁶ *Ibidem*.

⁷ M. Ostasz, *Od Konopnickiej do Kerna. Studium wiersza bajdialnego*, Kraków 2008, s. 17. Zob. też J. Cieślowski, *Literatura osobna*, wyb. i oprac. R. Waksmund, Warszawa 1985, s. 64-73.

⁸ A. Ungeheuer-Gołąb, *Rozwój kontaktów małego dziecka z literaturą. Podręcznik*, Warszawa 2011, s. 21, *Biblioteki, Dzieci, Młodzież*.

zaznacza Wita Szulc, forma biblioterapii w XXI wieku w Polsce⁹. Wspierać może zarówno grupę rówieśniczą, jak i nową osobę mającą do niej dołączyć. Badania własne prowadzone wśród dzieci wykazują efektywność tej formy oddziaływania już u odbiorców trzyletnich (wcześniejsze stadia rozwoju nie pozwalają dziecku skupić się na fabule, odkryć zawartej w tekście analogii), aż po 10 rok życia – później spada zainteresowanie fabułą bajkową¹⁰.

Bajkoterapia to oddziaływanie na małego odbiorcę poprzez właściwie dobrany (do wieku i okoliczności) tekst terapeutyczny. Bajki terapeutyczne dedykowane konkretnej sytuacji mogą zostać wybrane spośród wydanych pozycji lub stworzone przez właściwie przygotowanych do tego bibliotekarzy, nauczycieli, wychowawców, specjalistów. W przypadku oddziaływania ściśle terapeutycznego bajkoterapia jest prowadzona przez psychologów, psychoterapeutów. Wysoką efektywność bajkoterapii warunkuje właściwa konstrukcja fabuły i zawarcie w niej stałych motywów, które wymienia M. Molicka:

[...] główny temat (sytuacja trudna emocjonalnie), bohater, który doświadcza sytuacji trudnej emocjonalnie; doświadcza negatywnych emocji (w tym także społecznych), które sterują jego zachowaniem i sposobem rozumienia wydarzeń, inne postacie bajkowe, które wspierają bohatera (dają zrozumienie, akceptację, ilustrują inne strategie działania i rozumienia), tło opowiadania charakteryzujące się pogodnym, optymistycznym nastrojem¹¹.

Bajka terapeutyczna może znaleźć zastosowanie w ramach profilaktyki (jako forma przygotowania dziecka na nową, nierzadko trudną sytuację), jak również terapii (specjalistyczne wsparcie wobec następstw niekorzystnych okoliczności).

M. Molicka wskazując, że bajki terapeutyczne mogą pełnić różne funkcje, co stanowi kryterium ich systematyzacji, wyróżnia:

- ▶ funkcję psychoedukacyjną,
- ▶ funkcję psychoterapeutyczną,
- ▶ funkcję relaksacyjną (regenerującą zasoby)¹².

Bajkoterapia może mieć formę indywidualną lub grupową. Procesowi integracji sprzyjają zajęcia bajkoterapeutyczne w zespole klasowym, środowisku rówieśniczym. Dzięki swojej atrakcyjności, działania te angażują i wzbudzają pozytywne emocje, co wpływa na trwałe rezultaty oddziaływania.

⁹ W. Szulc, *Arteterapia. Narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki*, Warszawa 2011, s. 149.

¹⁰ D. Bełtkiewicz, *Potrzeba tolerancji w środowiskach multikulturowych – bajkoterapia jako metoda wspierająca*, [w:] *Edukacja międzykulturowa w warunkach kultury globalnej. Od rozważań definicyjnych do praktycznych zastosowań*, t. 1, red. nauk. N. Majchrzak, A. Zduniak, Poznań 2013, s. 279, *Edukacja XXI Wieku*.

¹¹ M. Molicka, *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Poznań 2011, s. 232.

¹² *Ibidem*, s. 240.

BIBLIOTERAPIA – WZMACNIANIE PRZEZ CZYTANIE

Integracji młodzieży i dorosłych sprzyja biblioterapia. Irena Borecka przybliżyła historię terminu „biblioterapia” w odwołaniu do jego inicjalnego użycia w 1916 roku w „The Atlantic Monthly”¹³. Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy, mimo hasła funkcjonującego w *Oxford English Dictionary* od 1920 roku, dopiero w 1966 roku przyjęło oficjalną definicję biblioterapii: „jest to użycie wyselekcjonowanych materiałów czytelniczych jako pomocy terapeutycznej w medycynie i psychiatrii; także poradnictwo w rozwiązywaniu problemów osobistych przez ukierunkowane czytanie”¹⁴. Odwołując się do tych trzech płaszczyzn: medycyny, psychologii, psychoterapii – terapii zajęciowej, I. Borecka wskazała w swojej próbie definicji tego pojęcia, że: „biblioterapia i inne obudowujące ją rodzaje działań terapeutycznych wyrosły z intuicji i doświadczeń lekarzy psychologów, bibliotekarzy i terapeutów zajęciowych”¹⁵. Podkreśliła wspomnianą interdyscyplinarność tej formy oddziaływania: „Pewne techniki terapeutyczne tak się nawzajem przeniknęły, że dziś można już mówić o interdyscyplinarnym charakterze biblioterapii”¹⁶. Od roku 1998, gdy powstało cytowane opracowanie, biblioterapia w Polsce dynamicznie się rozwinęła i spopularyzowała. Zaczęto ją łączyć z wieloma procesami edukacyjnymi, wychowawczymi i twórczymi, także w kontekście integracji społecznej.

Wedle M. Molickiej, „[...] biblioterapia należy do metod terapeutycznych, mówi się o niej w kontekście psychoterapii, terapii pedagogicznej, profilaktyki czy działań pomocowych mających na celu wspieranie w sytuacjach emocjonalnie trudnych, a także wspomaganie w procesie rozwoju psychicznego”¹⁷. Oddziaływanie biblioterapeutyczne polega na właściwym doborze lektury dla odbiorcy oraz wspólnym pracowaniu treści. Tekst powinien zostać wybrany zgodnie z profilem, potrzebami i doświadczeniami jego adresata, jak również z uwzględnieniem celu zajęć. Atmosfera zrozumienia, otwartości i komfortu jest bardzo istotna podczas zajęć biblioterapeutycznych, udział w nich powinien mieć charakter dobrowolny i swobodny. M. Molicka wskazuje, że dzięki biblioterapii odbiorca „[...] sam odbudowuje swoje zasoby lub wykształca nowe i szuka sposobu realizacji siebie”¹⁸. Autorka podkreśla też, że „[...] zasoby osobiste kształtowane dzięki literaturze dają wzory sposobów myślenia, odczuwania, zachowania, które sprzyjają zwiększaniu poczucia kontroli nad sobą i nad sytuacją, tym samym sprzyjają wypracowaniu efektywnych strategii radzenia sobie ze stresem, także oswajają z różnymi wydarzeniami”¹⁹. Wanda Matras-Mastalerz

¹³ I. Borecka, *Biblioterapia w szkole. Podręcznik dla bibliotekarzy*, Legnica 1998, s. 7.

¹⁴ *Ibidem*. Zob. też R.J. Rubin, *Bibliotherapy Sourcebook*, London 1978, s. XI.

¹⁵ I. Borecka, *op. cit.*, s. 8.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ M. Molicka, *op. cit.*, s. 147.

¹⁸ Eadem, *Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii*, Poznań 2002, s. 105.

¹⁹ Eadem, *Biblioterapia i bajkoterapia...*, s. 154.

stwierdza: „W Europie i na świecie działania określane jako *bibliotherapy*, *reading therapy*, *literature therapy*, *bibliohelp* oraz *bibliolinking* na stałe już wpisały się w program pracy z dziećmi, młodzieżą i seniorami”²⁰. W Polsce działania te cieszą się dużą popularnością, są stale dostosowywane do zmieniających się wyzwań społecznych.

MIEDZY DOŚWIADCZENIAMI

Włączanie do danej społeczności nowych członków wymaga obustronnego przygotowania, zapoznania z sytuacją, zwłaszcza jeśli jednostki te doświadczane są chorobą, zaburzeniem, traumą, niepełnosprawnością. Dla obydwu stron pierwsze spotkanie i perspektywa współdziałania może wiązać się z obawą, niepokojem. Społeczność niejednokrotnie nie zna specyfiki funkcjonowania nowej osoby – typowych zachowań, ewentualnych symptomów, specjalnych potrzeb. Jednostka włączana do grupy może z kolei czuć dyskomfort, skrępowanie swoimi ograniczeniami, lęk przed nieznanym oraz przed odrzuceniem.

Wsparcie poprzez odpowiednio dobraną literaturę jest optymalną formą przygotowania do spotkania, a docelowo zintegrowania, zarówno dla grupy, jak i dla jednostki. Właściwie przedstawiony i omówiony tekst przybliży społeczności przyjmującej nową osobę, jej możliwości i potrzeby, które warunkuje choroba, zaburzenie, trauma. Uczestnicy wiedzą, jak zachować się wobec przybysza, czego unikać, na czym się skupić.

W szkołach, bibliotekach, świetlicach coraz częściej prowadzone są zajęcia mające wesprzeć przyjęcie do zespołu klasowego nowego ucznia. Wiele pozycji dotyczących popularnych chorób, zaburzeń, niepełnosprawności (autyzm, cukrzyca, epilepsja) opracowanych jest w sposób bardzo przystępny, frapujący, wręcz przygodowy.

Wśród najmłodszych atrakcyjną formą integrowania w takich okolicznościach jest bajkoterapia. Istnieje wiele bajek terapeutycznych dedykowanych konkretnym doświadczeniom (choroby, zaburzenia), lecz także uniwersalnych, traktujących o odmienności i potrzebie pomocy. Dla dorosłych odbiorców optymalne są zajęcia biblioterapeutyczne i *storytelling*. Z uwagi na różnorodność i złożoność osobistych doświadczeń, chorób i zaburzeń, zarówno fizycznych, jak i psychicznych, oraz różny poziom funkcjonowania włączanych do zbiorowości jednostek, ważne jest też wspieranie empatii u członków społeczności. Delikatność, wrażliwość i otwartość są kluczem do zbudowania i utrzymania pozytywnych relacji.

Osoby z doświadczeniem choroby, zaburzenia niejednokrotnie zmieniają miejsce edukacji czy pracy, co generuje kolejne sytuacje pełne niepokoju i lęku. Wynika to często z faktu niepełnej i niewłaściwej integracji z napotkanymi zbiorowościami.

²⁰ W. Matras-Mastalerz, *Czytanie pomaga, czyli o biblioterapeutycznej superwitaminie*, „Konспект. Pismo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” 2013, nr 2, s. 57.

Efektywny proces dostosowywania zapewnia długofalową stabilizację, budowanie trwałych relacji i więzi.

MIĘDZY KULTURAMI

Multikulturowość to współwystępowanie wielu kultur w danym środowisku społecznym. Zjawisku temu sprzyjają migracje (motywowane czynnikami ekonomicznymi, osobistymi, losowymi i politycznymi). Rozwój nowych technologii i transportu powoduje wysoką mobilność społeczeństwa. Przepływy ludności pomiędzy miastami, krajami i kontynentami są dynamiczne. Często wynikają z planów rozwojowych – edukacyjnych, biznesowych, nierzadko jednak są spowodowane koniecznością ucieczki przed wojną. Rezultatem migracji jest pojawianie się w zbiorowościach nowych członków, reprezentantów innych kultur.

Kulturę idealną, inaczej symboliczną, Piotr Sztompka definiuje jako „zbiór charakterystycznych dla danej społeczności przekonań, poglądów, wierzeń, a także znaczeń związanych ze zjawiskami i przedmiotami, zakodowanych najpełniej w języku”²¹. Hanna Batorowska podkreśla, że „w ujęciu socjologicznym kultura definiowana jest jako pewien wydzielony »obszar« życia i działalności danej zbiorowości ludzkiej. Stanowi zarazem jej własność, wyznaczając sposób myślenia i zachowania jej członków”²². Niejednokrotnie pojawienie się w danej społeczności przedstawiciela innej kultury jest powodem dezorientacji, często także niepokoju i wrogości. Utrwalone stereotypy budzą uprzedzenia i niechęć.

Istotne jest zatem kształtowanie postawy pełnej akceptacji i szacunku już od najmłodszych lat za pomocą różnych metod dydaktyczno-wychowawczych²³. Otwartość wobec odmienności kulturowej powinna być wpajana w procesie wychowania w środowisku rodzinnym, lecz także kontynuowana w instytucjach i placówkach oświatowych: przedszkolach, szkołach, bibliotekach, domach kultury, świetlicach.

Stopniowe przygotowywanie do zintegrowania, zwłaszcza grupy najmłodszych, z przedstawicielem innej kultury przynosi najlepsze rezultaty. Uważam, że gruntowne i kompleksowe działania w grupie (informacyjne, organizacyjne, komunikacyjne) przed przyjęciem do niej nowego członka zapewniają wszystkim pełen komfort i sprzyjają obustronnej adaptacji. Element zaskoczenia przez nagłe pojawienie się takiej osoby w grupie może powodować wzmożoną reakcję obronną. Stopniowe osvajanie dzieci z planem jej przyjęcia wzmocni ich zaciekawienie, zainteresowanie, zaangażowanie. Element oczekiwania zawsze wywołuje pozytywne emocje, stąd zalecane jest sukcesywne i harmonijne przygotowanie grupy na powitanie nowego

²¹ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 255.

²² H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*, Warszawa 2013, s. 58, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*.

²³ D. Bełtkiewicz, *Potrzeba tolerancji...*, s. 275.

członka. Nie zawsze jest to możliwe, gdyż nierzadko dzieci z innych krajów pojawiają się w placówkach nagle, co jest związane z dynamiką typową dla migracji. W sytuacji, gdy wcześniejsze przygotowanie nie jest możliwe, najlepszym momentem na zorganizowanie zajęć „zapoznawczych” jest już pierwsze spotkanie z nowym członkiem²⁴.

Skuteczną i atrakcyjną formą integracji w środowisku wielokulturowym jest wspomniana bajkoterapia. Sądzę, że w grupach multikulturowych może być formą „oswajającą” w perspektywie włączenia osoby odmiennej kulturowo do grupy rówieśniczej, jak i sposobem na rozwiązywanie potencjalnych późniejszych problemów dotyczących niewłaściwych relacji dzieci (odmienne zachowanie, obyczaje czy trudności komunikacyjne). Bajkoterapię można stosować indywidualnie – wobec dziecka, przedstawiciela innego kręgu kulturowego, jak i grupowo – wobec klasy lub grupy przyjmującej nowego członka²⁵. Przekaz bajki może być wzmocniony poprzez atrakcyjne sztuki wizualne lub inne działania artystyczne.

Bajkoterapia to jednak nie sama prezentacja utworu, lecz równie ważne – omówienie fabuły. Wielokrotnie podkreślam, że istotnym elementem oddziaływania bajkoterapeutycznego jest rozmowa, dyskusja, wspólne rozłożenie na czynniki pierwsze problemu, sposobu rozwiązania trudnej sytuacji oraz emocji towarzyszących poszczególnym etapom zmagania bohatera. Klarowne, choćby krótkie podsumowanie powinno mieć miejsce każdorazowo po prezentacji tekstu. Zwłaszcza w środowisku multikulturowym istnieje ryzyko niezrozumienia, mnogości interpretacji, co powinno zostać zweryfikowane i skorygowane, celem podniesienia skuteczności bajkoterapii²⁶.

Trudność w procesie integracji w takim środowisku wielokulturowym stanowić może bariera językowa, niemniej obecnie dzieci z doświadczeniem migracji często otrzymują wsparcie asystenta lub tłumacza, który pomaga w komunikacji z otoczeniem.

MIĘDZY POKOLENIAMI

Różnice między generacjami często powodują brak zrozumienia, odsunięcie się od siebie pokoleń. Postęp technologiczny, dynamicznie rozwijający się świat multimedialny dla wielu osób starszych jest niezrozumiały i wrogi. Młode pokolenie komunikuje się w sposób nowoczesny, skrótowy, nie zawsze jest zmotywowane do kontaktu z seniorami, często nie potrafi zainicjować komunikacji ze starszymi osobami nawet w rodzinie.

Wiele instytucji kultury – bibliotek, świetlic środowiskowych, klubów seniora, domów kultury – dostrzega rozłam międzypokoleniowy. Powstają coraz to nowe

²⁴ *Ibidem*, s. 278.

²⁵ *Ibidem*, s. 279.

²⁶ *Ibidem*, s. 280.

projekty mające jednoczyć dzieci i młodzież z seniorami przy wspólnej twórczości. Często w działaniach tych pojawia się także literatura. Moim zdaniem, kultura czytania razem jest nie tylko szlachetną tradycją, lecz również spoiwem międzypokoleniowym²⁷, co wskazuje na ogromny potencjał integracji pokoleń przy wspólnej lekturze.

Szczególnym ogniwem łączącym generacje jest literatura o tematyce historycznej.

Dla dzieci atrakcyjnymi tekstami kultury są legendy i podania dotyczące powstania kraju oraz związane z regionami. Pytania o początek (rodu, narodu, miasta) nurtują najmłodszych, są wyrazem ciekawości świata. Mali odbiorcy zaczynają łączyć wiedzę historyczną, geograficzną z poznanymi podaniami ludowymi. Odczuwają satysfakcję z odwiedzin miejsc owianych prastarą legendą²⁸.

Seniorzy są dla nowego pokolenia przewodnikami i autentycznymi towarzyszami w poznawaniu kolorytu minionych lat.

Dziecko i młody człowiek wynosi ze spotkania z seniorem przy książce wiedzę, poczucie bliskości i wsparcia. Dorosły czerpie satysfakcję z bycia ważnym i pomocnym. Sądzę, że w roli przewodnika oraz partnera czuje się on jeszcze bardziej potrzebny, bliski, godny zaufania. Szczególnie istotna jest samoświadomość bliskości i pożyteczności u osób starszych, która wpływa na poczucie własnej wartości, zmniejsza ryzyko społecznego wykluczenia. Seniorzy czują się nadal sprawni, sprawczy, potrzebni oraz ważni. Odnosząc treści z literatury do własnego doświadczenia i osobistych przeżyć, budzą w małych i młodych odbiorcach podziw i zaniepokojenie, stają się autorytetami, świadkami historii. Najmłodsze pokolenie w kontakcie z seniorami, bazując na wspólnej lekturze, jest śmielsze w zadawaniu pytań i wyciąganiu wniosków. Dzieci i ludzie młodzi są bardziej świadomi faktu, że społeczeństwo rozwija się i ewoluje, jak odmienne są współczesne realia w porównaniu z dzieciństwem dziadków i pradziadków oraz wcześniejszych generacji. Czytanie razem jest dla nich lekcją, że mimo dynamicznie zmieniających się warunków życia, istnieją wartości ponadczasowe i stałe, wspólne dla wszystkich pokoleń²⁹. Lektura najmłodszych i najstarszych może stać się inspiracją do wspólnych wycieczek, stworzenia międzypokoleniowego teatru, opracowania tematycznego albumu. Często także dawne zabawy połączone z wyliczankami, wierszykami, piosenkami spontanicznie angażują do zabaw ruchowych oba pokolenia.

Współdziałanie młodych i starszych otwiera na nowe perspektywy, zachęca do zrozumienia odmiennych poglądów i realiów życia. Rozbudza ciekawość oraz wrażliwość, wzmacnia cierpliwość i wyrozumiałość. Integrowanie pokoleń jest szczególnie istotne w procesie przekazywania wartości oraz doświadczeń, co ma ogromny walor wychowawczy i edukacyjny.

²⁷ D. Bełtkiewicz, *Blżej książki...*, s. 5.

²⁸ *Ibidem*, s. 14.

²⁹ *Ibidem*, s. 9.

DOBRE PRAKTYKI

Budowanie społecznego dialogu jest przedmiotem wielu moich praktycznych działań, jako badacza kultury, ale przede wszystkim nauczyciela i terapeuty. W ostatnich miesiącach zaangażowałam się szczególnie w dwa projekty, których celem było wzmocnienie więzi społecznych – rodzinnych, międzypokoleniowych, lecz także międzykulturowych.

Pierwszy projekt „Najmłodszy Małopolanie lubią czytanie” zainicjowany i promowany przez Województwo Małopolskie, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego przy udziale Biblioteki Pedagogicznej w Tarnowie oraz publikacja *Bliżej książki, bliżej siebie* ukazały walory integracji poprzez literaturę w środowisku rodzinnym. Poradnik pełen interesujących wskazówek oraz materiałów zachęcił rodziców i opiekunów do włączania książki w proces wychowawczy. Cykl konferencji w ostatnim kwartale 2021 roku w Tarnowie, Nowym Sączu i Krakowie kierowany do bibliotekarzy, nauczycieli, pedagogów ukazał, jak ważną rolę odgrywają instytucje kultury i placówki oświatowe w promocji czytelnictwa, a przez to w rozwoju nowego pokolenia.

Drugim projektem było powołanie przez Bibliotekę Kraków „Szczęśliwego Zakątka” w Filii nr 8 – stworzenie przestrzeni kulturalnej dla dzieci z Ukrainy tuż po rozpoczęciu wojny. Dla najmłodszych przygotowany został zbiór wartościowych książek w języku ojczystym. Zorganizowano cykl warsztatów z elementami bajkoterapii stymulujący rozwój emocjonalny, językowy i społeczny, a przede wszystkim wspierający integrację.

Integracja społeczna stanowi ciągle aktualne wyzwanie. Zaprezentowane metody współpracy sprzyjają budowaniu dialogu, kształtowaniu postawy otwartej i akceptującej. Literatura jest niewyczerpanym źródłem inspiracji do integrujących działań, pozwala w niełatwych okolicznościach osiągnąć społeczny kompromis, wzmacniać to, co dobre, prawdziwe i piękne.

BIBLIOGRAFIA

- Batorowska H., *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*, Warszawa 2013, Nauka – Dydaktyka – Praktyka.
- Bautsz-Sontag A., *Literatura w terapii dzieci*, Katowice 2013.
- Bełtkiewicz D., *Bliżej książki, bliżej siebie*, [w:] *Bliżej książki, bliżej siebie*, Kraków–Tarnów 2021, s. 5-15.
- Bełtkiewicz D., *Potrzeba tolerancji w środowiskach multikulturowych – bajkoterapia jako metoda wspierająca*, [w:] *Edukacja międzykulturowa w warunkach kultury globalnej. Od rozważań definicyjnych do praktycznych zastosowań*, t. 1, red. nauk. N. Majchrzak, A. Zduniak, Poznań 2013, s. 275-283, *Edukacja XXI Wieku*.
- Borecka I., *Biblioterapia w szkole. Podręcznik dla bibliotekarzy*, Legnica 1998.
- Cieślowski J., *Literatura osobna*, wyb. i oprac. R. Waksmund, Warszawa 1985.

- Matras-Mastalerz W., *Czytanie pomaga, czyli o biblioterapeutycznej superwitaminie*, „Konспект. Pismo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” 2013, nr 2, s. 57-66.
- Molicka M., *Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii*, Poznań 2002.
- Molicka M., *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Poznań 2011.
- Molicka M., *Rola książki w okresie niemowlęcym i poniemowlęcym w konstruowaniu przez dziecko wiedzy*, [w:] *O potrzebie biblioterapii*, red. K. Hrycyk, Wrocław 2012, s. 27-41.
- Nosowicz J.F., *Edukacja regionalna w zmieniającej się (inter)kulturze*, [w:] *Biblioteki, tożsamość, kultura*, red. I.H. Pugacewicz, E.B. Zybert, Warszawa 2013, s. 99-122, *Nauka – Dydaktyka – Praktyka*.
- Ostasz M., *Od Konopnickiej do Kerna. Studium wiersza pajdialnego*, Kraków 2008.
- Rubin R.J., *Bibliotherapy Sourcebook*, London 1978.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.
- Szulc W., *Arteterapia. Narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki*, Warszawa 2011.
- Ungeheuer-Gołąb A., *Rozwój kontaktów małego dziecka z literaturą. Podręcznik*, Warszawa 2011, *Biblioteki, Dzieci, Młodzież*.

ABSTRAKT

Integracja stanowi wyzwanie dla sektora oświaty i kultury w dobie dynamicznych przemian lokalnych i globalnych. Inkluzja społeczna, rozumiana jako proces włączania jednostek, grup czy kategorii społecznych (osób z doświadczeniem migracji, choroby, zaburzenia, jak również z niepełnosprawnościami i starszych), wymaga zaplanowania i przeprowadzenia działań optymalnych dla wszystkich odbiorców. Przynoszącym pozytywne i długofalowe rezultaty rozwiązaniem są zajęcia integrujące bazujące na literaturze. Właściwie dobrane utwory inspirują do społecznego dialogu, zachęcają do poszukiwania tego, co łączy. Twórcze działania – na podstawie prezentowanego utworu pozwalają poznać siebie nawzajem, sprzyjają synergii i wielowymiarowemu rozwojowi.

Słowa kluczowe: integracja, dialog społeczny, akceptacja, bajkoterapia, biblioterapia

ABSTRACT

Integration Through the Book – Constructing a Social Dialogue Based on Literature

Integration constitutes a challenge for the education and culture sector in the age of dynamic, local and global transformations. Social inclusion, understood as the process of integrating individuals, groups or social categories (persons with experience of migration, disease, disorder, as well as disabled and elder people), requires planning and conducting activities which are optimal for all receivers. Integrating classes based on literature are the solution which brings positive and sustainable results. Appropriately selected works inspire a dialogue, and they encourage to search for integrating elements. Creative activities – based on the presented work – allow to know each other, favour synergy and multidimensional development.

Keywords: integration, social dialogue, acceptance, fairy tale therapy, bibliotherapy

KRYSZYNA ŁĘTOCHA

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
Filia w Myślenicach

Mindfulness – stan umysłu

*„Radość i spokój są możliwe właśnie w tej godzinie, kiedy siedzisz.
Jeśli nie możesz znaleźć ich tutaj, to nie znajdziesz ich nigdzie”.*
Thích Nhất Hạnh¹

WPROWADZENIE

Tempo współczesnego życia, nieustanna presja, której czasem sami jesteśmy przyczyną, sprawiają, że stajemy się podatni na frustrację i stres. Dlatego, bardziej niż kiedykolwiek wcześniej, konieczne jest zadbanie o stan naszego umysłu. Większość osób ma w dzisiejszych czasach dużą świadomość siebie i własnego ciała. Ludzie dbają o sposób odżywiania, sportowy styl życia, odpowiednią dawkę snu, ale niedostatecznie zwraca się uwagę na higienę psychiczną. Umysł również potrzebuje odpoczynku, odpowiedniego treningu, wytchnienia, lecz nie zawsze przywiązuje się do tego należytej wagi.

Wsparciem dla naszego umysłu może okazać się *mindfulness* (uważność). Jest to zjawisko, którego źródła należy szukać w buddyjskich tradycjach medytacyjnych praktykowanych zwłaszcza na obszarze Dalekiego Wschodu. Zostało poparte współczesnymi, licznymi badaniami, które potwierdzają zbawienny wpływ praktyki uważności na naszą psychikę. Na Zachodzie pojęcie to zaistniało w latach 70. i 80. XX wieku, kiedy coraz więcej ludzi zaczęło podróżować na Wschód – do Indii, Tybetu,

¹ T. Nhất Hạnh, *Cud uważności. Zen w sztuce codziennego życia. Prosty podręcznik medytacji*, tłum. G. Draheim, Warszawa 2012, s. 59.

Nepalu. Był wśród nich John Kabat-Zinn – naukowiec zafascynowany wpływem, jaki wywiera na ludzką psychikę medytacja. I to właśnie dzięki niemu praktyka ta została upowszechniona na Zachodzie. Doświadczenia, które zebrał, były bardzo obiecujące, ale należało przeprowadzić poważne badania, mimo że środowisko naukowe z początku sceptycznie odnosiło się do poglądu na zbawienny wpływ *mindfulness* na umysł człowieka. Pierwszym formalnym programem bazującym na uważności była koncepcja tego naukowca zastosowana w Klinice Redukcji Stresu w szpitalu w Massachusetts. J. Kabat-Zinn zaczął wykorzystywać treningi uważności w celu leczenia chronicznego bólu (Mindfulness Based Stress Reduction, MBSR)².

Zastosowanie metody w tym obszarze przyniosło ogromny sukces, dlatego też zaczęły się pojawiać inne modele terapii bazujące na praktyce uważności. Rozpoczęto ich stosowanie przy takich problemach jak: depresja, lęk, zaburzenia osobowości, zaburzenia odżywiania i inne.

Uważność zachęca nas do zatrzymania się, obserwacji swoich emocji, co powoduje, że mamy większą świadomość samych siebie. Dzięki temu bardziej uzmysławiamy sobie nasze potrzeby i pragnienia oraz to, czego chcemy od życia. Przekłada się to w prosty sposób na lepsze radzenie sobie w sytuacjach trudnych i podnosi naszą odporność na stres. A jest to potrzebne każdemu człowiekowi, niezależnie od profesji, jaką się zajmuje. Stąd też popularność tej tematyki w różnych obszarach i dziedzinach naszego życia. Praktyka uważności nie ogranicza się tylko do wglądu w siebie. To także obserwacja tego, co nas otacza, gdyż to również wpływa na nasze doznania. To także uwrażliwienie na drugiego człowieka i patrzenie z empatią na ludzi wchodzących z nami w relacje.

Nie ma jednej definicji tego terminu. Najlepiej oddaje go stwierdzenie, że *mindfulness* to „świadome, skierowane na bieżący moment i nieosądzające zwracanie uwagi na rozwijające się doświadczenie każdej chwili”³.

PRAKTYKA UWAŻNOŚCI

Termin *uważność* w znaczeniu stanu odnosi się do szczególnego typu technik medytacji bazujących na wglądzie. Chodzi o wgląd w samego siebie, w stan świadomości swojego ciała i umysłu, bez prób wpływania na tę świadomość i osądzania bieżącego stanu naszego umysłu. Mózg zwykł robić to automatycznie. Z punktu widzenia ewolucji było to uzasadnione, bo pomagało unikać zagrożeń lub stawiać im czoła. Nie w każdej jednak codziennej sytuacji jest to konieczne; czasem może wręcz przeszkadzać. Unikanie osądzania pomaga często spojrzeć na sytuację z innej perspektywy,

² A. Gregorek, *Mindfulness – trening uważności dzieci i młodzieży w profilaktyce cyberprzemocy*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2018, nr 1, s. 30.

³ R. Ameli, *25 lekcji uważności. Czas na dobre życie*, tłum. P. Żak, Kielce 2017, s. 14.

na którą nie zwrócilibyśmy uwagi, trzymając się utartych myślowych schematów⁴. Poprzestajemy tylko na obserwacji i nie próbujemy wpływać na wrażenia, które odczuwamy. Kluczem jest tutaj słowo „świadome”. Musi to być działanie intencjonalne. Wtedy dopiero może udać się w pełni doświadczyć tego, co czujemy w danej chwili. Najczęściej zaczynamy od wglądu w doznania fizyczne, a zatem skupiamy się na ciele. Potem, stopniowo kierujemy uwagę na stan naszych emocji i myśli, które nam w danej chwili towarzyszą. I znów, nie wpływamy na nie, nie osądzamy się za to, że w danym momencie te emocje są np. negatywne. Przyjmujemy po prostu do wiadomości, że takie właśnie są i dajemy sobie do nich prawo. Gdy nie próbujemy ich wartościować, a tylko rzucamy na nie światło świadomości, pozwala nam to włączyć umysł obserwujący⁵. „Oświecenie” danych emocji pozwala nam ujrzeć i uświadomić je sobie. Thích Nhất Hạnh pisze, że nie możemy traktować świadomości jako sprzymierzeńca, który będzie odpierał wrogów w postaci niechcianych myśli⁶. Umysł bowiem, jak twierdzi, to nie jest pole bitwy, gdyż wszystkie uczucia, które są naszym udziałem, są częścią nas. Świadomość jest nam potrzebna po to, aby doświadczać obecności emocji, a nie po to, żeby podpowiadać, że niektóre z nich są dobre, a niektóre złe. „Medytacja nie polega na zmaganiu się z jakimś problemem. Medytować to znaczy obserwować”⁷. Podobnie jest w przypadku, kiedy podczas próby skupienia się na danej chwili, uciekamy i błądzimy myślami gdzieś daleko. To również jest zjawisko normalne, dlatego w takiej sytuacji powinniśmy delikatnie próbować powracać myślami do tu i teraz.

Nie oznacza to, że praktykując uważność, pogrążamy się w niebycie i osiągamy taki stan, że niczego nie odczuwamy. Wręcz przeciwnie. Stan prawdziwej uważności osiągamy wówczas, gdy przy pełnej świadomości bodźców zewnętrznych jesteśmy w stanie zaakceptować je i ponownie powrócić do stanu koncentracji⁸. Wydaje się, że jest to bardzo proste. Potrzebna jest tylko świadoma obecność, ukierunkowanie uwagi na oddech i odczucie chwili obecnej. A jednak... medytacja często sprawia kłopot. Naturalne jest, że nasze myśli wybiegają w przeszłość lub w przyszłość, a to zakłóca odbieranie odczuć z teraźniejszości. Są to działania mimowolne, automatyczne. Do tego jesteśmy skłonni nadmiernie analizować i tu wkraczają dodatkowo negatywne myśli i zbyt wielkie oczekiwania⁹. I właśnie po to jest praktyka *mindfulness*, aby takich stanów umysłu uniknąć. Nabywamy bowiem świadomości tego, co zakłóca jasność odczuwania i co wpędza nas w schematyczne myślenie. Z czasem nasz mózg uczy się obserwacji bez osądzania tych emocji, które nam towarzyszą i zaakceptowania

⁴ A. Pawłowska, *Mindfulness – nowa moda czy realne wsparcie? Nauczyciel i praktyka uważności*, „Biblioteka w Szkole” 2021, nr 6, s. 7.

⁵ T. Nhất Hạnh, *Słońce moim sercem. Od uważności do kontemplacyjnego wglądu*, tłum. J.P. Listwan, Warszawa 2008, s. 29.

⁶ *Ibidem*, s. 30.

⁷ *Ibidem*, s. 31.

⁸ Idem, *Cud uważności...*, s. 24.

⁹ E. Kaian-Kochanowska, *Uważny nauczyciel*, „Psychologia w Szkole” 2012, nr 3, s. 131.

ich takimi, jakie są. Pozwalamy im się ukazywać i przepływać przez nasz mózg. Tym samym otwieramy przestrzeń na świadome przeżywanie chwil, które się pojawiają w danym momencie, wówczas, kiedy jeszcze trwają. Chłoniemy chwile takie, jakie są, a nie takie, jakie byłyby względem nich nasze oczekiwania.

Taki trening umysłu bardzo przydaje się w życiu, gdyż jesteśmy przyzwyczajeni do tego, że wybiegamy myślami w przyszłość i jesteśmy skłonni do zamartwiania się na wyrost rzeczami, na które niekoniecznie mamy wpływ. O ile jednak planowanie przyszłości jest dobre, to nadmierne koncentrowanie się na niej już niekoniecznie. Wtedy bowiem możemy przeoczyć dobre i ważne chwile z naszej teraźniejszości, a tym samym zaprzepaścić szansę na celebrowanie tych przyjemnych doznań, które nam one przynoszą. W konsekwencji trening taki prowadzić nas może do lepszego funkcjonowania naszego umysłu. Zaczynamy zdawać sobie sprawę i dostrzegać, jak emocje działają na nasze ciało i jak wpływają na nasz umysł.

T. Nhất Hạnh sądzi, że uważność zawsze odnosi się do czegoś. „Jeśli praktykujesz uważne oddychanie, nazywa się to uważnością oddychania. Jeśli praktykujesz chodzenie, nazywa się to uważnością chodzenia”¹⁰. Żeby praktykować uważność, wcale nie trzeba siedzieć w pozycji medytacyjnej. Można ją ćwiczyć, włączając jej elementy do czynności związanych z naszą codziennością. Nawet jedzenie może być do tego okazją. Często jemy bez zastanowienia, ale jeśli będziemy spożywać posiłek uważnie, skupiając się na smaku, zapachu i wyglądzie danej potrawy, to też będziemy ćwiczyć uważność. Stan koncentracji na chwili obecnej możemy także osiągać w czasie najbardziej prozaicznych, codziennych czynności jak mycie zębów, zakładanie ubrania, a nawet podczas ruchu. Bieg lub spacer może służyć treningowi nie tylko ciała, ale i umysłu. Warto próbować wtedy obserwować swoje ciało, koncentrować uwagę na jego fizycznych doznaniach: poczuć kontakt z podłożem, napięcie lub rozluźnienie mięśni itp. Nie pomijajmy także wrażeń, które dostarcza nam otoczenie: wiatr na twarzy, zapach powietrza, szum traw i liści drzew. Pomoże nam to harmonizować ciało z umysłem. A kiedy ciało i umysł są połączone, wtedy jest się całkowicie obecnym w teraźniejszości¹¹.

Kiedy skupiamy się na konkretnych rzeczach lub czynnościach, nabieramy wglądu, a kiedy nabieramy wglądu, możemy uzmysłwić sobie i bardziej docenić to, co posiadamy. Na przykład, kiedy oddychamy, uświadamiamy sobie, że żyjemy i jest to powód do radości. Kiedy podczas biegu lub spaceru czujemy uderzanie naszych stóp o podłoże, cieszymy się, że mamy sprawne nogi i ciało. Istnieje mnóstwo powodów do odczuwania szczęścia, tylko niektóre z nich wydają nam się zbyt oczywiste, aby się nimi cieszyć. Doceniamy je natomiast dopiero wtedy, gdy je utracimy.

Nawet wypicie codziennej filiżanki kawy lub herbaty może stać się przyjemnością, pod warunkiem, że skupimy się na tym, że robimy to uważnie i świadomie. W co-

¹⁰ T. Nhất Hạnh, K. Weare, *Szczęśliwi nauczyciele zmieniają świat*, tłum. A. Czechowska, Warszawa 2017, s. 17.

¹¹ Idem, *Cud uważności...*, s. 61.

dziennym zabieganiu nie zdarza nam się to jednak zbyt często. Zazwyczaj wypijamy napój w pośpiechu i pędzimy dalej, poganiani przez kolejne obowiązki. A nawet jeśli przysiadzimy w kawiarni, to często „zanurzamy się” w telefonie komórkowym lub w naszych własnych myślach bez koncentrowania się na smaku, kolorze i przyjemności, która może wypływać z delektowania się napojem. Tymczasem w krajach takich jak np. Japonia ceremonia parzenia i picia herbaty to kilkugodzinne rytuały pamiętające jeszcze czasy samurajskie. W specjalnie przeznaczonych do tego pawilonach nie ma żadnych zbędnych elementów wystroju, które mogłyby rozpraszać uwagę gości. Zapomina się wtedy o tym, co na zewnątrz i czas spędza się tylko na piciu herbaty i byciu w towarzystwie. Ceremonia taka jest ściśle związana z kulturą Japonii i wpisuje się w obecną tam filozofię zen.

W ŚWIETLE BADAŃ

W ostatnich latach nastąpił gwałtowny wzrost zainteresowania tematyką *mindfulness*, również wśród naukowców, terapeutów, pedagogów i lekarzy. Odkryto możliwości wykorzystania technik związanych ze stosowaniem uważności w różnych obszarach życia. Prowadzi się liczne badania, publikowane w czasopismach naukowych, dotyczące skuteczności *mindfulness* w wielu obszarach zastosowania. Wyniki potwierdzają, że osoby praktykujące uważność w sposób systematyczny:

- ▶ są bardziej niż inne zainteresowane życiem oraz postrzegają świat w sposób urozmaicony;
- ▶ odznaczają się większą empatią;
- ▶ wykazują większą wrażliwość oraz wytrzymałość emocjonalną niż inni.

Ponadto cechuje je większy spokój, otwartość i kreatywność, a także u osób regularnie praktykujących uważność dostrzega się większe zmiany, jeśli chodzi o neuroplastyczność mózgu¹².

W dowodach naukowych potwierdzenie znajdują również takie korzystne mechanizmy dla naszego umysłu, jak:

- ▶ większe współczucie dla siebie samego;
- ▶ jasny osąd wartości oraz większa elastyczność poznawcza, emocjonalna i behawioralna;
- ▶ świadomość różnych doznań emocjonalnych¹³.

Ponadto dowody naukowe pokazują, że powtarzająca się praktyka uważności może powodować większą równowagę emocjonalną, co przyczynia się do ochrony przed trudnymi doświadczeniami pojawiającymi się w życiu.

¹² S. Radoń, M. Rydzewska, *Pięciowymiarowy Kwestionariusz Uważności: polska adaptacja*, „Roczniki Psychologiczne” 2014, nr 4, s. 713.

¹³ A. Gregorek, *op. cit.*, s. 33.

Zjawiskiem *mindfulness* zainteresowano się przede wszystkim w kontekście redukcji stresu, który jest nieodłącznym składnikiem naszego życia. Współczesne pojęcie stresu odnosi się do problemu zakłócenia równowagi między możliwościami, które posiada jednostka, a wymaganiami wobec niej. Przy czym dodać należy, że te wymagania często są po prostu standardami, które człowiek sam sobie narzuca, a niekoniecznie oczekiwaniami środowiska zewnętrznego¹⁴. Od dawna znane są też zależności pomiędzy stresem a chorobami. Sytuacje stresowe są często jedną z przyczyn chorób, z kolei choroba może być tzw. stresorem, czyli czynnikiem wywołującym stres. Zatem mamy błędne koło zależności tych dwóch czynników. Dlatego tak bardzo ważne jest dbanie o swój dobrostan psychiczny. Radzenie sobie ze stresem to aktywność skoncentrowana na poprawie stanu emocjonalnego, który człowiekowi sprawia dyskomfort. Może to być ukierunkowane zadaniowo – na niwelowanie sytuacji, która jest przyczyną stresu oraz na ogólnym uspokojeniu swoich emocji i łagodzeniu stanu napięcia emocjonalnego spowodowanego stresem¹⁵. Ten właśnie cel może być osiągnięty za pomocą praktyki uważności.

CZYM NIE JEST *MINDFULNESS*

Należy zaznaczyć, że *mindfulness* nie jest praktyką duchową, która związana byłaby z jakąkolwiek religią, a jej trenowanie nie stoi w sprzeczności z wiarą. Praktyka uważności, chociaż wywodzi się z buddyzmu, jest neutralna światopoglądowo. Ćwiczenia natomiast są pozbawione podtekstu religijnego¹⁶. Należy również zadać kłam stwierdzeniu, że jest to czynność dostępna dla wybranych oraz że trzeba na nią poświęcać dużo czasu. Medytacja bowiem nie wymaga żadnych specjalnych umiejętności – wręcz odwrotnie. W czasie systematycznej praktyki, poza ubocznym efektem, czyli relaksem i wyciszeniem, uczymy się koncentracji i skupienia. Jak zostało wspomniane wcześniej, nie trzeba na praktykę uważności przeznaczać dużej ilości czasu. Znacznie ważniejsza jest w tym wypadku systematyczność ćwiczeń, które można z powodzeniem włączać do codziennych czynności. Nie należy też mieć złudzeń, że uważność i medytacja wyeliminują z naszego życia wszystkie kłopoty i smutki. Regularne ćwiczenia pomogą za to nauczyć się sposobów radzenia sobie z nimi. Uważność nie wymaga znajomości specjalnych technik, lecz zatrzymania się na chwilę w biegu. Jak mawiał jeden z trenerów *mindfulness*, Frits Koster: „Bez względu na wiek uważność jest twoją wewnętrzną kopalnią złota”¹⁷.

¹⁴ I. Heszen, *Kliniczna psychologia zdrowia*, [w:] *Psychologia kliniczna*, t. 2, red. H. Sęk, Warszawa 2008, s. 224.

¹⁵ *Ibidem*, s. 227.

¹⁶ S. Salzberg, *Siła medytacji. 28 dni do szczęścia*, tłum. M. Czub, Gliwice 2012, s. 28.

¹⁷ E. Snel, *Uważność i spokój żabki. Ćwiczenia uważności dla dzieci... i ich rodziców*, tłum. M. Falkiewicz, Warszawa 2015, s. 9.

UWAŻNOŚĆ W EDUKACJI – PRZEMIJAJĄCA MODA CZY KIERUNEK NA PRZYSZŁOŚĆ

Na negatywne stany emocjonalne związane z nadmiarem różnorodnych bodźców i brakiem chwili wyciszenia i uspokojenia myśli narażone są również (a może przede wszystkim) dzieci. Liczba informacji i impulsów dostarczanych przez media i otaczającą rzeczywistość może je dotykać w szczególny sposób. Dzieci są roztargnione, trudno im się skupić, błędą myślami podczas zajęć. Zaburzenia koncentracji, nadpobudliwość psychoruchowa, niska samoocena, stany lękowe, stres – to są bolączki naszych czasów, które nasilają się i obejmują coraz większą grupę dzieci w różnym wieku. *Mindfulness* to metoda, która może pomóc w niwelowaniu tych negatywnych stanów emocjonalnych i jednocześnie pozwala na rozwój zdolności do koncentracji.

W *mindfulness* chodzi o to, że uczymy się skupiać uwagę oraz uważnie obserwować własne stany emocjonalne. Refleksja, która przychodzi wraz z tym stanem umysłu oraz świadomość powodują, że również dzieci (a nie tylko dorośli) mogą budzić w sobie zaufanie do własnych przekonań i doświadczeń oraz być bardziej otwarte na dzielenie się z innymi swoimi emocjami, a także wzbogacać zdolności rozumienia emocji innych. W efekcie może się to przełożyć na lepsze relacje i umiejętności społeczne uczniów.

J. Kabat-Zinn w przedmowie do książki *Szczęśliwi nauczyciele zmieniają świat* mówi, że „uważność jest naturalną predyspozycją człowieka, niedocenianą w kręgach szkolnych w takim stopniu jak myślenie”¹⁸. A przecież myślenie wzbogacone o uważność (świadomość) ma zdecydowanie większą moc i powoduje, że jesteśmy skłonni bardziej ufać temu co wiemy. Może to zwiększyć naszą kreatywność, a przecież w edukacji również o to chodzi.

Na świecie coraz więcej pedagogów dostrzega pozytywny wpływ treningu uważności na dzieci i w związku z tym wdraża programy *mindfulness* w szkołach. Na przykład badania przeprowadzone przez Greater Good Science Center at University of California, Berkeley (USA) dotyczące stosowania uważności w szkołach w latach 2008-2013 wykazały, że uczniowie objęci programem *mindfulness* znacznie rzadziej łamali zasady obowiązujące w szkole, odczuwali mniejszy lęk, mieli większą świadomość własnych emocji i potrzeb, większą łatwość w mówieniu o uczuciach i wyższe poczucie własnej wartości¹⁹. Dzięki trenowaniu pewnych predyspozycji umysłu od najwcześniejszych lat można budzić u dzieci chęć uczenia się i rozpałać ciekawość świata²⁰. Tym bardziej, że świat wokół nas zmienia się szybko i nie jesteśmy w stanie przewidzieć, w jakim kierunku będzie podążał i jakie umiejętności będą potrzebne dzieciom, kiedy już wejdą w dorosłość. Uważność proponuje natomiast kształcenie

¹⁸ T. Nhất Hạnh, K. Weare, *op. cit.*, s. 11.

¹⁹ E. Kaian-Kochanowska, *Uważność daje...*, s. 120.

²⁰ T. Nhất Hạnh, K. Weare, *op. cit.*, s. 12.

i trenowanie takich kompetencji, które są uniwersalne i będą potrzebne młodemu pokoleniu w rozwijaniu kreatywności, umiejętności odnalezienia się w świecie i po prostu – byciu szczęśliwym.

Jednym ze znanych programów treningu uważności u dzieci jest projekt holenderskiej terapeutki Eline Snel, autorki książki *Uważność i spokój żabki. Ćwiczenia uważności dla dzieci... i ich rodziców*. Stworzyła ona w Holandii Akademię Nauczania Uważności oraz jest autorką programu *mindfulness* dla dzieci „Uwaga, to działa”. Wyniki pilotażowe okazały się być nader obiecujące: większy spokój w klasach, lepsza koncentracja, większa otwartość. Dlatego też ćwiczenia E. Snel stosowane są od lat w szkołach podstawowych w Holandii i w Belgii.

Badania pokazują także, że jakość życia w dorosłości zależy w dużej mierze od zdrowego emocjonalnie dzieciństwa²¹. Podważa to wcześniejsze projekty/ustalenia, z których wynikało, że najistotniejsze są w tym względzie osiągnięcia w nauce. Badacze zwracają uwagę, że dzieci coraz mniej czasu spędzają na spontanicznych zabawach. Tymczasem dzieciństwo to okres, kiedy odczuwamy naturalną ciekawość i potrzebę nowych doznań, a zatem jest to właściwy moment, aby pozwolić dzieciom na eksperymenty. Obecnie rodzice mają wrażenie, że jeśli zabawa nie jest ukierunkowana na jakiś efekt edukacyjny lub wychowawczy, to jest bezsensowna. Staramy się cały czas wolny dziecka wypełniać kursami, dodatkowymi lekcjami czy aktywnościami sportowymi, nie pozwalając na nicnierobienie. Tymczasem to właśnie ten stan wyzwala w dziecku kreatywność, pobudza ciekawość i skłania do podejmowania wyzwań, które samo dziecko sobie stawia.

Bardzo korzystne jest, jeśli praktyka uważności zagości najpierw w życiu nauczycieli. Jest to ważne, gdyż dzieci uczą się przez obserwację i widzą wtedy spójność przekazu pedagoga i praktyki. Nauczyciel lepiej trafia ze swoimi propozycjami do dzieci, gdy sam jest spokojniejszy i bardziej cierpliwy. Kiedy jest opanowany i zadowolony, potrafi lepiej inspirować innych dzięki pozytywnemu nastawieniu do świata. Nauczyciele, którzy praktykują *mindfulness* potwierdzają pozytywny wpływ treningu na swoje zdrowie i funkcjonowanie w świecie między innymi w zakresie:

- ▶ walki z napadami lęku;
- ▶ wyciszania emocji;
- ▶ poprawy koncentracji uwagi;
- ▶ redukcji stresu;
- ▶ poprawy jakości snu;
- ▶ wzmacniania pewności siebie;
- ▶ zwiększenia odporności organizmu²².

Zdecydowanie warto promować w szkołach *mindfulness*, a tym samym dobrostan psychiczny zarówno uczniów, jak i nauczycieli. Praca w strefie edukacji staje się coraz bardziej wymagająca, obarczona wysokim poziomem stresu. Proces nauczania orga-

²¹ E. Kaian-Kochanowska, *Uważność daje...*, s. 117.

²² T. Nhất Hạnh, K. Weare, *op. cit.*, s. 41.

nizowany w szkole staje się coraz trudniejszy, zaś zawód pedagoga wymaga od niego coraz większych kompetencji emocjonalnych. W związku z tym w szkole bardzo potrzebni są nauczyciele, którzy potrafią rozpoznawać i zarządzać swoimi emocjami²³. Nauczyciel, który będzie bardziej świadomy siebie, będzie lepiej umiał budować pozytywne relacje z uczniami oraz prowadzić ich tak, aby każdy z nich realizował swój potencjał. Odpowiednio przygotowany nauczyciel będzie także potrafił stworzyć uczniom przyjazne środowisko nauczania i zadbać o właściwy rozwój emocjonalny swoich wychowanków.

Należy mieć zatem nadzieję, że, wzorem krajów zachodnich, praktyka *mindfulness* zagości również w polskich szkołach i nie stanie się przemijającą modą, lecz przyczyni się do kształtowania w młodym pokoleniu kompetencji, które pomogą im radzić sobie z wyzwaniami, które niesie współczesny świat oraz odnajdywać radość w codziennym życiu. Brzmi to może trochę jak utopia, ale czyż nie do tych celów właśnie powinniśmy dążyć...?

CZYTANIE A UWAŻNOŚĆ. ZWIĄZKI I ZALEŻNOŚCI

Co mają ze sobą wspólnego proces czytania i uważność? Okazuje się, że bardzo wiele. Słowa pobudzają wyobraźnię daleko bardziej niż obraz. Działa ona natomiast tylko wtedy, jeśli potrafimy się skupić na tym co czytamy i poświęcamy temu uwagę. W dzisiejszych czasach, kiedy mamy wokół siebie mnóstwo czynników rozpraszających nie jest to łatwe, ale nie niemożliwe i da się to wyćwiczyć. Zbadano bowiem, że podczas uważnego czytania cały obszar mózgu aktywizuje się w dużo większym stopniu niż można by przypuszczać. Znacznie mniej natomiast pobudzamy mózg, kiedy nasze czytanie odbywa się przy rozproszonej uwadze²⁴.

Powstaje zatem pytanie, jak osiągnąć i utrzymywać wysoki poziom uwagi podczas czytania? Rozwiązaniem tego problemu może być właśnie medytacja i trening uważności. *Mindfulness* jest jedną z form treningu skupiania uwagi, a zatem może pomóc nam w skutecznej koncentracji na treściach zawartych w książkach.

Dlatego też warto praktykować tę umiejętność, aby pomagała nam ona w uważnym i wnikliwym czytaniu. Ponadto czytanie samo w sobie może być z kolei sposobem na doskonalenie uważności i usprawnianie osiągania stanu koncentracji umysłu. Jeśli w życiu na co dzień ćwiczymy tę technikę, to również możemy to robić z myślą o tym, że będziemy mogli lepiej się koncentrować przy lekturze książek. Jeśli natomiast chcemy sprawniej i wnikliwiej czytać, a nigdy wcześniej uważności nie

²³ J. Madalińska, R. Góralska, *Kompetencje emocjonalne nauczyciela*, Warszawa 2012, s. 12, *Inspiracje Edukacyjne*.

²⁴ *Masz problem, żeby skupić się nad książką? Sposoby na uważne czytanie*, „Focus”, [online:] <https://www.focus.pl/artykul/co-zrobi-ebym-czasie-lektury-zabra-gow-w-podr-poznaj-sposoby-na-uwane-czytanie> – 28 IV 2023.

praktykowaliśmy, sięgnijmy po ten sposób, bo wiadomo, że praktyka medytacyjna pomoże nam i w tym, i w wielu innych obszarach życia. Bilans zawsze mamy korzystny – dla naszego mózgu, dla sprawnego i wnikliwego czytania oraz dla emocjonalnej sfery naszego życia.

Czytać zatem powinniśmy intensywnie i uważnie, bo to nadaje większy sens samemu aktowi czytania oraz sprawia, że znacznie efektywniej spędzamy czas poświęcony na lekturę. Jak bowiem pisał Sándor Márai:

Czytać należy gorliwie, z pasją, z uwagą i bezlitośnie... Czytaj rozumnie; każde słowo, jedno po drugim, tam i z powrotem, wsłuchując się w książkę, wypatrując śladów, które prowadzą w gąszcz, uważając na tajemnicze sygnały, które sam autor mógł przeoczyć.... Nigdy nie należy czytać lekceważąco, od niechcenia.... Czytać trzeba elegancko, wielkodusznie. Czytać należy tak, jakbyś w celi śmierci czytał ostatnią książkę, którą ci przyniósł strażnik więzienny. Czytać trzeba na śmierć i życie, bo to największy ludzki dar. Pomyśl: tylko człowiek umie czytać²⁵.

BIBLIOGRAFIA

- Ameli R., *25 lekcji uważności. Czas na dobre życie*, tłum. P. Żak, Kielce 2017.
- Burch V., Penman D., *Mindfulness dla zdrowia. Jak radzić sobie z bólem, stresem i zmęczeniem*, tłum. K. Bochenek, Warszawa 2016.
- Gregorek A., *Mindfulness – trening uważności dzieci i młodzieży w profilaktyce cyberprzemocy*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2018, nr 1, s. 30-38, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0011.6062>.
- Heszen I., *Kliniczna psychologia zdrowia*, [w:] *Psychologia kliniczna*, t. 2, red. H. Sęk, Warszawa 2008, s. 222-243.
- Kaian-Kochanowska E., *Uważność daje spokój*, „Psychologia w Szkole” 2015, nr 1, s. 114-121.
- Kaian-Kochanowska E., *Uważny nauczyciel*, „Psychologia w Szkole” 2012, nr 3, s. 130-136.
- Klon W., Waszyńska K., *Mindfulness w pracy z dziećmi i młodzieżą*, „Studia Edukacyjne” 2020, nr 57, s. 103-117, <https://doi.org/10.14746/se.2020.57.8>.
- Kosz-Szumiska J., *Mindfulness w edukacji – zbyteczność, szansa czy konieczność?*, „Edukacja Wczesnoszkolna. Zeszyty Kieleckie” 2020/2021, nr 1, s. 107-117.
- Madalińska J., Góralska R., *Kompetencje emocjonalne nauczyciela*, Warszawa 2012, *Inspiracje Edukacyjne*.
- Marai S., *O czytaniu*, [w:] idem, *Księga ziół*, tłum. F. Netz, Warszawa 2006.
- Masz problem, żeby skupić się nad książką? Sposoby na uważne czytanie*, „Focus”, [online:] <https://www.focus.pl/artykul/co-zrobi-ebym-w-czasie-lektury-zabra-gow-w-podr-poznajsposoby-na-uwane-czytanie>.
- Nhất Hạnh T., *Cud uważności. Zen w sztuce codziennego życia. Prosty podręcznik medytacji*, tłum. G. Draheim, Warszawa 2012.
- Nhất Hạnh T., *Słońce moim sercem. Od uważności do kontemplacyjnego wglądu*, tłum. J.P. Listwan, Warszawa 2008.

²⁵ S. Márai, *O czytaniu*, [w:] idem, *Księga ziół*, tłum. F. Netz, Warszawa 2006, s. 38-39.

- Nhất Hạnh T., Weare K., *Szczęśliwi nauczyciele zmieniają świat*, tłum. A. Czechowska, Warszawa 2017.
- Pawłowska A., *Mindfulness – nowa moda czy realne wsparcie? Nauczyciel i praktyka uważności*, „Biblioteka w Szkole” 2021, nr 6, s. 6-9.
- Penman D., *Mindfulness. Droga do kreatywności*, tłum. P. Wojnakowska, Warszawa 2017.
- Radoń S., Rydzewska M., *Pięciowymiarowy Kwestionariusz Uważności: polska adaptacja*, „Roczniki Psychologiczne” 2014, nr 4, s. 711-735.
- Radoń S., *Uważność, czyli medytacja w edukacji: fakty i mity*, [w:] *Współczesne zagrożenia. Fakty i mity*, red. J. Zimny, Lublin 2014, s. 299-317.
- Salzberg S., *Siła medytacji. 28 dni do szczęścia*, tłum. M. Czub, Gliwice 2012.
- Snel E., *Uważność i spokój żabki. Ćwiczenia uważności dla dzieci... i ich rodziców*, tłum. M. Falkiewicz, Warszawa 2015.

ABSTRAKT

W artykule przedstawiono zagadnienia związane z problematyką uważności oraz jej pozytywnym wpływem na różne sfery życia człowieka. Zostały w nim poruszone tematy wielowiekowej tradycji *mindfulness*, praktyki uważności; przytoczono wyniki badań potwierdzające jej zbawienny wpływ na umysł ludzki. Temat ten ujęty został w kontekście edukacji, a konkretnie – korzyści wynikających z praktykowania uważności zarówno przez uczniów, jak i nauczycieli.

Słowa kluczowe: *mindfulness*, uważność, edukacja, samoświadomość, umysł, spokój, emocje

ABSTRACT

Mindfulness – the State of the Mind

The article presents issues connected with the question of mindfulness and its positive influence on different spheres of the human life. It discusses themes of the centuries-old tradition of mindfulness and its practice; the results of research which confirm its saving influence on the human mind are given. The subject is considered in the context of education and, particularly, benefits resulting from the practice of mindfulness both by pupils and teachers.

Keywords: mindfulness, education, self-awareness, mind, peace, emotions

Indeks nazwisk

- Aeschenberger Israel 57
Aleksandrowicz Julian 117
Ameli Rezvan 142
Andreas de Paltasichis (Andrija Paltašić z Kotoru) 16
Antczak Mariola 41, 78
Arcimboldo Giuseppe 25, 27-28, 33
Argasiński Jan 18-19
Arystoteles 52
- Bacon Francis 52
Baczyński Krzysztof Kamil 93
Baranowski Karol 20
Barłóg Krystyna 38
Batorowska Hanna 135
Bautsz-Sontag Anna 131
Bąk Józef 12
Bednarek-Michalska Bożena 48
Bełtkiewicz Dorota 9, 63-65, 130, 132, 135, 137
Bernada Łukasz 76
Betkowska Jolanta 7
Bettelheim Bruno 116
Biedrzycki Krzysztof 30
Bieńkowska Barbara 117
Bieńkowski Benedykt 13
Biernat Michał 20
Biesiada Iwona 27
Bilska Grażyna 26
Binkowska Katarzyna 106
- Blamowska Krystyna 14
Bociek Klaudyna 8, 92
Borawska Maria 115
Borecka Irena 133
Boroń Arkadiusz 18
Boszczyk Marta 106-107
Bryg Halina 18
Burbianka Marta 30
- Caetano Guedes António 40
Cage John 25
Calderin Domicjusz 16
Canbulat Tuncay 43
Casanova Giacomo 29
Celer Bogumiła 72, 77, 86
Chatzipentidis Kiriakos 117
Chodyński Adam 75
Cieślowski Jerzy 131
Condillac Étienne Bonnot de 52
Czachowska Kinga 32
Czechowska Anna 144
Czernianin Halina 117
Czernianin Wiktor 117
Czerwijowski Faustyn 29
Czub Marta 146
- Ćwiklińska Mieczysława 17
- Danek Danuta 116
David d'Angers Pierre-Jean 55

- Dawidowicz-Chymkowska Olga 98
 Delimat Anna 30
 Domagała Paweł 66
 Draheim Grażyna 141
 Dudek Wanda 16
 Dunin Cecylia 26, 28
 Dunin Janusz 26, 28
 Dunin-Wilczyńska Ewa 114, 116, 121
 Dymmel Anna 77
 Dzieńkowski Jolanta 55
 Dziębowska Elżbieta 25
- Eco Umberto 28-29
- Falkiewicz Matylda 146
 Fedorowicz Małgorzata 116
 Fernandez Peter 40
 Fiałek Aleksander 64
 Fiałek Karina zob. Grabowska-Fiałek Karina
 Figska Katarzyna 107
 Fluda-Krokos Agnieszka 9, 18-19, 70, 97
 Fox Marta 30
 Frączek Agnieszka 83
- Garbuzik Katarzyna 106
 Gawryluk Barbara 65
 Gil Izabela 106
 Giniewska Anna 82
 Gniewek Paulina 82
 Goethe Johann Wolfgang 29
 Gomółka Anna 30
 Góralska Renata 149
 Grabowska-Fiałek Karina 64
 Gregorek Anna 142, 145
 Grimm Jacob Ludwig Karl 29
 Grimm Wilhelm Karl 29
 Grochowiak Stanisław 17
 Grycz Józef 11
 Grzegorzewska Maria 91
 Gutenberg Jan 70
- Hamurcu Hülya 43
 Harasimowicz Zofia 15
 Hemar Marian 20
 Heska-Kwaśniewicz Krystyna 30, 32
 Heszen Irena (właśc. Heszen-Niejodek Irena) 146
- Holzhaeusser Jan Filip 49
 Hosumbek Anna 20
 Hrycyk Krystyna 130
 Hube Jan Michał 51
 Huldtgren Alina 39
 Hulewicz Jan 12
 Husar Wioletta 64
- Iłakowiczówna Kazimiera 17
 Im Tami 41
 Ingarden Roman 116
- Jagielska Janina 26-28, 30
 Janiak Małgorzata 48
 Janik Beata 97
 Jarocka Marzena 109
 Jastrun Mieczysław 17
 Jaszczyk Igor 20
 Jełowicki Aleksander 54
 Jesionek Marta 15, 19
 Jędrzejewska-Wróbel Roksana 63-65
 Jordan-Wechta Jolanta 107
 Jung Jona 63
- Kabat-Zinn John 142, 147
 Kaczmarek Mikołaj 93
 Kaczmarzyk Marek 63-65
 Kaczorowski Bartłomiej 25
 Kaian-Kochanowska Ewa 143, 147-148
 Kania Beata 8
 Kardas Robert 107
 Kartezjusz (właśc. René Descartes) 52
 Kasprończak Jan 55-56
 Kawalec Joanna 18
 Kawecka-Gryczowa Alodia 56
 Kawoń-Noga Dagmara 9, 18, 70
 Kiereś Emilia 32
 Kim Sang-Youn 41
 Koc Jan 51
 Kociołek-Kaszyńska Roksana 65
 Kocowski Bronisław 30
 Kołłątaj Hugo 14
 Konarski Stanisław 49
 Konopnicka Maria 75
 Kopczyński Andrzej Onufry 51-52
 Kornatowska-Grzywacz Anna 82
 Kor-Walczak Eligiusz 75, 83

- Kosmowska Barbara 30
Kosowski Rafał 18-19
Koster Frits 146
Kotlarek Dawid 30
Kotuła Sebastian Dawid 77
Kowalska Beata 30
Kozik Barbara 109
Krakowska Monika 48
Kresa Monika 51-52
Kubiak Anna 82
Kupczyński Tadeusz 12
Kupiec Beata 30
Kwaśniewicz Jan 30
Kwiecień Łukasz 106-107
Kyzioł-Cieślak Agata 109
- Lazarova Snezhana Borisova 42
Leibniz Gottfried Wilhelm 29
Leszczawska Maria 124
Leszczyński Grzegorz 33
Letkowska Danuta 106
Lipińska Alicja 56
Lissa Zofia 25
Listwan Jerzy Paweł 143
Locke John 52
- Łabędzka Violetta 27
Łętocha Krystyna 9
- Madalińska Joanna (właśc. Madalińska-Michalak Joanna) 149
Majchrowicz Franciszek 49
Majchrzak Katarzyna 8
Majchrzak Natalia 132
Malec-Lech Marta 18-19
Márai Sándor 150
Marcinkowski Piotr 26, 28-29
Maroń Agnieszka 38
Marzec Lidia 8
Matras-Mastalerz Wanda 133-134
Matuszek Adam 12
Mazur Danuta 82
Michejda Franciszek 12
Mickiewicz Adam 54-55
Miczek Magdalena 83
Mielcarek Elżbieta 27
Mikołajczyk Marcin 86
- Mikosz Anna 61-62
Mocarski Zygmunt 30
Mojska Katarzyna 20
Molicka Maria 114, 122, 130, 132-133
Musierowicz Małgorzata 26, 29-33
- Napoleon Bonaparte 55
Netz Feliks 150
Nhất Hạnh Thích 141, 143-144, 147-148
Niemiec-Warzecha Anna 109
Nosowicz Jan F. 129
Nowak Ewa 83
Nurek Natalia 73
- Óldakowski Jan 93
Oranien-Nassau Luise Juliana von 57
Orsouw Michael van 57
Osiński Zbigniew 38
Ostasz Maria 131
Otto Rafał 27
Owidiusz 16-17
- Paderewski Ignacy Jan 17
Pagacz Ryszard 18-19
Parczewski Alfons 75
Pawłowska Agnieszka 143
Peycheva Yordanka 42
Pietryka Agnieszka 18
Piotrowska Anna 7, 17, 19-20
Piramowicz Grzegorz 51
Pius XI 29
Platon 52
Płatonow Magdalena 109
Podrazik Agnieszka 18
Pomiecińska Róża 8, 71, 73-75, 77
Poszwa Julita 30
Próchnicka Maria 48
Przybyszewska Agnieszka 41-42
Pugacewicz Iwona H. 129
- Radoń Stanisław 145
Radziszewska Maria 56
Raszewski Zbigniew 30
Rubin Rhea Joyce 133
Rudnicki Dawid 20
Rydzewska Magdalena 145

- Safona 16
Salmonowicz Stanisław 51
Salzberg Sharon 146
Sapa Remigiusz 18
Satała Marian 15
Sawicka-Kacprzak Monika 83
Selwa Ewelina 82
Sęk Helena 146
Shrodes Caroline 117
Sienkiewicz Henryk 74
Sikora Agnieszka 55
Smoleń Weronika 12
Smolińska Edyta 107
Snel Eline 146, 148
Stadtmüller Ewa 63-64
Stanisław August Poniatowski 49
Stącel Katarzyna 42
Styrna Dariusz 18
Suszczyńska Agata 18
Swędrowska Małgorzata 63-65
Szafińska-Chadała Marzena 107
Szczecina Agnieszka 17
Szczërba Dorota 32
Szczęśniak Mieczysław 20
Szeligowski Piotr 77-78
Szponar Mirosław 93
Sztompka Piotr 135
Szulc Wita 114, 132
Szymanowski Karol 17
- Ślusarek Marta 17
- Tałuć Katarzyna 31, 38
Tarnowska Mariola 110
Tatara Agata 18
Techaraungrong Piyaporn 39
Tokarczuk Olga 30
Tokarz-Wisłocka Stanisława 13-14, 17
Tomasik Ewa 114, 116
Topolewska Olga 107, 109
Truszczyńska Marta 20
Trzynadłowski Jan 116, 121
Turkowski Tadeusz 13-14
Tylman Jakub 83
- Ungeheuer-Gołąb Alicja 131
- Volscus Antoni 16
- Wachowicz Monika 77-78
Waksmund Ryszard 131
Walczak Krzysztof 75
Walczak-Niewiadomska Agata 41, 78
Walska-Gołowska Anna 20
Wasilewska Anna 30
Weare Katherine 144, 147-148
Wecker Anna 57
Wecker Jan Jakub 57-58
Wesołowska Halina 18
Wiater Wiktor 20
Więckowska Helena 30
Wichowa Maria 116
Wiktor Jan 21
Wilk Barbara 82
Wiśniewska Maria 109
Wiśniewski Robert 106
Włodarczyk Ewa 18
Wojciechowski Jacek 26, 28-29
Wolski Konstanty 53-54
Woźniakiewicz Jerzy 18
Woźniczka-Paruzel Bronisława 117
Wójcicka Edyta 69, 70
Wójcik Magdalena 7, 18, 40-42, 70
- Yun In-ho 41
- Zajac Michał 38
Zaręba Jan 12
Zaro Milton 40
Zawiślak-Dolny Katarzyna 20
Zduniak Andrzej 132
Zelwerowicz Aleksander 17
Zimna Aldona 8, 83-85
Zubowicz Renata 109
Zybert Elżbieta Barbara 129
- Żak Piotr 142
Żeromski Stefan 29
Żuradzki Józef 15

Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych nr 6

INSTYTUCJA
WOJEWÓDZTWA
MAŁOPOLSKIEGO

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-911-2

